popüler
tarih
www.populertarih.com.tr Ekim 2005 Sayı 62 4 YTL / 4.000.000 TL

Motosikletlerin ortaya çıkışı

Osmanlı döneminde Cezayir'de Ramazan

Ortadoğu'nun yorgunu: Lübnan

Atatürk Kültür Merkezi'nin öyküsü

'Nuh Tufanı' dünya gündeminde

1928'in olayı: Tramvay grevi

Hitler'in blöfü: Cerberus operasyonu

Futbol tarihinde İzmir takımları/3

1950'lerden 80'lere

Gazinolar ve assolistler

25. Yıl
ISSN 1302-6577
212323 05/10
9 771302 657001

Bilgiyi halkla paylaşan üniversiteler

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Geçen sayımızda, AJANDA sayfalarında, arkadaşımız Erkan Ildız hem uluslararası bir sempozyumun haberini veriyor hem de söz konusu bu etkinliğin, 'I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu'nun düzenleyicilerinden Prof. Dr. Oktay Belli ile söyleşiyordu. İstanbul Üniversitesi Avrasya Arkeoloji Enstitüsü Müdürü Belli, bugüne kadar Nuh'un Gemisi ve Ağrı Dağı'na yönelik pek çok inceleme yapıldığını; ama bunların, astronotlar, dağcılar gibi meslek gruplarının çabalarıyla olduğunu vurguluyordu. Sempozyumda ise, ilk kez, sahasında uzman bilim adamları konuyu tartışacaklardı...

Sempozyum 7-11 Eylül tarihleri arasında yapıldı. Ağrı'da, Doğubayazıt'ta düzenlenen etkinlikte, Nuh Tufanı'nı işleyen Osmanlı minyatürlerinden Tevrat'ın Tufan yorumundaki 'gökkuşağı' imgesine; Ağrı Dağı hakkındaki metaforlardan Ömer Polat'ın 'Dilan' romanındaki feodal düzen eleştirisine kadar, pek çok konu yerli ve yabancı uzmanlar tarafından tartışıldı. Sempozyuma 120'den fazla bilim adamı katıldı...

Biz de Popüler Tarih olarak bu sempozyumu Ekim sayımızda, uluslararası arkeoloji dünyasından haberler de içeren, okurumuzu da Nuh Tufanı'nın kaynaklarına indirmeye çalışan bir yazı ile selamlamak istedik...

Sempozyumdan sonra da, Prof. Dr. Oktay Belli'nin arkadaşımız Erkan Ildız'a aktardığı şu düşünce, bizi çok etkiledi: "Doğubayazıt'ın kültürel ve ticarî özelliğinin bugüne değin irdelenmemesi, çok büyük bir eksikliktir. Düzenlenen bu sempozyumlar, hemen her şeyden önce, Doğubayazıt Bölgesi'nin ticarî ve kültürel kimliğine yeni boyutlar kazandıracaktır."

Bu tespiti yapmadan önce de Belli, şu bilgiyi aktarıyordu: "Doğubayazıt, Anadolu ile Orta Asya arasında bir köprü görevini gördüğünden, doğu ile batı uygarlıklarının bir sentezini yansıtmaktadır. Bunun yanı sıra Doğubayazıt, tıpkı Orta Anadolu'da Kültepe (Kaneş) gibi, Anadolu'nun en eski uluslararası ticaret merkezidir."

Prof. Dr. Oktay Belli, insanlar ile paylaşılmayan bilginin hiçbir değeri yoktur, diyor.

Daha sonra da, bu düşünce zinciri içinde Belli, üniversitelerdeki bilim insanlarının, yaşadıkları ülkelerin sorunlarına duyarlı olmalarının ve bu sorunların çözümlenmesi yönünde çabalar harcamalarının 'gerekliliğinden' söz ediyordu.

"İnsanlarla paylaşılmayan bilginin hiçbir değeri yoktur. Bu yüzden üniversitelerimizdeki bilim insanları halkla buluşmalı ve bu tür sempozyumlarda bilgiyi insanların hizmetine sunmalıdırlar" diyordu.

Gerçekten de öyle... Bilim insanlarının halkla buluşmalarının önemini Eylül ayı boyunca, Çanakkale'de de yaşadık: Hem 'Tarihi Kentler Birliği'nin Çanakkale buluşmasında hem de '3. Çanakkale Sokak Şenlikleri'nde...

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle. ■

İçindekiler

Ekim 2005

KAPAK

KAPAK FOTOĞRAFI: HAMİYET YÜCESES

54 Gazinolar ve assolistler

Gazinolar, televizyonun adının bile anılmadığı dönemlerde, pek çok ünlü sanatçıyı halkla buluşturuyordu. Olayın 'kulis' boyutunda ise, türlü sıra ve şarkı kavgaları ile kaprisler vardı...
Kadri Erçetingöz

4 Editörden

6 Ayın Tarihi

10 Basında Bu Ay

12 İnteraktif Kürsü

16 On Soruda: Osmanlı-Avusturya Savaşları
Erhan Afyoncu

24 Nicolae Jorga Türkçe'de
Lütfü Tınç

36 'Nuh Tufanı' neydi?..
Güneş Tokcan

42 'Diyar-ı Sedir': Lübnan
Mine Haksal

48 Tramvay Şirketi'nde grev!
Ertan Ünal

62 Hitler'in 'Cerberus Operasyonu'
Tanju Akad

68 İzmir'in köklü futbol kulüpleri (3)
Vâlâ Somalı

71 Internet
Taner Güdükoğlu

72 Bilim Tarihi: Darwin
Fatih Toptan

78 Teknoloji: Motosiklet
Fatih Toptan

82 Kırk Ambar: AKM'nin öyküsü
Feza Kürkçüoğlu

88 Dergilerden
Lale Uçan

90 Kitap
Lütfü Tınç

92 Uluslararası İznik Sempozyumu
Lütfü Tınç

96 Ajanda
Erkan Ildız

102 Televizyon
Olkan Özyurt

104 Bulmaca
Sedat Yaşayan

106 Ayın Fotoğrafı

OSMANLI DÖNEMİ

30 Cezayir'de Ramazan

Cezayirli Prof. Belhamissi, Ramazan boyunca Osmanlı dönemi Cezayir'inde, ticaret ve çalışma hayatının canlılığını koruduğunu, ama siyasî yaşamın kesintiye uğradığını vurgular.
Orhan Koloğlu

popüler tarih

Yıl: 6 Sayı: 2005/62 Ekim 2005

Kurucusu
NEZİH DEMİRKENT

İmtiyaz Sahibi
DİDEM DEMİRKENT

Genel Yönetmen
OSMAN S. AROLAT

Yazı İşleri Müdürü
LÜTFÜ TINÇ

Editör
DEVRİM ÇAKIR

Görsel Yönetmen
MURAT BEŞİKTAŞ

Reklam Sorumlusu
GÜLNUR GÜZEL

Danışma Kurulu
ERHAN AFYONCU • FAHRİ ARAL
YÜCEL DEMİREL • IŞIN DEMİRKENT
EDHEM ELDEM • VAHDETTİN ENGİN
ALPAY KABACALI • HAYDAR KAZGAN
ÖMER KOÇ • ORHAN KOLOĞLU
CÜNEYT KORYÜREK • İLBER ORTAYLI
SAMİ ÖNAL • NECDET SAKAOĞLU
METİN SÖZEN • ESER TUTEL

Bu sayıya fotoğraflarıyla katkıda bulunanlar
MİRHAN BİLİR
FEZA KÜRKÇÜOĞLU, ERKAN ILDIZ

Abone ve Dağıtım Müdürü
HÜLYA KOÇ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü
NİLAY ŞAHİNOĞLU DOYURAN

Yayın Türü
YAYGIN SÜRELİ
Her ayın başında yayınlanır

Ofset Hazırlık ve Baskı
DÜNYA YAYINCILIK A.Ş.
"GLOBUS" DÜNYA BASINEVİ
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar - İstanbul
Yazı İşleri: 0.212. 440 22 77 - 78
Santral Tel: 0.212. 440 24 24
Reklam: 0.212. 440 20 64
Abone: 0.212. 440 21 47 - 48 - 49
Fax: 0.212. 440 23 69
e-mail: populer.tarih@dunya.com
Ücretsiz danışma hattı
0.800 219 20 24 • 0.800 219 20 25

Dağıtım
DPP A.Ş.
DÜNYA SÜPER DAĞITIM A.Ş.

1 EKİM

1888
National Geographic dergisi ilk kez yayımlandı.

1958
NASA göreve başladı.

1972
Boksör Cemal Kamacı, 63.5 kiloda Avrupa Şampiyonu oldu.

2 EKİM

1187
Salahaddin Eyyübî, Kudüs'ü zaptederek 88 yıllık Frank işgaline son verdi.

1608
Modern teleskobun prototipi, Jan Lippershey tarafından yapıldı.

1935
İtalyan ordusu Habeşistan'a girdi.

3 EKİM

1899
Thurman ilk elektrikli süpürgenin patentini aldı.

1922
İlk fax mesajı (facsimile photo) Washington DC'de telefon hattı üzerinden gönderildi.

1924
İlk ticari hava kuryesi İstanbul'a ulaştı.

4 EKİM

1535
İncil'in İngilizce'ye ilk çevirisi İsviçre'de tamamlandı.

1905
Orville Wright, 33 dakika uçakla uçarak 'uçan ilk insan' oldu.

1986
Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na kişisel başvuru hakkını kabul etti.

1959
Sovyet uzay roketi 'Luna 3', Ay'ın görünmeyen yüzünün ilk fotoğraflarını çekti.

5 EKİM

1896
Avusturya gazetesi 'Wiener Presse', Alman fizikçi Wilhelm Roentgen'in yeni bir radyasyon çeşidi ('x ray') bulduğunu açıkladı.

5 Ekim 1896: Fizikçi Wilhelm Roentgen, 'x ray'ı buldu.

1925
İlk Cumhuriyet Altını İstanbul darphanesinde basıldı.

6 EKİM

1930
I. Balkan Konferansı Atina'da toplandı.

1964
Birinci Antalya Altın Portakal Film Şenliği başladı.

1971
6. Akdeniz Oyunları, Cevdet Sunay tarafından, İzmir'de 'Atatürk Stadı' adı verilen 'Halkapınar Olimpik Stadı'nda törenle açıldı.

7 EKİM

1936
Osmanlı devletinin son sadrazamı Tevfik Paşa İstanbul'da öldü.

1960
Ordu Foto Film Merkezi tarafından hazırlanan 'Düşükler Yassıada'da' filmi, basına gösterildi.

8 EKİM

1871
Büyük Chicago yangını çıktı.

1917
Lenin'in göreve getirdiği Alek-

Boğaziçi Köprüsü açıldı

İstanbul'un iki yakasını birbirine bağlayan Boğaziçi Köprüsü, 30 Ekim 1973'te açıldı. 1950'lerde karayollarının geliştirilmesini destekleyen politikalarla birlikte, Boğaz'ın karayolu köprüsüyle geçilmesi gündeme gelince, daha önce düşünülen demiryolu köprüsü ve tüp geçit tasarıları rafa kaldırılmıştı... Temel amacı transit geçiş ve yük taşımacılığı olarak belirlenmesine rağmen, köprü, özel oto sahipliğinin özendirilmesiyle özel araçlara hizmet eder hale geldi.

14 Ekim 1944: Mareşal Erwin Rommel intihar etti.

10 Ekim 1903: Emmeline Pankhurst, İngiltere'de, 'Toplumsal ve Siyasal Kadın Birliği'ni kurdu.

13 Ekim 54: I. Claudius, karısı Agrippina tarafından zehirlendi.

sandra Kollantai, dünyanın ilk kadın bakanı oldu.

9 EKİM

1855
Isaac Singer dikiş makinesi motorunun patentini aldı.

1944
Başbakan Şükrü Saracoğlu, Anıtkabir'in temelini attı.

10 EKİM

680
Hz. Muhammed'in torunu İmam Hüseyin, Kerbela'da öldürüldü.

1903
Emmeline Pankhurst, İngiltere'de kadınların kurtuluşu mücadelesini yürütmek üzere 'Toplumsal ve Siyasal Kadın Birliği'ni kurdu.

11 EKİM

1922
Mudanya Mütarekesi imzalandı.

1926
Kıyafet Kanunu kabul edildi.

1981
Erden Kıral'ın yönettiği 'Bereketli Topraklar Üzerinde' filmi, Avrupa Film Festivali'nde birinci oldu.

12 EKİM

1933
Alkadraz'da maksimum güvenlikli bir federal hapishane yapıldı.

1958
Başbakan Adnan Menderes, yurttaşlardan 'vatan cephesi' kurmalarını istedi.

13 EKİM

54
Roma imparatoru I. Claudius, karısı Agrippina tarafından zehirlenerek öldürüldü.

1904
Sigmund Freud'un rüya tabirleri kitabı yayınlandı.

1955
Suna Kan, 'Viotti Keman Yarışması'nda birinci oldu.

14 EKİM

1808
'Nizam-ı Cedid' ordusu, Sekban-ı Cedid adıyla yeniden kuruldu.

1925
Türkiye'de ilk betonarme köprü, Menderes Nehri üzerinde yapıldı.

1944
Hitler'e suikastta rol alan Mareşal Erwin Rommel intihar etti.

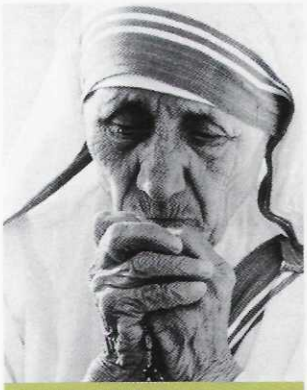
15 EKİM

1878
Thomas Edison, 'Edison Electric Light Co' isimli şirketi kurdu.

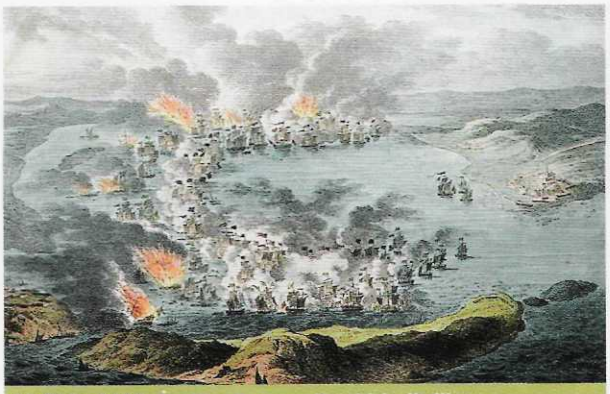
1917
Hollandalı dansçı Mata Hari, Almanlar için casusluk yaptığı iddiasıyla Fransızlar tarafından kurşuna dizildi.

Süveyş Kanalı'nda savaş
Mısır sınırını geçerek Sina Yarımadası'nda ilerleyen İsrail kuvvetleri, 29 Ekim 1956'da, Süveyş Kanalı'na 30 kilometre yaklaştı. Bunun üzerine Mısır, ülkede seferberlik ilan etti. İngiltere ve Fransa, 30 Ekim'de her iki tarafa da ültimatom vererek savaşın durmasını istedi. Mısır Cumhurbaşkanı Nâsır'ın teklifi reddetmesi üzerine, kanalın uluslararası trafiğe açık tutulması gerektiğini belirten İngiliz ve Fransız kuvvetleri, Mısır'ı bombaladı.

17 Ekim 1979: Rahibe Teresa, Nobel Barış Ödülü'nü aldı.

20 Ekim 1827: İngiliz, Fransız, Rus birleşik filosu, Navarin'de Osmanlı donanmasını tahrip etti.

15 Ekim 1969: ABD'de savaş karşıtı mitingler...

1969
ABD'de, Vietnam Savaşı karşıtı mitingler düzenlendi.

16 EKİM

1793
Fransa kraliçesi Marie-Antoinette, giyotinle idam edildi.

1924
Topkapı Sarayı, müze olarak ziyarete açıldı.

17 EKİM

1938
Atatürk, ilk ağır komaya girdi.

1979
Hindistan'ın Rahibe Teresa'sı, Nobel Barış Ödülü'nü aldı.

18 EKİM

1867
ABD, Alaska'yı Rusya'dan alarak topraklarına kattı.

1892
Chigago ve New York arasında ilk uzun telefon hattı açıldı.

19 EKİM

1781
Amerikan Bağımsızlık Savaşı, İngilizlerin George Washington'a teslim oluşuyla sona erdi.

1982
MGK'nın son şeklini verdiği anayasa metni açıklandı.

20 EKİM

1827
İngiliz, Fransız, Rus birleşik filosu, Navarin'de Osmanlı donanmasını tahrip etti.

21 EKİM

1860
Tercüman-ı Ahval gazetesi çıkmaya başladı.

1935
Almanya, resmi olarak Milletler Cemiyeti'nden ayrıldı.

22 EKİM

1883
New York'taki Metropolitan Operası, Gounods'un 'Faust'uyla büyük bir açılış yaptı.

1919
Amasya Protokolü imzalandı.

23 EKİM

1946
Birleşmiş Milletler, ilk genel toplantısını New York'ta yaptı.

24 EKİM

1857
İlk futbol kulübü, İngiltere'de Cambridge Üniversitesi'nde kuruldu.

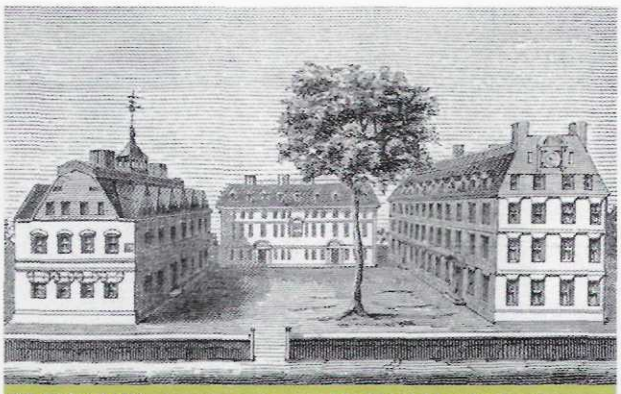

İstanbul'da kolera hortladı

İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü, 15 Ekim 1970'te yaptığı bir açıklamayla, İstanbul'da kolera salgını olduğunu ve 50 kişinin koleradan öldüğünü bildirdi. Salgına, Sağmalcılar'da Mimar Sinan'ın yaptığı ve halen kullanılan içme suyu kanallarına yanlışlıkla binaların kanalizasyon borularının bağlanmasının neden olduğu açıklandı. Dünya Sağlık Örgütü, salgın nedeniyle Türkiye'ye karantina uygulanmasını istedi.

29 Ekim 1863: Henri Dumant Kızılhaç'ı kurdu.

28 Ekim 1636: Amerika'nın en eski yükseköğretim kurumu olan Harvard Üniversitesi kuruldu.

31 Ekim 1963: Lefter'e şeref madalyası verildi...

25 EKİM

1947
SSCB, Birleşmiş Milletler'de Kars ve Ardahan'ı istedi.

1984
Hepatit virüsü keşfedildi.

26 EKİM

1923
Türk Milli Futbol Takımı'nın ilk maçı, Romanya ile yapıldı.

1932
İstanbul'da 'yo-yo' oyuncağı büyük ilgi uyandırdı.

27 EKİM

1965
İlk Demirel hükümeti kuruldu.

1978
Nobel barış ödülünü Mısır devlet başkanı Enver Sedat ve İsrail başbakanı Menahem Begin paylaştılar.

28 EKİM

1636
İlk Amerikan üniversitesi Harvard kuruldu.

1927
Türkiye'de ilk nüfus sayımı yapıldı.

1938
Ankara Radyosu açıldı.

29 EKİM

1863
İsviçreli Henri Dumant Kızılhaç'ı kurdu.

1923
Cumhuriyet ilan edildi. Mustafa Kemal Paşa cumhurbaşkanı seçildi.

30 EKİM

1888
Karındeşen Jack Londra'da son cinayetini işledi.

1918
Osmanlı devleti, Mondros Mütarekesi'ni imzaladı.

31 EKİM

1831
Takvim-i Vakayi yayına başladı.

1952
ABD, ilk hidrojen bombası denemesini Marshall adalarında yaptı.

1963
Fenerbahçeli futbolcu Lefter Küçükandonyadis'e şeref madalyası verildi.

'Che'nin ölümünü dünyaya duyurdu...
Bolivya ormanlarında, Bolivyalı askerler tarafından vurularak öldürülen Arjantinli gerilla önderi 'Che' Guevara'nın cesedi, 10 Ekim 1967'de, Villa Grande'de basın mensuplarına gösterildi. O gün orada bulunan gazeteciler arasında, geçen ay 73 yaşında yaşamını yitiren Bolivyalı foto muhabiri Freddy Alborta da vardı *(sağda)*. Alborta'nın çektiği bu fotoğraf, ilk kez bir Bolivya gazetesinde yayımlanmış ve 'Che'nin öldüğüne kanıt olarak daha sonra tüm dünyaya dağıtılmıştı.

100 YIL ÖNCE

New York'ta 42 katlı otel

New York'ta, Adams namında bir şahıs 42 katlı bir otel inşa etmek maksadıyla büyük bir otel satın almıştır. Otelin yapımı için 20 milyon Frank sermaye ile bir şirket teşkil edilmiştir. Hali hazırda, şehirdeki en yüksek bina New York Times gazetesinin idarehanesidir. Halbuki yapılacak otel, bundan 38 metre yüksek olacaktır.

(İkdam, 11 Ekim 1905)

Abdülhamid'in doğum günü

Padişahımız efendimiz Sultan Abdülhamid hazretlerinin dün doğum günüydü. Doğum günü münasebetiyle dün yapılan kutlamalarda, şehrimizin hali hakikaten fevkalade güzeldi. Şehrin her yeri kandillerle ve fenerlerle donatılmış ve bu kutlu günün şerefine caddeler taklarla süslenmişti.Doğum günü münasebetiyle şehrin her yerinde değişik kutlamalar tertip edilmiştir.

(İkdam, 16 Ekim 1905)

İzmir tramvay hattı'nın uzatılması

İzmir'de yayımlanan bir yerel gazeteden alınan bir bilgiye göre, İzmir Tramvay Şirketi tarafından teşkil olunan bir komisyon, İzmir Göztepe Tramvay hattının Narlıdere ilçesine kadar uzatılmasına karar vermiştir. Hattın uzatılması için lazım gelen tedbirler alınarak temdit işlemi için gerekli çalışmalara başlanılmıştır.

(İkdam, 29 Ekim 1905)

75 YIL ÖNCE

Tevfik Rüştü Bey Moskova'da

Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Beyefendi, bu sabah hususi trenle Odesas'dan Moskova'ya muvasalat etti. Trenin gelişi sırasında bando cumhuriyet marşını çalıyor, asker selam resmini yerine getiriyordu. Hariciye komiseri Litvinof ve diğer yetkililer, Tevfik Rüştü Bey'i çok samimi bir şekilde karşıladılar. Bu arada, Lenin'in heykelinin üzerine asılmış bir pankartta, kırmızı-beyaz olarak "Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliğinin dostluğu" yazılmıştı.

(Cumhuriyet, 4 Ekim 1930)

Venizelos İstanbul'a geldi

Yunan Başvekili Venizelos ile zevcesi, Hariciye Nazırı ve beraberindekiler, dün bir Yunan kruvazörü ile İstanbul'a geldiler. Venizelos, Haydarpaşa'da karaya çıkıp hükümet adına halkın dostane tezahürleri ile karşılandı.Yunan Başvekili binlerce halkın mahşeri kalabalığı arasında polislerin güçlükle açtığı yoldan ilerlerken, Atina'dan şehrimize gelen Yunan gazetecileri, "Zito Mustafa Kemal Paşa, zito Venizelos" diye bağırıyorlardı. Buna halkımız, "yaşa" avazeleriyle mukabele etti.

(Cumhuriyet, 27 Ekim 1930)

İstanbul'un bayramı

Yedi sene evvel bugün Türk ordusu İstanbul'a girmişti. Beş senedir, İstanbul hiç bu kadar güzel, berrak, temiz, neşeli bir gün görmemişti. Dolmabahçe meydanında itişip kaynaşan, meydana sığamayan, damlara ağaçlara tırmanan, semalara kadar yükselmek isteyen bir halk kütlesi kaynaşıyor. Bunlar, kahraman Türk ordusunun İstanbul'a girişini bekliyorlar.

(Cumhuriyet, 6 Ekim 1930)

50 YIL ÖNCE

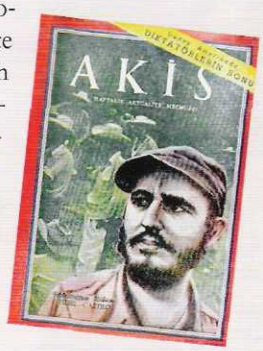

6-7 Eylül olaylarının bilançosu

'6-7 Eylül Olayları'nın bilançosu açıklandı. Olaylarda, İstanbul'da 4 bin 433 ev ve işyeri sahibinin, 69 milyon 578 bin liralık maddi zarar gördüğü belirtildi.
(15 Ekim 1955)

'Akis' yazarının davası

Yayın yoluyla kişiliğini küçük düşürdüğü gerekçesiyle, Devlet Bakanı Mükerrem Sarol'un 'Akis' dergisi sahibi ve başyazarı Metin Toker aleyhine Kasım 1954'te açtığı dava, Metin Toker'in beraatıyla sonuçlandı. Dergide, Toker'in imzasıyla yayımlanan yazılarda, Sarol'un imtiyaz sahibi bulunduğu 'Türk Sesi' gazetesine, siyasî nüfuzunu kullanarak ilkokulları abone yaptırması eleştirilmişti.
(27 Ekim 1955)

DP Kongresi'nde deprem

Demokrat Parti'li bazı milletvekillerinin, basın yasasının değiştirilerek yazılarından dolayı haklarında dava açılmış olan gazetecilere 'ispat hakkı' tanınmasını istemeleri, parti içinde karışıklığa neden oldu. 'İspat hakkı'nı savunan ve Menderes'in tutumunu eleştiren 9 DP'li, parti kongresi sürerken partiden ihraç edildi; onları destekleyen 10 partili de istifa etti.
(15 Ekim 1955)

25 YIL ÖNCE

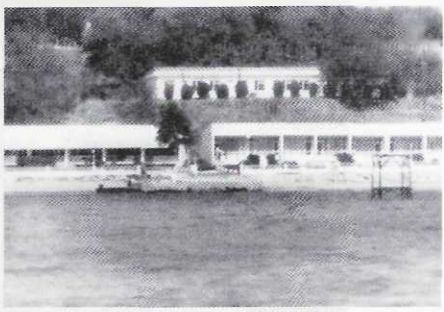
Ecevit istifa etti

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı Bülent Ecevit, genel başkanlıktan istifa ettiğini açıkladı. Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, Bülent Ecevit'in istifasıyla ilgili olarak yaptığı açıklamada, istifa metninin siyasî maksatlı bir demeç niteliği taşıdığını ileri sürerek, ülkenin huzuru açısından yayımlanmasının yasaklandığını duyurdu.
(30 Ekim 1980)

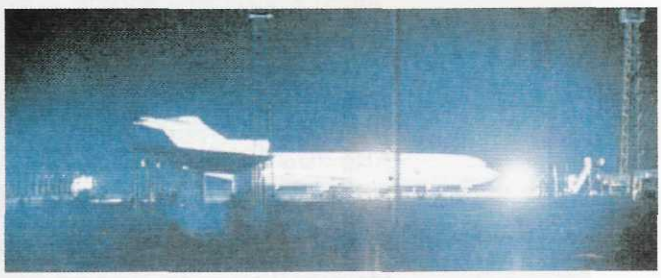
Demirel ve Ecevit Ankara'da

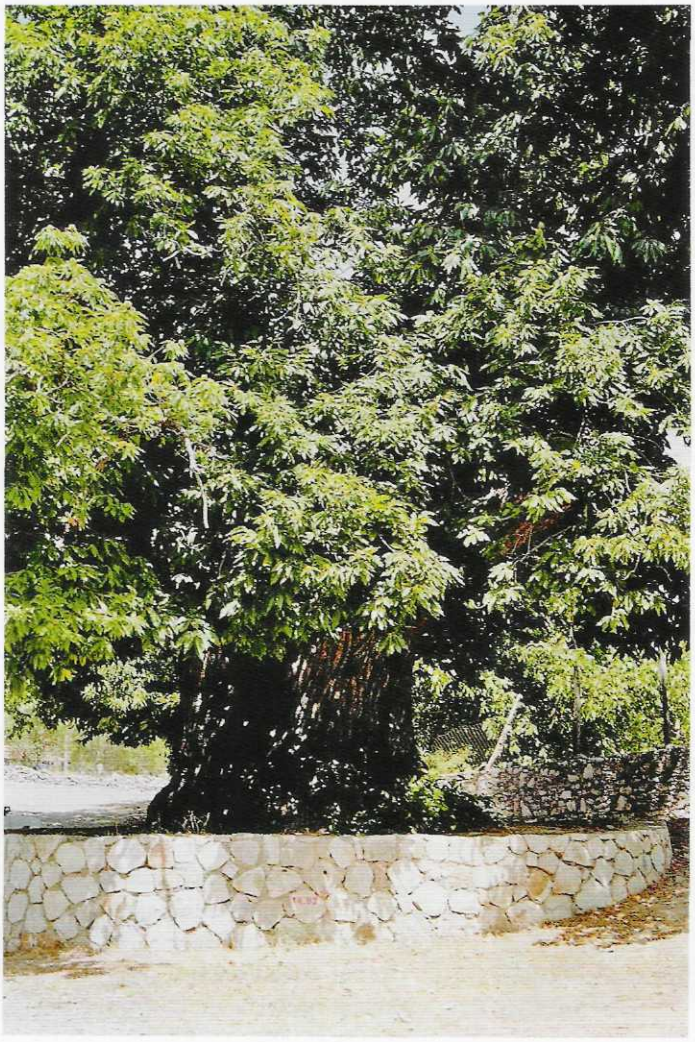
Türk Silahlı Kuvvetleri'nin güvencesi altında, Gelibolu, Hamzaköy'deki askerî tesislerde *(altta)* tutulan CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit ve Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, Ankara'ya getirildiler. İki lidere, siyasî amaçlı ve yönlendirici faaliyette bulunmamak ve beyanat vermemek şartıyla, normal ziyaretlerini yapabilecekleri ve ziyaretçi kabul edebilecekleri tebliğ edildi.
(10 Ekim 1980)

Diyarbakır uçağı kaçırıldı

THY'nin Diyarbakır adlı Boeing 727 tipi yolcu uçağı, Münih-İstanbul-Ankara seferini yaparken 141 yolcusuyla birlikte kaçırıldı. Yakıt ikmali için Diyarbakır Havaalanı'na inen uçaktaki yolcular, özel askerî timin düzenlediği bir operasyonla kurtarıldı ve şeriat düzeni yanlısı 4 hava korsanı yakalandı. Operasyonda bir yolcu hayatını kaybederken, bir hostes ile 7 yolcu hafif yaralandı.
(14 Ekim 1980)

İbradı'daki Arapastık Kestanesi, sadece bir ağaç değil, Osmanlı'da köleliğe isyanın izlerini taşıyan canlı bir anıt niteliğinde.

Antalya'dan bir siyahî köle öyküsü...

İbradı'nın 'Arapastık Kestanesi'

Arapastık Kestanesi'ni görünce, bu kasabada sadece görkemli konaklara adını veren efendilerin değil, o konakları yakacak kadar hayata küstürülen Zeynep Hanım'ların da yaşadığını anlayacaksınız.

MUSTAFA ÜSTÜN

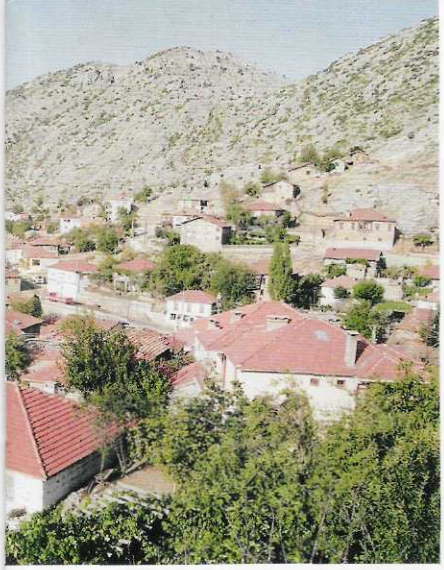
Antalya'nın İbradı İlçesi, bugün Toroslar'ın arasında, terkedilmiş bir kasaba görünümündedir. Ama bir zamanlar bu belde, Osmanlı bürokrasisine kadı, paşa ve ulema yetiştirmiştir.

Evliya Çelebi seyahatnamesinde, İbradı'nın 17. Yüzyıl'da oldukça mamur ve önemli bir belde olduğunu yazar... İbradı, Minkarizadelerin buraya yerleşmesinden sonra canlanmış; özellikle 18 ve 19. Yüzyıl boyunca, hem ilim ve irfan hem de bir zenginlik merkezi olmuştur.

İbradı, tarihinde birkaç kez büyük yangınlara sahne olmuş... Özellikle 1889 yılında çıkan yangında, İbradı'nın mimarî yapısında belirgin bir yeri olan kadı konaklarıyla beraber birçok ev yanmış; bu tarihten sonra, İbradı yeniden inşa edilmiş...

1889'daki yangın kadar büyük olmasa da, daha önceki yıllarda, 1861'in Eylül ayında meydana gelen yangının 'sıcaklığı' tüm imparatorluğun sınırlarına kadar ulaşmış!..

İbradılı Mustafa Efendi'nin konağında çıkan bu yangın, başlangıçta 'sıradan' bir yangın görünümündeymiş... Ancak yangının üzerinden birkaç ay geçtikten sonra, olayın nedeni iyiden iyiye açığa çıkınca,

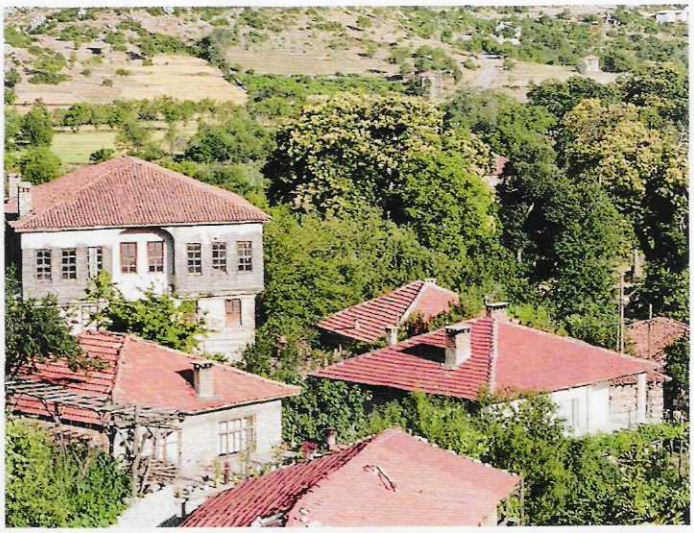
yalnız İbradı eşrafı değil, Osmanlı'nın üst düzey yöneticileri de telaşa düşmüşler..

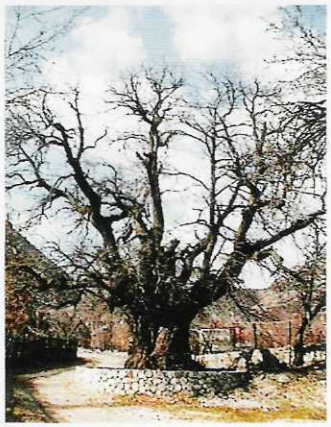
Bu telaş, Osmanlı Arşivleri'ndeki belgelere şu ifadelerle yansımış: "Alaiyye Sancağı dahilindeki İbradı kazası sakinlerinden Mustafa Efendi'nin evini ateşe veren Zeynep adlı siyah cariyenin mahallinde idamı ve bu tür hadiselerin bir daha vuk'u bulmaması için iktiza eden bir tembihnamenin kaleme alınarak bütün kazalarla vilayetlere dağıtılması ve söz konusu tembihnamenin Ceride-i Havadis'te ilan edilmesi..."

Açıkçası, İbradı'da 'cariye Zeynep'in yaktığı ateşin sıcaklığı, tüm imparatorluğa yayılmış. Köleliğin kanunen de tartışmalı olduğu o yıllarda, Mustafa Efendi'nin siyahî cariyesi Zeynep Hanım'ın çıkardığı yangından dolayı idam edildiğinin Ceride-i Havadis'te yayımlanmasının nedeni, 'ibret-i âlem için' olsa gerek.

Şunu da eklememiz gerekir ki, Osmanlı'da esir ticaretinden, köle ve cariyelerden 'resmî' olarak ancak, 1840'lara kadar söz edilebilir. Fakat yasaklamalar da, Mustafa Reşid Paşa'nın deyimiyle, "şer'i açıdan köleliğin kaldırılması" değil, sadece devletin 'Ben bu işte yokum!' demesiydi...

Bugün Türkiye'deki en yaşlı kestane ağaçlarından birisi İbradı'dadır; tahminlere göre 550 yaşındadır. Zeynep Hanım'ın kaybolmuş mezarının bulunduğu İbradı Mezarlığı'nın hemen yanındaki bu yaşlı ağacın halk arasındaki adı, 'Arapastık Kestanesi'dir.

Çocukluk yıllarımda onlarca kez önünden geçtiğim bu 'anıt ağaç'a adını veren Zeynep Hanım'dan ve onun trajik hikâyesinden hiç bahseden olmamıştı...

Osmanlı Arşivleri'nde araştırma yaparken karşıma çıkan bu hikâye, ömrümün yarısını geçirdiğim kasabanın tarihini yeniden düşündürdü bana...

Küpler dolusu altınlarla inşa ettirilen konaklarda sürülen saltanatın tarihi, sadece 'efendiler' tarafından yazılmıştı. Kadıların koyduğu kanunlara göre idam edilen Zeynep Hanım'ın asıldığı kestane ağacının benzerleri, İbradı Mezarlığı'nda bir orman görüntüsü verecek kadar çok...

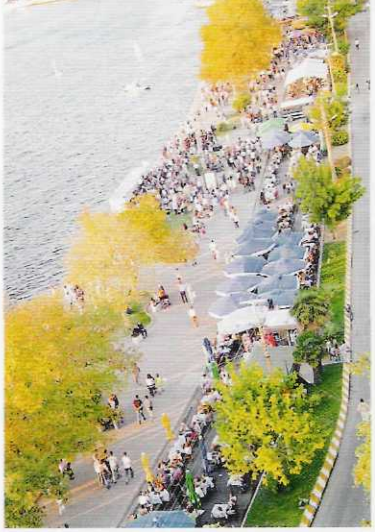
Bugün İbradı'daki onlarca tarihî konaktan geriye sadece bir elin parmakları kadar yapı kaldı. Ayrıca ne o konakları inşa edecek gayrimüslim 'bağdadi yapı ustaları' ne de içinde hizmete koşturulacak köleler var İbradı'da... Tabii 'efendilik' yapacak kadılar da yok!.. Ama bir gün yolunuz İbradı'ya düşerse, Arapastık Kestanesi'ni mutlaka görün; bu kasabada sadece görkemli konaklara adını veren efendilerin değil, o konakları yakacak kadar hayata küstürülen Zeynep Hanım'ların da yaşadığını anımsayın. ■

Bugünün İbradı'sı, çoğunluğu Antalya ve İstanbul'a göç etmiş kasabalıların yazlık yaylası konumunda (en solda). Sol başta, çevresindeki modern binalara inat, ayakta kalmış bir eski konak yer alıyor (solda).

Arapastık Kestanesi'nin 'kışlık' görüntüsü (sol üstte). Osmanlı bürokrasisine önemli isimler yetiştirmiş İbradı'nın bu geçmişini, kasaba mezarlığındaki taşlardan izlemek mümkün (altta).

Çanakkale'de sokak şenlikleri

Eylül ayının 3'ünde, cumartesi günü, Çanakkale ayağa kalkmıştı. Sabah saat 10'da başlayan '3. Çanakkale Sokak Şenlikleri' gerçekten görülmeye değer bir karma şölendi.

'Karma' diyoruz; çünkü bu şenliklerde, folklor ve tiyatronun yanı sıra, plastik sanatlardan fotoğrafa, çok geniş bir etkinlik yelpazesi vardı. Üstelik bütün bunlar, Çanakkale halkının yoğun katılımıyla, 'interaktif' bir ortamda yapıldı.

Bütün etkinliklerin arkasında, güçlü bir 'tarih bilinci' yaratma çabası gözlemlemek mümkündü. Çanakkaleliler, kültürel, sanatsal ve hatta gastronomik yönleriyle, geçmişlerine, tarihlerine sahip çıkıyorlardı.

Çekirge Kültür Sanat Derneği'nin 'Halk Bahçesi Etkinlikleri' çerçevesinde açıkhavada sahnelediği 'İlyada Satranç Gösterisi' adlı piyesten tutun da, 'Perili Konak, Kedili Konak' adlı fotoğraf sergisine; Bozcaada Çocuk Tiyatrosu'nun adalarının tarihinden kesitler sunan müzikli oyunlarından ebru sanatçısı Halil Erciyes'in çalışmalarına, bu tarih bilinci ve Çanakkale halkının onu özümseme çabası, çok yoğundu.

Çanakkale'yi seven, kent ile ilişkisi olan kimi gazeteci ve yazarların katıldığı 'Komşuluk, Dayanışma, Barış ve Çanakkale' adlı panelde de konuşulduğu gibi, bu tarih bilincinin merkezine de 'barış' kavramı oturtulmak isteniyordu.

Akşam saatlerinde yoğunlaşan ve gece boyunca da konserlerle zenginleşen 'Kordon Boyu Etkinlikleri' de '3. Çanakkale Sokak Şenlikleri'ne halk katılımının doruk noktasıydı.

Çanakkale Ticaret ve Sanayi Odası tarafından da desteklenen bu şenliklerin ilginç bir yanı da, düzenleyicilerin ve katılımcıların büyük bir çoğunluğunun, sivil toplum kurumları ve çevre belediyeler olmasıydı. ■

Bulgaristan Russe Polyanna Halk Dansları Topluluğu'nun şenliğe katılımı, etkinliklerdeki 'barış' düşüncesini taçlandırdı (üstte). **Şenlikteki kordon boyu etkinlikleri** (sağda, en üstte). **'İlyada Satranç Gösterisi' adlı oyundan bir sahne** (sağda, ortada). **Ebru sanatçısı Halil Erciyes** (sağda).

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum

Osmanlı-Avusturya savaşları

Hasan Rıza'nın, Sultan III. Mehmed'i Eğri Meydan Muharebesi'nde temsil eden tablosu (üstte).

ERHAN AFYONCU

1. Osmanlı-Avusturya ilişkileri nasıl başladı?
2. Avusturya ile savaş nasıl çıktı?
3. Savaşa karşı çıkanlar, nasıl tehdit edildiler?
4. Savaşın ilk yıllarında neler oldu?
5. III. Mehmed nasıl sefere çıktı?
6. Haçova Muharebesi'ne nasıl gelindi?
7. Haçova Muharebesi nasıl cereyan etti?
8. Haçova'dan sonra sadrazamın hatası neydi?
9. Zitvatorok Antlaşması nasıl imzalandı?
10. Antlaşma maddeleri neden uygulanmadı?

16. Yüzyıl sonuna kadar, Osmanlı uzun süreli savaşlara girmedi. Ordunun üstün gücü, savaşları tek bir meydan muharebesinde sona erdiriyordu. Ancak Avusturya ile 1593-1606 arasında, 13 yıl süren savaşlar bu durumu değiştirdi.

1 Osmanlı-Avusturya ilişkileri nasıl başladı?

Osmanlı-Avusturya ilişkileri ana hatlarıyla, iki dönem halinde incelenebilir: Birincisi, 1493-1664 arasındaki Osmanlı'nın saldırı ve Avusturya'nın savunma dönemi. İkincisi de, 1683-1791 arasındaki Avusturya'nın saldırı ve Osmanlı'nın savunma dönemi.

Osmanlı kuvvetleri ilk kez 1463-1479 arasında, Venedik'le yapılan savaş sırasında Avusturya topraklarına girerler. Asıl mücadele ise, Osmanlı'nın Hırvatlara ağır bir darbe vurduğu 1493'te başlar.

Hırvatlara yardım etmek isteyen Avusturya kuvvetleri, Osmanlı topraklarına girer ve ilk çatışmalar başlar.

Mohaç'tan (1526) sonra

ise, Osmanlılar ile Habsburglar arasında, Macaristan hakimiyeti meselesi yüzünden, asıl mücadele başlar.

Kanunî, 1529 Eylül'ünün son günlerinde Viyana'yı kuşatır. Ancak ağır topların getirilmemesi ve kışın da yaklaşması nedeniyle, yaklaşık bir ay sonra kuşatma kaldırılır.

Türklerin aklı hep Viyana'da kaldıysa da, Osmanlı ordusunun Avusturya seferleri, Habsburgların kurduğu savunma sistemi nedeniyle, yoldaki kalelerle uğraşmakla geçtiğinden, Viyana'ya kadar gidilemez.

Bu kaleler, Dalmaçya'dan başlayarak, Hırvatistan ve Batı Macaristan'a, oradan Kuzey Tuna'daki dağ şehirlerinden geçerek Transilvanya'ya kadar uzanmakta ve Osmanlı'ya karşı bir tür askerî sınır oluşturmaktaydı.

1532'de Köszek (Güns), 1566'da Sigetvar, 1594'te Raab (Yanık), 1663'de ise Uyvar (Neuhausel) kaleleri Osmanlı ordularının Viyana'ya yürüyüşünü engelledi.

Özellikle 1594 ve 1663'te Viyana surları ve tahkimatı zayıfken, Osmanlı ordularının bu kaleler önünde zaman kaybetmeleri, büyük fırsatların kaçırılmasına neden oldu.

Tarih-i Sultan Süleyman'dan alınma bir minyatürde Sigetvar'ın fethi (solda). Abdülmecid döneminde Fransız ressamlara sipariş edilmiş padişah portreleri serisinde, III. Murad tablosu (altta). Macar savaşçıları temsil eden renkli bir desen (sol altta).

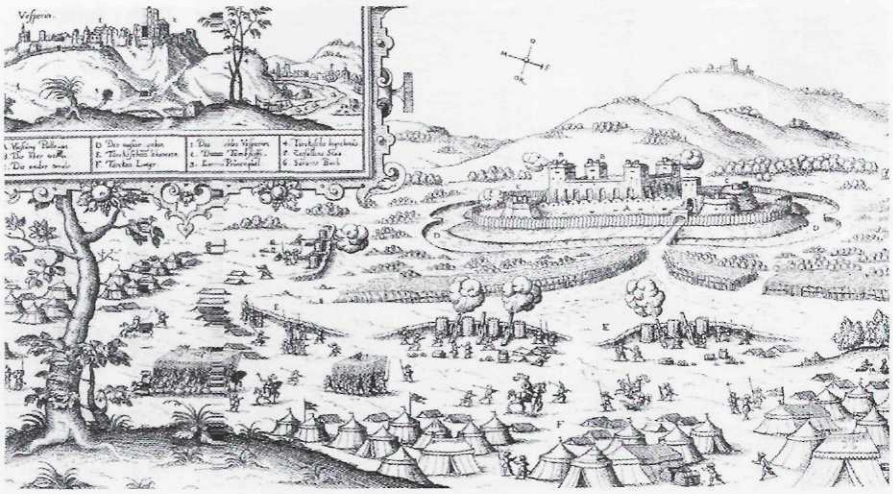
2 Avusturya ile savaş nasıl çıktı?

Osmanlı İmparatorluğu, 1578 ile 1590 arasında Safevi İran'ı ile 12 yıl savaşıp toprak fethetmişti. Ferhad Paşa'nın İran cephesindeki başarılarını bir türlü kabullenemeyen Koca Sinan Paşa iktidarını sağlamlaştırmak için, Sultan III. Murad'ı Avusturya üzerine sefere çıkmaya teşvik etti. Ancak 12 yıl süren İran savaşları Osmanlı İmparatorluğu'nu yıpratmıştı.

Osmanlı birliklerinin Macaristan içlerine, Habsburg ve Venedikliler emrinde çalışan Uskokların da Osmanlı topraklarına saldırıları yüzünden, iki taraf arasında sorunlar olmasına rağmen, ne Avusturya, ne de Osmanlı İmparatorluğu savaş taraftarı değildi.

Uskok saldırılarının artması üzerine, Bosna birlikleri Habsburg topraklarına büyük bir saldırı düzenledi. Bosna Beylerbeyi Telli Hasan Paşa'nın Avusturya'nın içlerine kadar akınlarından sonra, Avusturya imparatoru, 1592 Ekim'inde antlaşmayı bozduğunu ve yıllık vergisini artık göndermeyeceği söyledi.

Polata ve Pespirim kalelerini temsil eden bir gravür (üstte). Avusturya imparatoru Rudolf (sağda). Papa VIII. Clément (altta).

Avusturya'nın durumu gerginleştirmesi, Sinan Paşa'nın savaş isteğine uygun ortamı yarattı. Yürüyüşe geçen Avusturya ordusuna direnemeyeceğini anlayan Telli Hasan Paşa, Sadrazam Siyavuş Paşa'dan yardım istedi. Siyavuş Paşa da Kirli Hasan Paşa'yı Rumeli Eyaleti'ne vali tayin ederek, Telli Hasan Paşa'ya yardım etmesi için görevlendirdi.

Ancak bu sırada Koca Sinan Paşa yeniden sadrazam olmuştu ve yeni sadrazam, Kirli Hasan Paşa'nın yerine oğlu Mehmed Paşa'yı Rumeli'ye vali tayin edip yardım göndermeyi bilerek geciktirdi.

Telli Hasan Paşa ise, destek birliklerinin geleceğine güvenerek Kulpa Nehri'ni geçerek, Osek üzerine yürüdü. 20 Haziran 1593'te Osek önünde Avusturya ordusuyla karşılaştı.

Osmanlı birlikleri, Kulpa Nehri ile Avusturya ordusu arasında sıkıştı ve büyük bir yenilgi yaşandı. Koca Sinan Paşa da, bu yenilgiyi kullanarak, Divân-ı Hümâyun'dan Avusturya'ya karşı savaş ilanı kararını çıkarttı.

3 Savaşa karşı çıkanlar, nasıl tehdit edildiler?

Savaş ortamı için uygun bir hava olmasına rağmen, bazı devlet adamları, askerin yorgunluğunu ve hazinede para olmadığını ileri sürerek savaşa karşı çıkarlar.

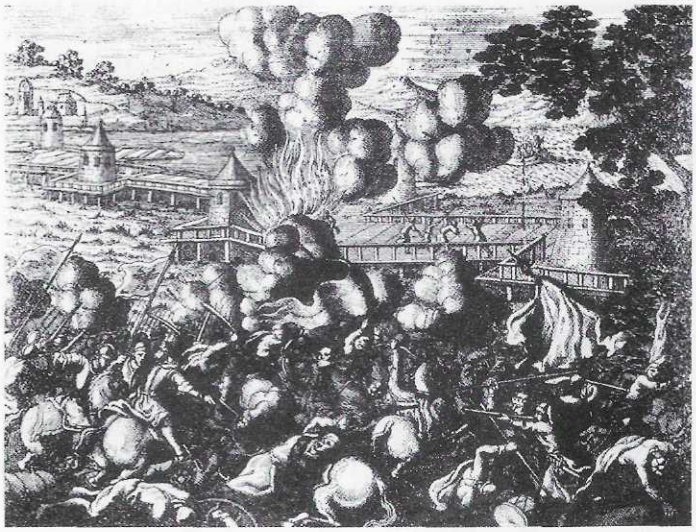
Koca Sinan Paşa, savaş istemeyenlere karşı bir de fetva alır. Sinan Paşa, Osmanlı tarihinde daha önce benzeri görülmeyen bu uygulama ile, savaşa mâni olanların 'kâfir' olacaklarını söyleyerek muhaliflerini sindirir.

Kısa bir hazırlıktan sonra sefere çıkan Sinan Paşa'nın komutasındaki Osmanlı ordusu, Pespirim ve Polata gibi kaleleri fetheder; ancak kışın yaklaşması üzerine Belgrad'a geri dönülür.

4 Savaşın ilk yıllarında neler oldu?

Avusturyalılar, 1593'ten 1606'ya kadar 13 yıl süren savaşları 'Uzun Türk Savaşları' ya da 'Uzun Savaşlar' diye adlandırdıkları gibi, ilk çatışmalar 1591'de başladığı için, '15 Yıl Savaşları' diye de anarlar. Avusturya birlikleri, savaşın başlangıcında Estergon ve Hatvan'ı kuşatmışlardı.

Koca Sinan Paşa da, oğlu Mehmed Paşa ile Budin Beylerbeyi Sokulluzâde Hasan Paşa'yı Hatvan'a yardıma gönderdi. Sokulluzâde Hasan Paşa, düşmanı oyuna getirerek mevzile-

27 Ekim 1595'te Yerköyü mevkiinde, Koca Sinan Paşa'nın kuvvetleri, köprüden geçerken Eflak birliklerinin saldırısına uğrar; Akıncı Ocağı'nın tamamı burada Eflaklılar tarafından katledilir (sağda).

rinden çıkardı ve iki ordu arasında şiddetli bir mücadele başladı.

Mehmed Paşa ise, ordunun bozulduğunu zannederek, Budin'e kaçmıştı. Ancak babası sadrazam olduğu için, III. Murad'a zaferi Mehmed Paşa'nın kazandığı söylendi.

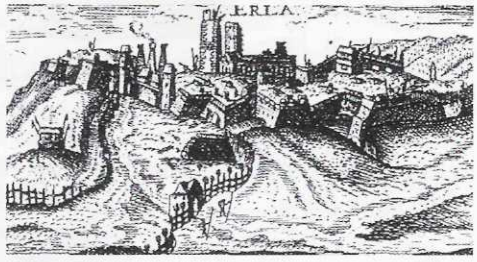
Osmanlı birlikleri, uzun süren kuşatmalardan sonra Yanık ve Papa kalelerini fethetti. Ordu, Komorn Kalesi'ni de kuşatma altına aldı; ancak soğuğun şiddetini artırması ve Mehmed Paşa'nın yine kaçması üzerine, kuşatma kaldırıldı.

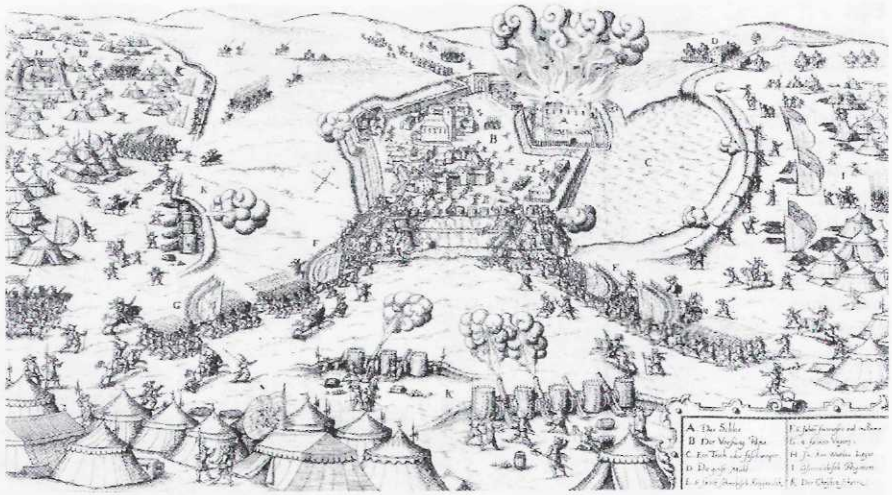

Osmanlı'nın başarıları, Avusturya'yı bir Haçlı İttifakı oluşturmaya yöneltti. Ancak 1592'de papa seçilen VIII. Clément'in, Venedik, İspanya, Rusya ve Lehistan ile bir Haçlı ordusu kurma çabası başarısızlıkla sonuçlandı.

Ama Papa, küçük de olsa bir ittifak toplayabilmişti. Erdel Kralı, Eflak ve Boğdan voyvodaları ile Avusturya imparatoru Rudolf, Osmanlı'ya karşı ortak hareket etme kararı aldılar.

Anlaşma uyarınca, ilk harekete geçen Eflak voyvodası Mihail, 1594 Kasım'ında topraklarındaki Müslümanları öldürdü; Yergöğü ve Rusçuk'a saldırdı.

Avusturya kaynaklı bir gravürde Osmanlı kuvvetlerinin Papa Kalesi'ni ele geçirişi (üstte).

5 III. Mehmed nasıl sefere çıktı?

Savaş sürerken 1595'te ölen Sultan III. Murad'ın yerine oğlu III. Mehmed geçti. Yeni padişah ilk olarak, Ferhad Paşa'yı Eflak seferine gönderdi: Ancak Paşa'nın başarısız olması üzerine, padişah aynı göreve Sinan Paşa'yı getirdi.

Sinan Paşa karşısında Eflaklıların başarıları, Avusturyalıları da harekete geçirdi ve Prens Mansfeld komutasında, 80 bin kişilik bir Avusturya kuvveti, Sinan Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa komutasındaki Osmanlı ordusunu yenerek Estergon Kalesi'ni ele geçirdi.

Tahta çıkar çıkmaz yenilgi haberiyle karşılaşan genç padişahın morali bozuldu. Sadrazam Sinan Paşa padişaha, büyük dedesi Kanunî Sultan Süleyman gibi yeniçerilerin başında sefere çıkması gerektiğini söyledi.

III. Mehmed, hem babasının hem de kendisinin hocası olan Hoca Sadeddin Efendi'nin de teşvikiyle, Avusturya üzerine sefere çıkma kararı aldı. Kanunî'den sonra, II. Selim ve daha sonra III. Murad sefere çıkmamışlardı...

Sultan tam sefere çıkmaya karar vermişti ki, Sadrazam Sinan Paşa aniden öldü. Sinan Paşa'nın yerine sadarete getirilen Damad İbrahim Paşa ise, padişahın sefere çıkmasına karşı çıktı.

Ancak yeniçeriler, "Padişahımız niçin bizimle sefere

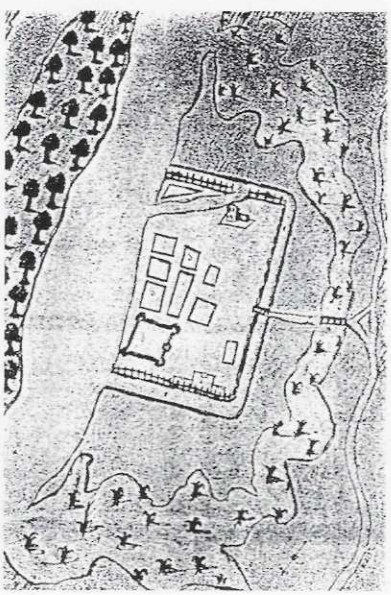
Estergon Kalesi'ni ele geçiren Avusturya prensi Mansfeld (solda, en üstte). 1592'deki Haçlı İttifakı uyarınca, ilk harekete geçen Eflak Voyvodası Mihail oldu (üstte). Eğri'nin 1680'lerdeki bir gravürü (sol üstte). Burcu Özgüven'in objektifinden bugünkü Eğri (solda).

Eğri Fetihnamesi'nden bir minyatür: Sultan III. Mehmed, Haçova Meydan Savaşı'nda (sağda). Eğri Kalesi, Kanunî (sağ altta) döneminde de kuşatılmış fakat ele geçirilememişti. Avusturya Arşidükü Maximilian (sağda, en altta). Osmanlı ile Avusturya arasındaki Macaristan hakimiyeti mücadelesi, Mohaç'tan sonra başlar: Mohaç'ta, kaleyi gösteren dönemin bir krokisi (altta).

çıkmaz, Sultan Süleyman hem yaşlı hem de hasta olduğu halde sefere çıkmıştı" diye tepki gösterince, III. Mehmed sefere çıkmaya karar verdi.

Sultan, 25 Haziran 1596'da İstanbul'dan hareket etti. Ordu, 27 Ağustos'ta Salankemen'e gelince, seferin yönünün ne tarafa olacağı görüşüldü: Kanunî döneminde de kuşatılan ancak alınamayan Eğri Kalesi üzerine yürümeye karar verildi. 12 Ekim'de Eğri fethedildi.

Eğri'de bir süre konaklandı ve Avusturya ordusu hakkında bilgi almak için Hadım Cafer Paşa komutasındaki öncü kuvvetler, Haçova'ya gönderildi. Ancak 100 bin kişilik düşman karşısında Hadım Cafer Paşa'nın 15 bin kişilik birliğinin hiçbir şansı yoktu.

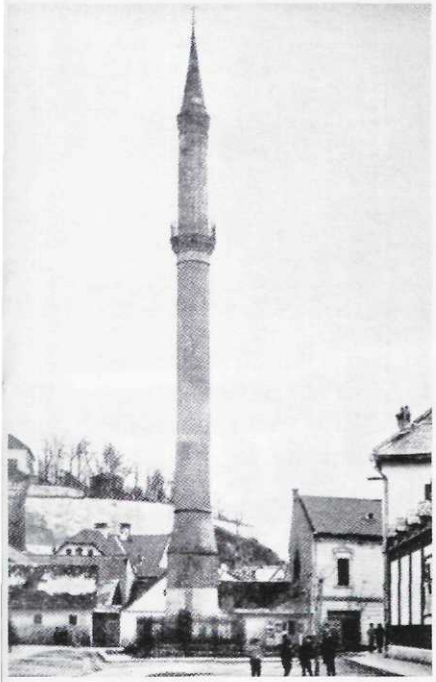
Haçova Muharebesi'ne nasıl gelindi?

Kahramanca çarpışan Cafer Paşa'nın yanında hiçbir varlık gösteremeyen Rumeli Beylerbeyi görevinden alınarak yerine Sokollu Mehmed Paşa'nın oğlu Hasan Paşa getirildi.

Aslında yenilgideki asıl suç, yardım gönderilmesini engelleyen Sadrazam Damad İbrahim Paşa'daydı. Savaşa başından beri karşı olan Damad İbrahim Paşa, öncü kuvvetlerin mağlubiyeti üzerine korkuya kapılmıştı. Padişah da ondan farksızdı.

Savaş meclisinde, kışın ilerlemekte olduğu, Sokolluzâde Hasan Paşa'nın emrine daha kalabalık bir ordu verilerek onun savaşı sürdürmesi ve padişahın başkente geri dönmesi fikri belirtildi. Ancak padişah ve ordu üzerinde güçlü bir etkiye sahip olan Hoca Sadedin Efendi, bu fikre

karşı çıktı. Bunun üzerine Osmanlı ordusu 24 Ekim'de Eğri'den Haçova'ya doğru hareket etti ve 25 Ekim 1596'da iki ordu Haçova'da karşı karşıya geldi.

Haçova Muharebesi nasıl cereyan etti?

Osmanlı ordusu 1526'daki Mohaç Muharebesi'nden 70 yıl sonra ilk defa bir meydan savaşına çıkıyordu. Bir zamanların meydan savaşlarında, önüne çıkanı deviren ordunun bu özelliği artık kalmamıştı. Ordu, meydan savaşlarındaki ustalığını yitirmiş, kale kuşatmaları üzerine uzmanlaşmıştı. Avusturya ordusu ise, kendini yenilemişti.

Avusturya Arşidükü Maximilian ile Erdel Voyvodası Barthory'nin komuta ettiği, 100 bin kişilik ordu, Alman, İspanyol, Papalık, Fransız, Macar, Çek ve Leh askerlerinden oluşuyordu. Osmanlı ordusu da aşağı yukarı 100 bin kişiydi.

25 Ekim'deki küçük çarpışmalardan sonra, asıl muharebe 26 Ekim'de başladı. Osmanlı ordusunun merkezinde III. Mehmed bulunuyordu. Avusturya ordusu, savaş başlar başlamaz bütün gücüyle sultanın bulunduğu merkeze saldırdı.

III. Mehmed, kendisini güvenceye almak için ordunun gerisindeki Yunus Ağa'nın çadırına çekilmek zorunda kaldı. Akşam olduğunda savaş bitmemiş, iki tarafın hesabı ertesi güne kalmıştı.

Ertesi gün, Haçova bataklığının arka tarafında mevzilenen Avusturya ordusu, Ciğalazâde Sinan Paşa idaresindeki ileri kuvvetlerin tüm saldırılarına rağmen bir türlü yerinden çıkarılamadı.

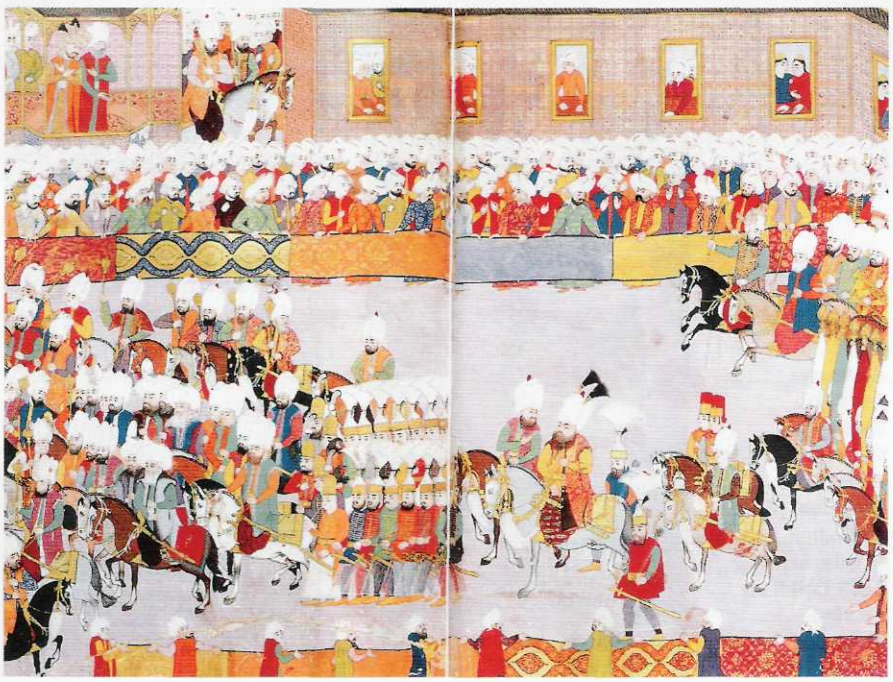
İkindi vakti geldiği halde Avusturya ordusu yerinden bir adım bile kıpırdamamıştı. Saldırıları püskürten Avusturya ordusu karşı saldırıya geçti.

Sağ kol komutanı Rumeli Beylerbeyi Sokolluzâde Hasan Paşa, düşmanı durdurmak için hemen geçit başında birliklerini hücuma kaldırdı. Bu sırada merkeze de saldırı olduğu haberi geldi.

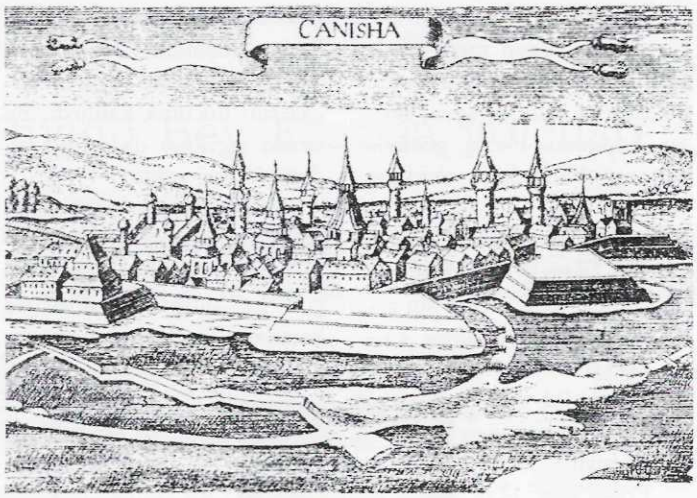
Hasan Paşa ne yapacağını şaşırmıştı. Tam merkeze doğru harekete geçtiği sırada yoğun bir düşman saldırısıyla karşılaştı ve birliklerinin tamamına yakını dağıldı.

Avusturya ordusu, Osmanlı ordusunun sağ kolunu imha ettikten sonra, padişahın bulunduğu merkeze saldırınca merkezdeki askerler de kaçmaya başladı. Osmanlı ordusunun merkezine dalan Avusturyalılar savaşa kesin kazanılmış gözüyle bakıp, eşyaları ve hazineyi yağmalamaya başladılar.

Yağmaya girişen Avusturya askerlerinin çadırlar arasında dolaştığını gören Osmanlı ordusunun geri hizmetine mensup seyisler, aşçılar,

Eğri'de bir Osmanlı izi: 17. Yüzyıl'dan kalma bir minare (solda). III. Mehmed'in Batı kaynaklı bir portresi (sol altta). Eğri Seferi dönüşü, III. Mehmed İstanbul'a giriyor (altta; Eğri Fetihnamesi'nden).

17. Yüzyıl başlarında Kanije (sağda). Burcu Özgüven'in "Osmanlı Macaristanında Kentler, Kaleler" adlı yapıtından bir fotoğraf: Vişegrad'daki Salomon Kulesi (sağda, ortada). Celaliler'in çengele geçirilişini temsil eden bir minyatür (üstte, en sağda). Tiryaki Hasan Paşa (sağda, ortada). Levnî'nin çizgileriyle I. Ahmed (sağ sayfada, ortada).

katırcılar, deveciler gibi bütün hademe güruhu çadırlar arasında yağmaya dalan düşman üzerine kazma, kürek, odun yarması, balta, lobut, kepçe, ellerine ne geçirdilerse saldırmaya başladılar.

Düşmanın bir kısmını öldürdükten sonra, 'Kâfir kaçtı' diye bağırmaya başladılar. Savaşla işi olmayan kişilerin düşman askerlerini öldürmesi ve sultanın cepheden ayrılmaması dağılmaya başlayan ordunun tekrar kendine gelmesini sağladı.

Asker, var gücüyle Avusturyalıların üzerine saldırdı. Ciğalazâde Sinan Paşa da pusuda beklediği yerden çıkarak, ordunun sağ kanadını bozan Avusturya birliklerini bataklıklara kovalayarak imha etti.

Yatsı vaktine kadar yaklaşık 50 bin düşman askeri öldürülmüştü. Osmanlı, Haçova Meydan Muharebesi'nde mağlup olmak üzereyken zaferi kazandı.

Ciğalazâde Sinan Paşa sadrazam oldu ve padişah da İstanbul'a döndü. Dönemin tarihçileri, Haçova Muharebesi'ni Mohaç ve Çaldıran muharebelerinden bile üstün tuttular. Ancak muharebe, Osmanlı ordusunun gücü sayesinde değil, Avusturya ordusunun disiplinsizliği yüzünden kazanılmıştı.

Aslında bu muharebe, daha önce Osmanlı ordusunun karşısına bile çıkmayan Avusturyalıların artık güçlendiğini gösteriyordu.

Haçova'dan sonra sadrazamın hatası neydi?

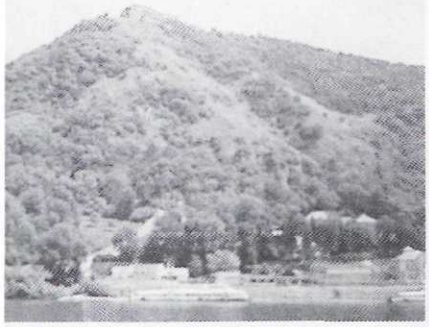
Ciğalazâde Sinan Paşa sadrazam olduktan sonra iki önemli hata yaptı. İlk olarak, bizzat sefere gelmediği gerekçesiyle Kırım Hanı Gazi Giray'ı azlederek yerine savaşta yardımı görülen Fetih Giray'ı tayin etti. Sonuçta, iki kardeşin arasına nifak girdi ve ağabeyi, Fetih Giray'ı öldürttü.

Sinan Paşa'nın muharebeden sonra, yoklama yaptırarak savaştan kaçanları tespit edip 30 bin askeri ordudan ihraç etmesi, Celali İsyanları'nın fitilini ateşledi. Ekonomik zorluklar yüzünden sefere gelemeyen askerler dağa çıkıp eşkıya oldular ve Anadolu'yu alt üst ettiler.

Avusturya Arşidükü Ferdinand (sağda). Estergon'un Tuna'dan görünümü (sağda, ortada). 1683 tarihli bir gravürde Estergon (en sağda).

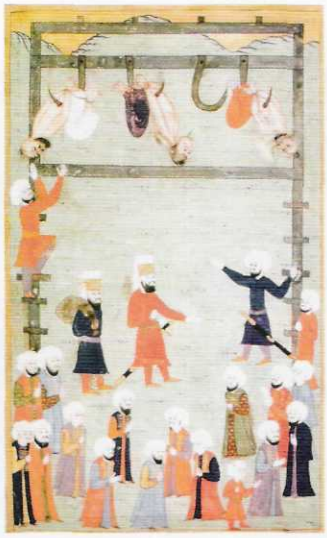
9 Zitvatorok Antlaşması nasıl imzalandı?

Haçova'dan sonra, düşmana öldürücü bir darbe vurulmadığı için savaş 10 yıl daha devam etti. Sınırın önemli kalelerinden Kanije, 22 Ekim 1600'de vire ile yani anlaşmayla Osmanlı'ya teslim oldu.

Avusturya Arşidükü Ferdinand, bir yıl sonra kaleyi geri almak üzere yaklaşık 50 bin kişilik bir kuvvetle şehrin önüne geldi. Ancak kale kumandanı Tiryaki Hasan Paşa, Arşidük'e, Avusturyalılar için hiç de hoş olmayan sürprizler hazırlamıştı ve sonrasında da, anî bir huruç hareketiyle Avusturya ordusunu bozguna uğratacaktı.

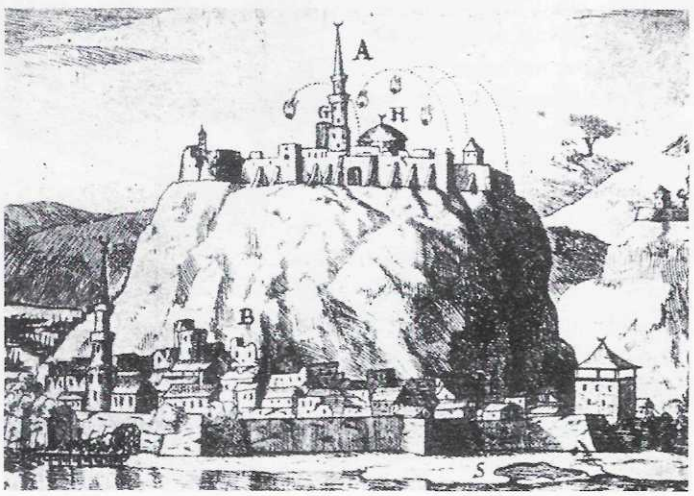

Bu arada 1603'te ölen III. Mehmed'in yerine I. Ahmed geçti. Osmanlı'nın yazın ele geçirdiği kaleler, kış gelince tekrar elden çıkıyordu.

Asi Eflak Prensi Mihail, Avusturya'nın yardımıyla önce Erdel'i, ardından da Boğdan'ı işgal etti. Boğdan yüzünden Eflak Prensi ile Avusturya hükümdarı birbirine girince, Osmanlı da Lehistan ile birlikte hareket edip, üç prensliği de ele geçirerek kendine bağlı voyvodalar tayin etti.

Rumeli Beylerbeyi Lala Mehmed Paşa komutasındaki ordu, Avusturya'nın işgal ettiği Peşte'yi 1605 Eylül'ünde geri aldı. Ele geçirdiği topraklarda Avusturya'nın Katolikliği bir baskı unsuru olarak kullanması, Protestanların Osmanlı safına geçmelerine neden oldu.

Lala Mehmed Paşa, Avusturyalılara karşı isyan edenlere yardım ederken, Estergon ve Vişegrad'ı fethetti. Akıncıların Avusturya topraklarına girmesiyle, Habsburglar Erdel'i tamamen boşalttılar.

Osmanlı üstün duruma geçmişti; ancak İran sınırında savaş ihtimali vardı. Avusturya İmparatoru da hakimiyeti altındaki Macar topraklarında isyanlarla uğraşıyordu.

Bu şartlar altında 11 Kasım 1606'da Zitva Nehri ile Tuna'nın birleştiği Zitvatorok'ta antlaşma imzalanarak, savaşa son verildi. Avusturya, hakimiyeti altındaki Macar toprakları için verdiği vergiyi son kez verecek ve yazışmalarda Osmanlı padişahı ile Avusturya hükümdarı denk sayılacaktı.

10 Antlaşma maddeleri neden uygulanmadı?

Zitvatorok Antlaşması'nda (1606) Avusturya, Osmanlı İmparatorluğu'na elinde bulunan Macar toprakları için bir kalemde ve son defa olarak bir meblağ ödemeyi kabul ettirmiş, ayrıca 'Kayzer' unvanını padişaha denk düşürme başarısını göstermişti.

Ancak Avusturya'nın bu kazançlarının geçerliliği için, 30 yıldan fazla zaman geçmesi gerekti. Avusturya hükümdarının kayzerliği hemen tanınmamış, yazışmalarda alternatif unvanlarla geçiştirilmiş ve 'haraç' adı altında her yıl para talep edilmeye devam edilmişti. ■

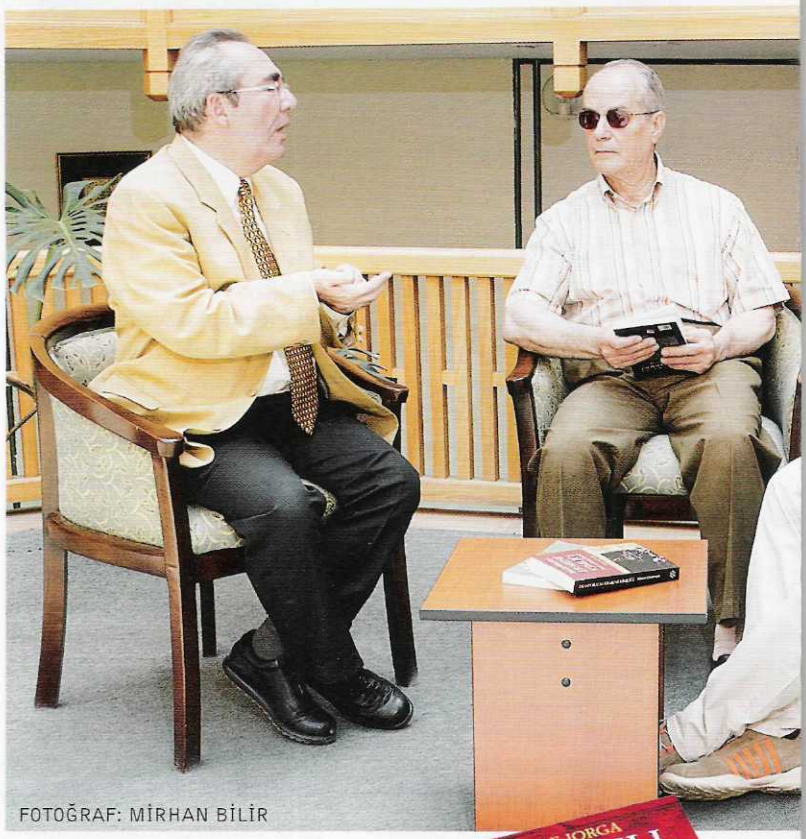
BİBLİYOGRAFYA

- İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, III, Ankara 1988
- Mustafa Cezar vd., Mufassal Osmanlı Tarihi, III, İstanbul 1959
- İsmail Hami Danişmend, İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, III, İstanbul 1971
- Stanford J. Shaw, Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, I, çev. Mehmed Harmancı, İstanbul 1982
- Işın Demirkent, "Kayser", TDV İslâm Ansiklopedisi, XXV, 94-96
- M. Köchbach, Casar veya İmparator? Zitvatorok Antlaşması'ndan (1606) Sonra Roma Kayserlerinin Osmanlılar Tarafından Telâkkubu Hakkında", Tarih Dergisi, sayı: 37 (İstanbul 2002), s. 159-169
- Caroline Finkel, The Administration of Warfare: the Military Campaigns in Hungary, 1592-1606, Wien 1988
- Feridun M. Emecen, "Onbeş Yıl Savaşları Tarihinden Bir Safha, Osmanlı Kaynaklarına Göre 1598 Varad Seferi", Tarih Enstitüsü Dergisi, sayı: 15 (İstanbul 1997), s. 264-303
- Feridun M. Emecen, "Haçova Meydan Savaşı", TDV İslâm Ansiklopedisi, XIV, 546-547

'Türk dostu' Nicolae Jorga Türkçe'de...

Balkanlar'dan farklı

Türkçe dışındaki üç büyük Osmanlı tarihinden biri, Jorga'nın beş ciltlik devasa yapıtı, Türkçe'ye kazandırıldı. Bu yapıtın önemi, Osmanlı'nın Balkanlar'a kan ve gözyaşıyla yerleştiği şeklindeki yaygın bakışa karşı çıkması...

FOTOĞRAF: MİRHAN BİLİR

LÜTFÜ TINÇ

Türkiye'de Prof. Dr. Halil İnalcık'ın çabaları sayesinde tanınan Nicolae Jorga'nın [aslında 'Iorga' diye yazıldığı gibi, Türkçe'de 'Yorga' da denilir], Romanya tarihini Avrupa tarihi çerçevesine oturtma çabaları, onun bir 'Güney Doğu Avrupa fikri' oluşturmasına yol açmıştır.

1871'de Romanya'nın kuzeyinde, Botaşani kentinde doğan ve 19 yaşında Yaş Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni parlak bir dereceyle bitiren, Fransa ve Almanya'da da öğrenimini sürdürerek 1893'te Leipzig Üniversitesi'nde doktorasını yapan Jorga bu fikirleri geliştirdiğinde, Avrupa ve Balkanlar, daha I. Dünya Savaşı'nı yaşamamıştı...

Şimdi 1914'ten bu yana, 90 yılın üstünde bir zaman diliminin ardından, bu kez Avrupa Birliği, Jorga'nın 'Güney Doğu Avrupa' fikrini kucaklıyor ve Balkanlar, Avrupa için farklı bir anlam kazanıyor.

İşte tam da bugünlerde, Güney Doğu Avrupa'nın, 1500 yıl birbiri ardından gelen iki imparatorluğun, Bizans ve Osmanlı'nın idaresinde yaşayarak, bölgeye has bir kültür sentezi yaratmış olduğu görüşünü savunan Romen tarihçi Jorga'nın beş ciltlik 'Osmanlı İmparatorluğu Tarihi'nin Türkçe'ye kazandırılması da anlamlı oldu.

Biz de Jorga'nın bu beş ciltlik devasa yapıtını yayına hazırlayan ekibin bir bölümü ile buluştuk ve hem bu önemli yapıtı, hem de Jorga'nın tarihçiliğini konuştuk. Sorularımızı da, kitabı yayına hazırlayan Yrd. Doç. Dr. Erhan Afyoncu'ya yönelttik.

Lütfü Tınç, Prof. Dr. Kemal Beydilli ve Yrd. Doç. Dr. Erhan Afyoncu, Jorga'yı ve yapıtını konuşuyorlar (sağda üstte).

➤ *Kitabın birinci cildindeki editoryal yazınızda, Jor-*

ga'yı Halil İnalcık sayesinde tanıdığınızı belirtiyorsunuz. Halil İnalcık da, kitapta Jorga'yı ve eserlerini anlatan makalesinde, AIESEE'den (Association Internationale des Études du Sud Est Européen / Uluslararası Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Birliği) söz ediyor... Jorga'nın fikirlerinden doğan bu akademik kuruluşu bize tanıtır mısınız?

Jorga'nın Güneydoğu Avrupa fikrinden hareket eden Romanyalı akademisyenler, uluslararası bir organizasyon kurdular. AIESEE, Balkanlar'ın prehistoryadan başlayarak Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu dönemini inceler.

Türkiye de bu kuruluşun kurucu ve idareci kadrosunda rol aldı.

UNESCO'nun malî olarak desteklediği ve merkezi Bükreş olan Association Internationale des Études du Sud Est Européen'e (AIESEE / Uluslararası Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Birliği) Balkan araştırmaları yapılan ülkeler üye oldu. Türk Tarih Kurumu da, AIESEE'nin üyesidir.

Kurumun başkanlığı sırayla, Balkan ülkelerinden bir bilim adamı tarafından üstlenilir. AIESEE'nin 1971-74 arasındaki başkanlığını, Osmanlı tarihçiliğinin önde gelen uzmanlarından Prof. Dr. Halil İnalcık üstlenmişti. AIESEE'nin bugünkü başkanı da, Romanya Kültür Bakanı Razvan Theodorescu'dur.

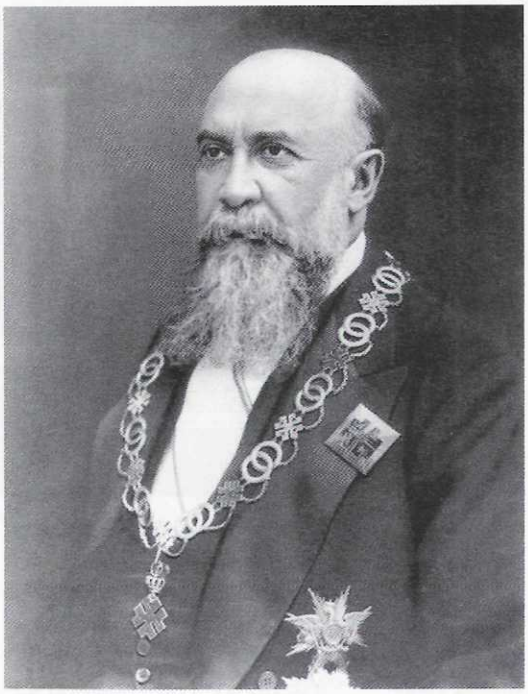
AIESEE, birkaç yılda bir, UNESCO'nun desteğini alarak bilimsel kongreler düzenler, ayrıca Balkan araştırmalarıyla ilgili bir dergi yayımlar. Kongrelerden biri de İstanbul'da toplanmıştır...

➤ *'Güney Doğu Avrupa' fikrini öne çıkaran Jorga, "Romanya'nın gelmiş geçmiş en büyük tarihçisi" sayılıyor. Ona bu unvanı veren, hangi özellikleri?.. Jorga'nın orijinalliği ve üretkenliği neye dayanıyor?*

Nicolae Jorga'nın verdiği eserlerin sayısı şaşırtıcıdır; bin 300 kitap ve 10 binin üzerinde makale kaleme almıştır. Jorga, belge ve kaynak araştırmalarına önem vermiştir. Balkan ve Osmanlı tarihi üzerine, paha biçilmez bir 'kaynak hazinesi' bırakmıştır.

Avrupa'da bulunduğu yıllarda Jorga, arşiv ve kütüphanelerde, sonraki dönemde kaleme alacağı eserleri için, hummalı bir faaliyetle, binlerce belge toplar. Bu malzemeyi, 1898-99 yıllarında Bükreş'te, 'Romenlerin Tarihine Ait Belgeler' (3 cilt) ve 'Yabancı Kütüphanelerde Romenlerin Tarihine Ait Tarih Araştırmaları' (2 cilt) adları altında yayımlayarak tarihçilerin kullanımına sunar.

Ayrıca Jorga, Kili ve Akkerman üzerine araştırmalar yaptığı, belgeler topladığı gibi, sonraları Paris ve Bük-

Romen tarihçi Nicolae Jorga (üstte) ve Jorga'nın Güneydoğu Avrupa fikrinden hareket edilerek kurulan Uluslararası Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Birliği'nin bugünkü başkanı Romanya Kültür Bakanı Razvan Theodorescu (solda).

Halil İnalcık, 1993'te, bir doktora töreni nedeniyle Romanya'da bulunduğu sırada, Nicolae Jorga Enstitüsü'nü ziyaret eder ve kendi ifadesiyle "Başkan'ın ısrarı üzerine büyük tarihçinin çalışma masasına oturmak şerefine" erişir (üstte).

reş'te, 1899 ilâ 1916 arasında, 6 ciltlik devasa bir çalışma halinde, 'Notes et Extraits pour servir à l'Histoire des Croisades au XVème siècle' (15. Yüzyıl'daki Haçlı Seferleri Tarihi Üzerine Not ve Alıntılar) adlı eserini kaleme alır.

Bu yapıtı da konuyu araştıranlar için çok kıymetli bir kaynak hazinesidir. Jorga'nın orijinalliği, her şeyden önce, en üretken olduğu bu alana, kaynak araştırmalarına dayanır. Jorga, belge, kitabe ve yazma yayınlarını ömrünün sonuna kadar sürdürür (Hurmuzaki Koleksiyonu'nda 1897-1936 arasında, 8 cilt halinde)... Böylece Jorga, tarihçilere Balkan ve Osmanlı tarihine ilişkin, paha biçilmez bir kaynak hazinesi bırakır.

➤ *Bir de, Jorga'nın kendi halkına aşılamak istediği bir misyon var, değil mi?..*

Jorga, Osmanlı sonrasında kurulan Romanya devletine millî bir tarih oluşturulması için çalışmıştır. Romenlerin Roma İmparatorluğu'na kadar giden tarihî 'Romanite' karakteriyle bağımsızlığını koruduğunu iddia eder; Romenlerin tarih boyunca yabancı milletlere karşı 'Latin-Roman' varlığını korumayı bildiğini söyler.

Jorga'nın misyonu, Romen halklarının bağımsız, 'Büyük Romanya' ideali etrafında birleşmesidir ve Jorga, Romenlere bu misyonu tarihin öğreteceğinden hareket eder.

➤ *Romen halklarının, bağımsız bir 'Büyük Romanya'da birleşmesini savunan Jorga, bu yolda tarihçiliğinin yanı sıra, politikaya da atılıyor... Neler yapıyor bu dönemde?*

Jorga, tarihçiliğinin yanı sıra, 1907 ilâ 1940 arasında, Romen siyasetinde önemli roller üstlenir. Milliyetçi, liberal, halkçı politikalarıyla öne çıkar.

1907'de 'Yaş Milletvekili' olarak Romanya Parlamentosu'na giren Jorga, 1910'da milliyetçi bir çizgiye sahip ve toprak reformunu savunan Millî Demokratik Parti'yi kurar. Ancak Jorga'nın partisi siyasî hayatta başarılı olamaz.

Fakat Jorga, 1919'da Romanya Millet Meclisi Başkanı seçilir. Daha sonraki dönemlerde, 1 Nisan 1931'den 6 Haziran 1932'ye kadar başbakanlık yapan Jorga, bu dönemin eğitim ve kültür bakanlığını da üstlenir; 1939'da 'Senato Başkanı' seçilir.

➤ *1940'ta Jorga nasıl bir suikasta kurban gidiyor?*

Sovyetler Birliği ile Almanya, 1939'da bir saldırmazlık paktı yapınca, Romanya zor durumda kalır ve 1940'ta Besarabya ile Bukovina'yı

Jorga 1932'de, Romanya Başbakanı olduğu günlerde (sağ üstte). Nicolae Jorga Enstitüsü'nün binası (sağda).

SSCB'ye, Erdel'in bir kısmını Macaristan'a, Dobruca'nın güneyini de Bulgaristan'a bırakır.

Romanya Kralı II. Carol, toprak kayıpları üzerine Romanya'dan kaçınca, diktatörlüğünü ilan eden General Ion Antonescu, Ekim 1940'ta Almanları ülkesine çağırır. Almanların işgalinden kısa bir süre sonra, Nazi yanlısı 'Demir Muhafızlar' örgütü, milliyetçi fikirleriyle ve kral taraftarlığıyla tanınan Nicolae Jorga'yı 27 Kasım 1940'ta Sinaia'da öldürtür.

➤ *Jorga katledildiğinde, Türkiye'de 'millî matem günü' ilan ediliyor... O dönemde, Balkanlar'da nasıl bir hava vardı?*

1930'lı yıllarda Balkan ülkeleri arasında bir yakınlaşma vardı. Nitekim Mustafa Kemal Atatürk'ün gayretleriyle, 1934'te Türkiye, Romanya, Yunanistan ve Yugoslavya arasında bir 'Balkan Antantı' oluşturulur... Balkan devletlerinin böyle bir birlik çevresinde toparlanma çabası, İtalya ve Almanya'da güçlenen otoriter rejimlere karşı bir set oluşturmayı amaçlıyordu. Ayrıca Nicolae Jorga ülkemizde de bir 'Türk dostu' olarak biliniyordu, Osmanlı tarihi çalışmaları nedeniyle...

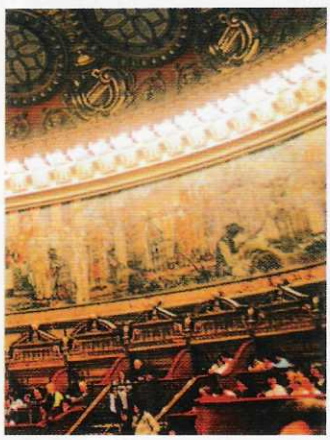
➤ *Jorga'nın kitabına, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi'ne dönersek, bu yapıtın önemi nedir?*

Türkçe dışındaki dillerde, üç büyük Osmanlı tarihi vardır ve üçü de Almanca'dır. Hammer'in, Zinkeisen'in ve Jorga'nın eserleri Osmanlı tarihi alanındaki yazılmış en önemli tarihlerdir.

Jorga'nın 'Geschichte des Osmanischen Reiches' (Osmanlı İmparatorluğu Tarihi) isimli beş ciltlik eseri Gotha'da, 1908-1913 yılları arasında yayımlandı. Jorga, eserini yazarken bizim haberdar olmadığımız ve ulaşmamız çok zor olan kaynaklar kullanmıştır. Romanya, Polonya, Almanya başta olmak üzere, birçok Avrupa ülkesinin arşivlerindeki belgeleri kullanarak eserini kaleme almıştır.

Nicolae Jorga eserinde, klasik Avrupa söyleminde olduğu gibi, Osmanlıların Balkanlar'a kan ve gözyaşıyla yerleştiği şeklindeki hamaset yerine, hangi sosyal ve siyasî şartlarda yerleştiğini izah etmiştir.

Eserinde oldukça akıcı bir üslupla ustaca tarihî tablolar

Roma'daki bir zafer takında, Romalı lejyonerlerin Dacia halkına [Daklar] saldırışı: Eflak, M.Ö. 72'de Roma istilasını yaşadı (üstte). Bugün Romenler millî tarihlerini aktarırken, bu 'Romanite' dönemine de önem verirler (solda; 1888'de açılan Ateneul Român'daki tarihî freskler).

Osmanlı üzerine çalışmalarıyla tanınan bir başka önemli tarihçi de Hammer'dir (sol üstte). Bükreş'te 1860'larda inşa edilen Üniversite Meydanı'nda Roma'nın doğuşu efsanesine ilişkin dişi kurt heykeli de yer alır (solda).

1575 tarihli, Batı kaynaklı bir gravürde, Osmanlı'nın devşirme eylemi: Batılı kaynaklar bu sistemin 'kan ve gözyaşına' dayandığını iddia eder (sağda). 1711'den 1821'e kadar, Eflak ve Boğdan'ı, Divan-ı Hümayun tercümanlığından gelme Fenerli Rum beyleri 'voyvoda' adı altında bağımsız prenslikler olarak yönettiler. İlk Eflak voyvodası da Nikola Mavrokordato idi (en sağda).

çizen Jorga'nın tarihi, yazılmasının üzerinden 97 yıl geçmiş olmasına rağmen, Türk tarihçiliği için Osmanlı İmparatorluğu'yla ilgili birçok 'yeni' bilgiyi ihtiva eder.

➤ *Jorga'nın Eflak ve Boğdan'daki voyvodalıklar üzerindeki Osmanlı egemenliğine farklı bakıyor olmasını izah eder misiniz bize?.. Bu egemenlikte olumlu yanlar buluyor... Nedir bunlar?*

Jorga, Eflak ve Boğdan voyvodalıklarının Osmanlı hâkimiyeti dönemindeki tarihlerinde olumlu yanlar olduğunu söyler. Osmanlı himayesinin Romenleri Slavlaşma tehlikesine karşı koruduğunu savunur.

Eflak ve Boğdan, Osmanlılar tarafından Avusturya ve Lehistan'a karşı tampon olarak kullanılmıştı ve ayrıca bu iki ülkenin ekonomik durumu Osmanlı ekonomisi için önem arz ediyordu. Bu yüzden Osmanlılar, iki voyvodalığı özerk bırakmışlardı.

➤ *Bizans ve Osmanlı tarihlerini derinliğine inceleyen Jorga, bir 'Osmanlı Sentezi'nden söz ediyor. Nedir bu?..*

Jorga, Güneydoğu Avrupa'nın 1500 yıl Bizans ve Osmanlı imparatorlukları idaresinde yaşamalarından dolayı, bölgeye has bir kültür sentezi yaratıldığını iddia eder. Bizans'ın Fatih tarafından fethinden sonra ortadan kalkmadığını, Osmanlıların Roma'nın İslamî şekli olduğunu söyler.

➤ *Balkanlar'ın, Güney Doğu Avrupa'nın kendi karakterini günümüze kadar korumasında Jorga, Osmanlı'nın rolünü görüyor. Nedir bu rol?*

Osmanlılar, fethettikleri bütün bölgelerin dinî ve millî kimliklerini korumalarını sağladılar. Gerek Balkanlar'da,

1790'larda Eflak voyvodalığına getirilen Nikolay Mavroyeni'nin Romanya Ulusal Sanat Müzesi'ndeki portresi (en sağda, ortada). Yine aynı müzeden, 'Bursa ipeği' bir 16. Yüzyıl kaftanı (sağ üstte). Batı kaynaklı bir gravürde, 19. Yüzyıl'ın ilk yarısında, Bükreş'te bir Türk evi (sağda).

Jorga'nın uzun süre çalıştığı Romanya Devlet Arşivi'nin binası.

gerekse Ortadoğu'da, Osmanlılar çekildikten sonra, buralardaki halkların dilleri ve dinleri fetihten önceki karakterlerini koruyordu.

Bazı ülkeler, Osmanlı fetihlerinden önceki durumlarından daha ileri bir duruma gelmişlerdi. Örneğin, Osmanlı fethi sırasında Katolikliği kabullenmenin eşiğine gelen Sırbistan'da, Ortodoksluk devam ettiği gibi, ayrıca Sırp Millî Kilisesi de kurulmuştu.

Böylece Fener Rum Patrikhanesi'nin nüfuzundan çıkan Sırplar, Helen kültürünün tesirinden kurtulup, millî kimliklerini yaşatabilmişlerdi. Oysa Osmanlı İmparatorluğu'nun asırlarca kaldığı yerlerde 50-100 sene kalan İngiliz ve Fransızlar, kendi dilleriyle birlikte dinlerini de dayatmışlardır. Bu iki ülkenin sömürgelerinin çoğunda resmî dil hâlâ İngilizce veya Fransızca'dır.

➤ *Jorga'nın tarihinden sonra başka büyük projeleriniz var mı?*

Hammer'den sonra ikinci büyük Osmanlı Tarihi'ni Wilhelm Zinkeisen, 1840 ilâ 1863 arasında kaleme aldı. Zinkeisen'in 7 ciltlik 'Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa' (Avrupa'da Osmanlı İmparatorluğu Tarihi) isimli devasa eseri, Türklerin Avrupa'daki tarihiyle ilgili Avrupa arşivleri belgelerinin etraflıca yer aldığı önemli bir tarihtir.

Biz de aynı ekiple, Yeditepe Yayınevi adına, bu eserin tercümesine başladık ve birkaç cildini bitirdik. Bu eserin tamamını da, bir aksilik olmadığı takdirde, iki yıl içerisinde yayımlayacağız! ■

Bükreş'te I. Dünya Savaşı'nda ölen askerlerin anısına yapılmış abide, Paris'teki Zafer Abidesi'nin bir benzeridir (solda, ortada). Zaten 1878'de Berlin Antlaşması ile Osmanlı yönetiminden çıkıp bağımsız bir devlet oluşturan Romanya, uzun süre Fransız etkisinde kalır (solda; Bükreş Festivali'nde 'yakın geçmiş').

Yoğun bir ekip çalışması

Jorga'nın beş ciltlik 'Osmanlı İmparatorluğu Tarihi'nin Türkçe'ye kazandırılması sürecinin öyküsünü sorduğumuzda, yapıtın editörü Erhan Afyoncu'dan *(sağda)* şu yanıtı aldık: "Bu eserin Türkiye'de yayımlanmasında, en önemli hisse, Yeditepe Yayınevi sahibi Mustafa Karagüllüoğlu'na *(sağ altta)* aittir. Jorga'nın tarihi, uzmanlardan oluşan bir ekiple, iki yıllık bir çalışmanın sonucunda ortaya çıktı. Nilüfer Epçeli *(altta)*, inanılmaz bir gayretle bir yıldan kısa bir sürede tercümeyi bitirdi. Tercüme elimize geldikten sonra, iki değerli meslektaşım, Ahmet Önal ve Uğur Demir'in yardımlarıyla ilk düzeltmeler yapıldı. Sonra da, Osmanlı tarihçiliğinin önde gelen isimlerinden Prof. Dr. Feridun Emecen ilk dört cildi okuyarak eksiklikleri düzeltti. Daha sonra yine Osmanlı tarihçiliğinin önemli isimlerinden Prof. Dr. Kemal Beydilli, 5 cildin tamamını, satır satır, eserin Almancası ile karşılaştırarak kontrol etti. Osmanlı tarihçiliğinin yaşayan en büyük ismi Prof. Dr. Halil İnalcık hocamız da, birinci ciltteki "Jorga'nın hayatı ve kişiliği" başlıklı makaleyi kaleme aldı. Eserin indeksinin hazırlanmasına da oldukça zaman ayrıldı: Burhan Maden, Ahmet Önal, Uğur Demir, Haşim Şahin ve İlhan Gök'ün gayretleriyle, altı ayda hazırlandı.

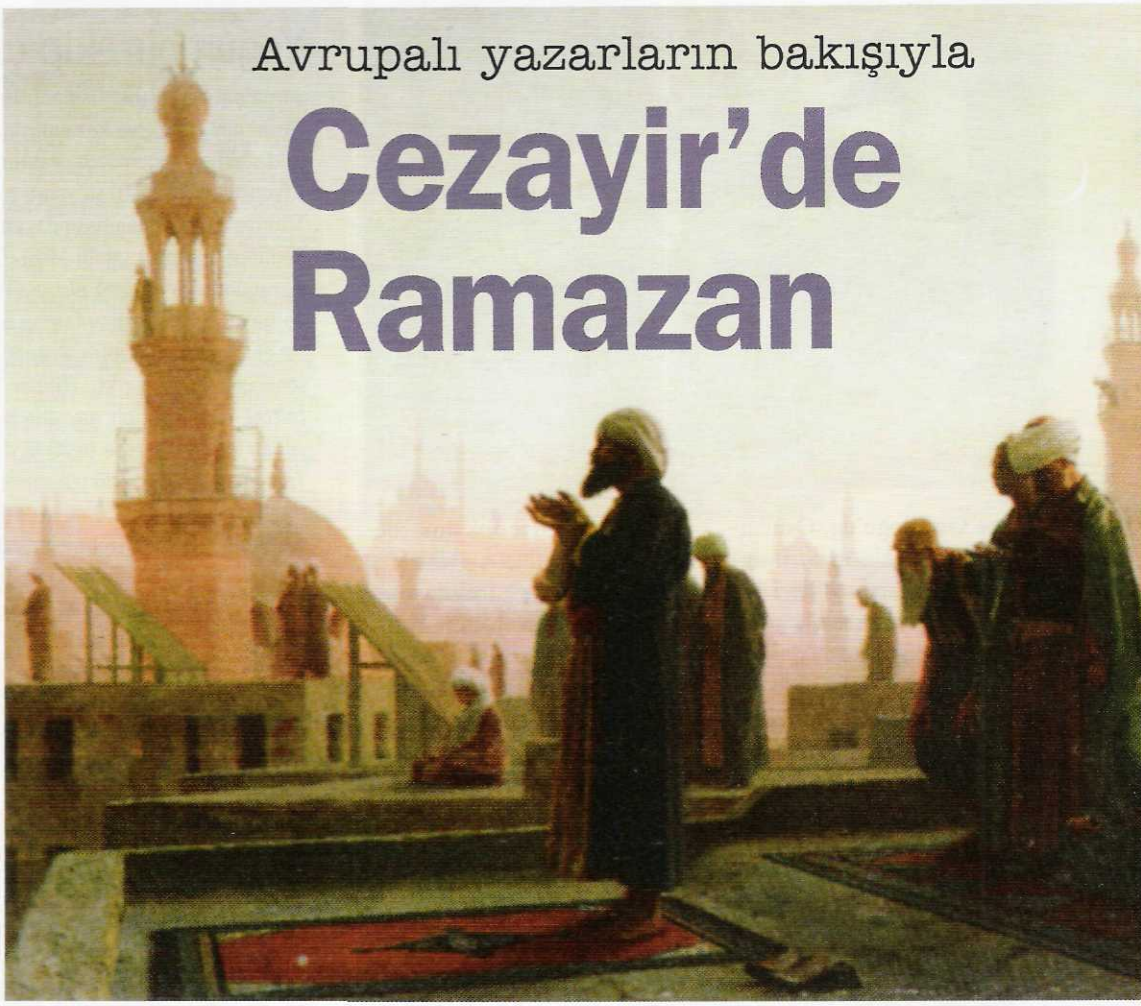

Avrupalı yazarların bakışıyla

Cezayir'de Ramazan

Cezayirli Prof. Belhamissi, Ramazan boyunca Osmanlı dönemi Cezayir'inde, ticaret ve çalışma hayatının canlılığını koruduğunu, ama siyasî yaşamın kesintiye uğradığını vurgular.

ORHAN KOLOĞLU

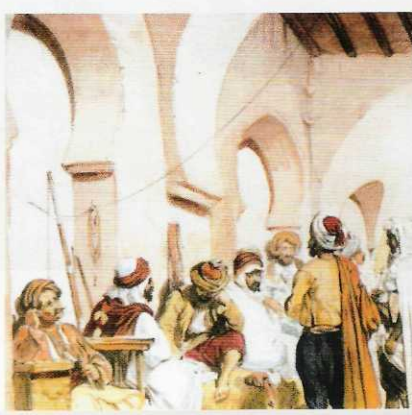
Yüzyıllar süren bir birliktelik sonucunda Cezayir'de, Osmanlı uygulamaları ve Türk gelenekleri, yerel alışkanlıklar göz ardı edilmeden bölgeye yerleşir...

Cezayir Üniversitesi Modern Çağlar Tarih Profesörü M. Belhamissi, Al Mucahid gazetesinin 9 ve 10 Mayıs 1986 tarihli nüshalarında, 'Osmanlı Döneminde Cezayir ve Ramazan' başlığıyla, uzun bir makale yazmıştır.

Makalenin girişinde, sözünü ettiğimiz bu etkileşimi açıkça belirtilmektedir: "16 ve 19. yüzyıllar arasında, kimi Avrupalı yazarların aktardıkları sayesinde, Osmanlı döneminde Ramazan'ın nasıl geçtiği hakkında bilgimiz var. Pek çok alışkanlık, adetlerimiz arasına bu dönemde girmiştir; bazıları kayboldu. Ama dinî heyecan devam ediyor..."

Söz konusu makalenin metninden biz de size, ilginç bölümler aktaralım istedik...

16 ile 19. Yüzyıl arasında pek çok Avrupalı; konsolos, tüccar, gezgin, rahip ya da esir olarak, Cezayir'de ikâmet etmişti. Bunların gözlem yetenekleri eksik değildi. Anı, gezi

Fransız ressam Jean-Léon Gérôme'un 1865 tarihli 'Dua' adlı yağlıboya tablosu (üstte).

notları, rapor ve benzeri yazılarında başkent Cezayir'in sosyal yaşamının birçok yönünü aktarmışlardır.

Ramazan uygulamalarının gündelik yaşama getirdiği değişiklikler, gelenekleri etkileyişi, bu yabancıların hep dikkatini çekmiştir. Bu yabancılar, Cezayirlilerin oruç tutuşunu bazen tatlı şekilde ve ayrıntıyla kaydetmişlerdir.

Bu Avrupalılar Ramazan'a

Cezayir'de Cezayir kentinde, 'Kasba' diye anılan sur içindeki eski mahalle ve buradaki pazar yerleri Osmanlı'nın damgasını taşır (solda). Bavyeralı ressam Carl Haag'ın yağlıboya bir tablosunda sokak çalgıcıları (altta).

nasıl bakıyorlardı?.. Sözü onlara bırakalım: Langier de Tassy, ramazanları ya da 'büyük perhizleri' gençler için 'bir tür karnaval' diye nitelendirir. 'Hıristiyanların deli mantığı' adını verdikleri Katolik uygulamasından daha akılcı olduğunu vurgular. Halkın bu süre boyunca, eğlence ve oyunları hiç küçümsemediğini belirtir.

Cezayir'e 1634'te gelmiş olan rahip Dan ise, "Ayın yok olmasını izleyen belirişiyle birlikte başlayan" Ramazan'ın bir ay süresince devam ettiğini dile getirirken, D. J. Montagne de, "Onlar için Ramazan, yılın en büyük bayramıdır... Otuz gün oruç ve 3-4 gün eğlenceden oluşur" der.

1578'den 1581'e kadar Cezayir'de 'esir' olarak tutulan İspanyol rahip Haedo, 1580'deki Ramazan'ın 11 Ekim'de başlayıp 9 Kasım'da sona erdiğini kaydeder.

Hıristiyanların özellikle ilgisini çeken, perhizdir: "Günün başlamasından gece gelinceye kadar yemek içmekten kaçınıyorlar... Perhiz öylesine bir sıkılık içindedir ki, orucu bozmamak için, tütün bile içmezler."

Haedo, "Bütün gün asla yiyip içmezler" diye ekler.

Montagne de kesinlikle kurala uyulduğunu vurgular. Perhiz kuralı öylesine ödünsüz uygulanır ki, Haedo'nun da kaydettiği gibi, "Ne hamile kadınlar ne de hastalar bundan muaf tutulmuyordu". Ve Haedo ekler: "Bazı Müslümanlar, özellikle dervişler öylesine sofudurlar ki, seyahatte de olsalar, denizde de bulunsalar, hiçbir şekilde oruçtan vazgeçmezler. Oysa genelde,

Cezayir'de Kasba civarında bir kahvehane: Bedevisinden Yeniçerisine farklı tabakalar bir arada (solda).

Fransız ressam Victor Huguet'nin yağlıboya bir tablosunda, Güney Cezayir'den bir pazar görüntüsü (sağda). Cezayir kentinden bir 18. Yüzyıl manzarası: Pazar yerinde marangoz dükkânı (sağ altta).

seyahatte olanlar ve denizdekiler için muafiyet vardır. Ayrıca inancında daha kesin olanlar, yılın üç ayında yani Receb, Şaban, Ramazan aylarında oruç tutarlar. Ve de dervişleri, bu üç ayda aralıksız oruç tutanın kesin olarak cennete gideceğini söylerler."

Haedo'ya göre Cezayirli korsanlar, "Ramazan'ı ihlal etmeye cesaret etmezlerdi." Daha sonra bu denizciler seferde oruçtan muaf sayılmış; ama dönüşte tutma koşulu getirilmişti...

Yasalara karşı gelmek, neye mâl oluyordu?.. Genelde değişik sosyal tabakalar yasaların hükümlerini dine uygun şekilde ve kesin yerine getiriyorlardı. Ama şurada burada, bir pastanın, bir parça etin ya da kurşun kadar ağır bir güneşin etkisi altında, bir testi suyun tahrikine dayanamayan insanlar çıkıyordu. O zaman yakalananın vay haline!

1645'lerde Cezayir'de bulunan rahip Héraud'nun anlattıklarına göre, böylelerine eritilmiş kurşun içiriliyordu. Rahip, bir başka cezayı da aktarıyordu bize: "Geçen yıl Ramazan'da içtiği için bir 'mühtedi'ye [Hıristiyanlıktan İslâm'a geçmiş kişi] yapıldığı gibi, bir atın kuyruğuna bağlı olarak bütün sokaklarda sürüklenip ölüme gönderilir."

Bizim 'mühtedi' dediğimiz, onların 'dönme' diye adlandırdığı kişilere karşı bir kini olan rahip Dan, bunların oruca pek aldırmadıklarını belirtir ve böyle davranacakların, bunu saklı yapmaları gerektiğini kaydedip ekler: "İlk seferinde yüz ya da iki yüz falaka darbesine razı olmak zorundadırlar."

İftar anında müezzin caminin minaresine çıkar ve rahip Dan'ın deyimiyle, "Cezayirlilere masaya oturma izni verir".

Haedo ise, bu anın ilk yıldızın görülmesiyle başladığını kaydeder. Diğer Avrupalılar, şehrin kalesinden yükselen top seslerini bekliyorlar.

Yine Haedo, o andan itibaren her tür yiyeceğin, etin, balığın bütün gece ve gün doğmadan iki saat öncesine kadar devamlı yenildiğini anlatır. Rahip Dan'a göre de, Cezayirliler midelerini etle doldurur ve akıllarına estiği oranda yemek yaparlar.

Yemek bitince gürültülü gece eğlenceleri başlar: Gösteriler, gezintiler, ziyaretler... Bütün erkek nüfus sokaklara dökülür; tatlı ve börek satıcıları, meddahlar, yılan oynatı-

18. Yüzyıl Cezayir kentinden iki görüntü: Sokakta sohbet eden iki Cezayirli (sağ üstte) ve çarşı hamamının soğukluk kısmı (sağda).

cıları, falcılar dolaşanların dikkatini çekme yarışına girerler. Montagne'e göre, bu eğlenceler kadınların kabul edilmediği toplantılardır...

Ramazan'ın bayram yapılan otuzuncu gününde de, en çok gençler göze çarpar: Evlerinden çıkıp, ellerinde çalgılar ve darbukalarla bağırıp çağırarak, şarkı söyleyerek sokaklarda dolaşırlar. Şamata onları tahrik eder.

Olgunlara gelince; onlar da otuz-kırk kişilik gruplar halinde bir araya gelip değişik oyunlar sergiler. Bunlardan birini Haedo şöyle anlatır: "Birbirine bağlanmış süslü sopalarla, hörgüçlü bir deve mankeni yapılıyor. Bu amaçla hazırlanmış bir kafa yerine konuyor. Vücudu kaplayan bir örtüyü, harmaniye şeklinde düzenleyerek gerçek bir deve hissi uyandırılıyor. Önlerinde gayda türü bir çalgı, yürüyüp giden 'devenin' peşinden dans ederek ilerliyorlar. Büyüklerin ve zenginlerin evlerine gelince, kapı açılıncaya ve her birinin isteğine göre, para hediyesi verilinceye kadar, çalmaya devam ediyorlar. Daha sonra bu gelir aralarında eşit olarak paylaşılıyor."

Yaşlılar ve müminler en ihtiyatlı davrananlardır ve bu tür 'çılgınlıklara' katılmazlar...

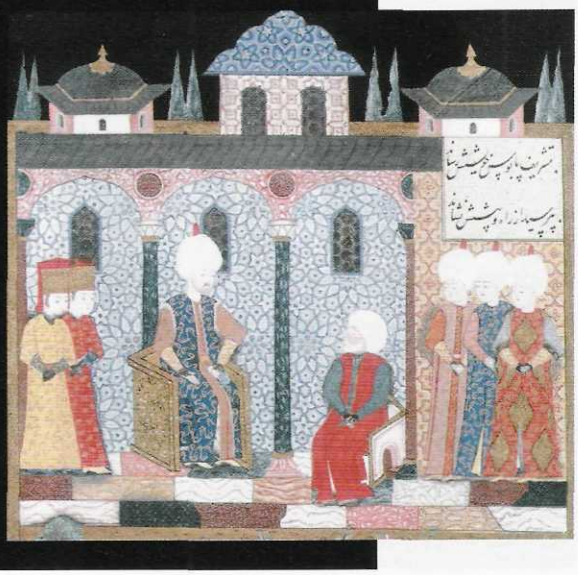
Rahip Dan, sahurun gerekliliğini, 'bu gece yarısı yemeği'nin önemini pek anlatmaz; sahurdan bir tür küçümseme ile söz eder. Ama ayrıntılara girmekten de geri kalmaz:

"Karınlarını böylesine doldurup yatağa girer girmez onlar tekrar yemek yemeğe davet ediliyor. Zira özel görevlendirilmiş bazı adamlar gece yarısında ve saat 2 ya da 3'te, büyük davullarla sokak-

Osmanlı'nın 'Garp Ocakları'

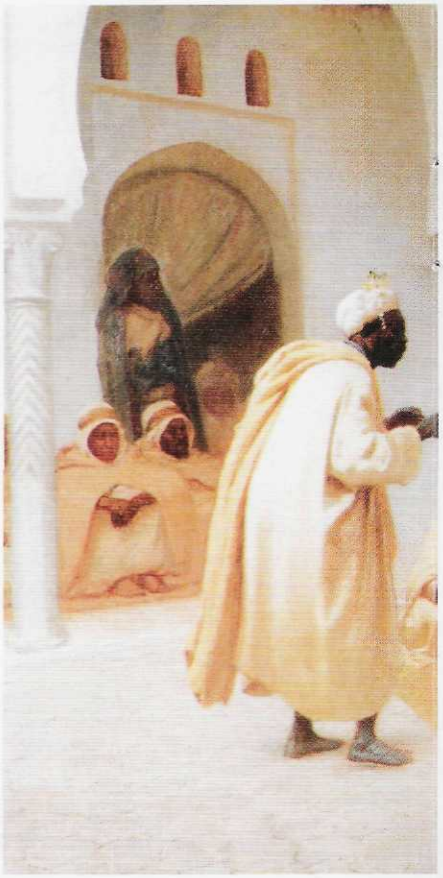

Türkler, Kuzey Afrika'ya 11. Yüzyıl'dan itibaren ayak basmaya başlar. Önce küçük gruplar halindedirler. Fırsat buldukça bölgesel egemenlikler de kurarlar. Ancak bunların sürekliliği zayıftır ve genelde, yerel yönetimlerin askerî gücü niteliğiyle faaliyet gösterirler. Gerçek anlamda bir Türk egemenliği, Barbaros Kardeşler'in 16. Yüzyıl'ın ilk çeyreğinde 'Magreb' denilen Kuzey Afrika'nın batı sahillerinde (Cezayir, Tunus) kendi yönetimlerini kurmalarıyla başlamıştır. Daha sonra buna Trablusgarb da katılır. Ancak Barbaros'ların korsan kişiliğinin ağır basması ve bölgenin bazı yerel hükümdarlarının onları uzaklaştırmak için Hıristiyan devletlerle işbirliğinden kaçınmamaları, bir büyük güce dayanma gereksinimini doğurur. Böylece Barbaros Hayreddin *(solda)*, hükmettiği alanları Osmanlı devletine katar ve karşılığında, kaptanıderya olur *(altta; Kanunî, Barbaros'u 'kaptanıderya' yapıyor)*. Bundan sonra, 16. Yüzyıl'ın içinde Cezayir, Trablus ve Tunus Ocakları kurulur. Bu toprakları yönetenlere 'Dayı' adı verilir. Cezayir Dayısı, Tunus Dayısı ve Trablus Dayısı yeniçeri kökenlidirler. Osmanlılar tarafından bölgeyi yönetmek üzere görevlendirilen yeniçerilerin daha sonra yerli halktan süren soyları, bu ülkelerin yönetimini üstlenirler. Osmanlı bu bölgeye, 'Garp Ocakları' adını verir. Bu bölgelerde, İstanbul'la uyumlu bir siyaset ve yaşayış biçimi gündeme gelir.

İngiliz ressam William Wyld'ın 1833 tarihli suluboya bir tablosunda Cezayir limanı (sağda). Fransız ressam Albert Girard'ın 1870'lerde yaptığı "Cezayir'de Bayram" adlı yağlıboya tablo (en sağda).

larda dolaşıp uyuyanları uyandırır ve onları yiyip içmeye çağırırlar, onlar da buna uymaktan geri kalmazlar. Hâlâ sokaklarda dolaşanlar ise, zenci çalgıcılardır ve herkes evlerine döner..."

Haedo, Ramazan'ın 27. gününü yani Kadir Gecesi'ni 'Laytecabu o axerin' diye isimlendirir ve şöyle anlatır:

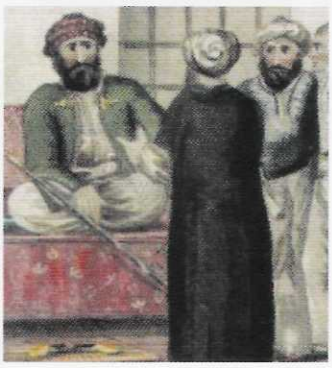
"Bayramdan dört gün önce, yukarıda ismini verdiğimiz gecede, Müslümanların camilerde çok lamba yakma adeti vardır. Bu gece sırasında sayısız ziyaretçi şehrin bütün camilerini dolaşır ve her birine, bizim 'Kutsal Perşembe' günü yaptığımız gibi, bir duada bulunmak için girerler."

Yine Haedo, kadınların bu tür cami ziyaretlerine 'asla' katılmadıklarını, çünkü kadınların camiye giremediklerini öne sürer. Bu arada, bize Cezayir limanının gece halini de anlatır:

"Korsan olsun olmasın, limandaki bütün gemilerde bütün ışıklar yakılır. Bunun nedeni, bütün Müslümanların, bu gece bütün suların akmadığına, yarım saat boyunca suyun uyuduğuna inanmalarıdır. Uyuyan suyu bulana, Allah'ın bütün istediklerini vereceğine inandıklarından, arzuyla bu işe girişirler. Türk denizlerinin generali Kalabriyalı dönme Uluç [Kılıç] Ali'nin, denizi üç kez bu şekilde bulması sonucu o yüce mevkiye geldiğine inanırlar."

Hippolyte Lazerges'in 1870 tarihli "Muhammed Şerif'in Kahvesindeki Derviş" adlı tablosu (altta). Bir 'Garp Ocağı Dayısı'nı temsil eden Batı kaynaklı bir illüstrasyon (sağ altta).

Profesör Belhamissi'nin 'Osmanlı Döneminde Cezayir ve Ramazan' başlıklı makalesinde, kimi ilginç ayrıntılar da göze çarpıyor: Belhamissi, "Başvurduğumuz eski yazarlar," diyor; "Çalışma hayatında bir yavaşlamadan bahsetmiyorlar..." Profesörün bundan çıkardığı sonuç da, bu alandaki geleneklerin değişmediği yolunda...

Buna karşılık Belhamissi, Ramazan boyunca Osmanlı dönemi Cezayir'inde, siyasî yaşamın kesintiye uğradığını ya da bir 'bekleme' dönemine girdiğini vurguluyor: "Dayı bu kutsal ayda hiç görüşme kabul etmiyordu. Burada görevde olan Avrupalı konsoloslar bundan şikayetçiydiler."

Bu durumun yansımalarına diplomatik raporlarda ya da Batılı diplomatların anılarında sık sık rastlandığını be-

Viyanalı ressam Arthur von Ferraris'in 'Kuran Okuma' adlı tablosu (üstte).

lirten Belhamissi, Fransız konsolosu Lemaire'in, "Yöneticilere yaklaşmak güç olduğundan görüşmeler için olumsuz ay" dediğini; 1793 Mayıs'ında da konsolos Vallière'in "Ramazan nedeniyle, hiçbir işi yürütmek mümkün değil" diye yazdığını aktarıyor.

Cezayirli Prof. Belhamissi, 80'li yılların ikinci yarısında kaleme aldığı uzun makalesinin sonuç bölümünü de şöyle noktalıyor:

"16. Yüzyıl'dan 19. Yüzyıl'a uzanan süreçte, bazı Avrupalı yazarlar sayesinde, Osmanlı dönemi Ramazanları hakkında bilgilerimiz var. Törelerimize, onlardan pek çok uygulamanın geçerek kök tutmuş olduğunu görüyoruz. Bazıları kayboldu. Ama dinsel tutku devam ediyor. Çocukların neşesi devam ediyor, dünün davranışlarının bugünkülerden aşağı kalır yanı yok."

Cezayirli Prof. Belhamissi'nin görüşleri, bölgede İslâm'ın yeni bir yapılanmaya kavuşmasında, Osmanlı'nın büyük rolü olduğunu bize kanıtlıyor.

Nitekim Cezayirli tarihçiler, çeşitli mezhepleri uzlaştırmakta ve özellikle de, bölgenin İslâm öncesi yerli halkı olan Berberilerle daha sonra Mısır'dan gelen İslâm fatihleri arasındaki gerginliği yumuşatmakta, Osmanlı'nın önemli bir rol oynamış olduğunu kabul ediyorlar.

Daha da ilginci, Hıristiyan gözlemcilerin de kabul ettikleri gibi, Hıristiyan iken İslâm'ı kabul eden ve 'mühtedi' diye adlandırılan kişilerin de, bu yapıya uyum sağlamasında, Osmanlı gelenekleri önemli rol oynamıştır.

Bir İtalyan köylüsü iken Müslümanlığı kabul eden ve 'kaptanıderya' makamına kadar yükselen Kılıç Ali Reis'in İslâmî davranışlarıyla topluma örnek olması, Osmanlı'nın ayrı cemaatleri uzlaştırma başarısının ve dünyanın en uzun yaşayan imparatorluklarından biri olmasının nedenlerini açıklıyor. ■

Kaptanıderya Kılıç Ali Reis'in Batı kaynaklı bir portresi (solda, ortada). İngiliz ressam Charles Robertson'ın 'Masal Anlatıcı' adlı ve 1883 tarihli suluboya tablosu (solda).

'Nuh Tufanı' neydi?..

Bilim dünyası tartışıyor: Gılgamış Destanı ve benzeri metinlerde, kutsal kitaplarda anlatılan Tufan, ne tür bir doğal âfetti? Anlatılanların altında yatan bilimsel gerçekler neler?..

GÜNEŞ TOKCAN

Nedenleri ne olursa olsun, büyük deniz baskınlarına ya da akarsu taşkınlarına yol açan kasırga ve depremler, sayısız insanın ölümüne neden olan tufan hikayelerinin doğmasında esas rolü oynamışlardır.

Büyük tufan hikayeleri, özellikle bu felaketten kurtulanlar üzerinde durur; Hindistan'da Manu, Brahma veya Vişnu'nun cisimlenmesi olan bir tanrı-balık tarafından kurtarılır; İran'da Ahura-Mazda, Yima'yı uyarır.

Antik Yunan efsanelerinde ise, Deukalion ve Pyrrha adlı iki kahraman Zeus'un isteğiyle meydana gelen bir tufandan, Prometheus sayesinde kurtulurlar. Bu felaketten yalnızca iki kahraman kurtulur ve onların arkalarına attıkları kayalar, insanlara dönüşür ki, bunlar da Yunan mitolojisinde Hellenlerin ataları kabul edilir...

Dicle ve Fırat nehirleri arasında yer alan Mezopotamya'da da büyük tufanı konu alan çeşitli anlatımlar Sümerler (M.Ö. 2300-2000) ve Akadlar (M.Ö. 1750-1600) dönemlerinden günümüze kadar gelmiştir.

Günümüze dek gelen en kapsamlı öykü, Babil'in tanınmış kralı Gılgamış'ın efsanesinin içinde geçer.

'Verimli Hilal'in her tarafında bu efsaneye ait parçalar bulunduğuna ve Hitit, Huri ve sonra da Eski Yunan diline çevrildiğine göre, bu metin, Antik dönemde de oldukça tanınıyor olmalıydı.

Bu hikayede insanlık, baş tanrı Enlil'in kararıyla bir tufan sonucu yok olmaya mahkûm edilir.

Ama daha bağışlayıcı ya da daha uzak görüşlü bir tanrı olan Ea, bu sırrı Uta-Napiştim-Ruku'ya (Uzaklar Yaşam Buldu) açıklayarak onu uyarır.

Ona; içine ailesini, arkadaşlarını, servetini ve tufandan önceki bilginin korunmasını sağlamak amacıyla ustabaşlarını koyabileceği bir gemi yapmasını önerir.

Altı gün ve yedi gece süren bu tufan o kadar şiddetlidir, yeryüzünü öylesine alt üst eder ki, tüm tanrılar bu felaketten korkarlar, göklerin en yüksek katmanlarına çıkıp orada kor-

Zübdetü't Tevarih'ten Nuh'un Gemisi minyatürü (sağda). **Venedik'teki San Marco Kilisesi'nde, Nuh Peygamber'in öyküsünü anlatan mozaiklerden bir detay: Hz. Nuh karaya bir güvercin gönderiyor** (altta).

Nuh'un Gemisi nerede?

ku içinde bekleşirler.

Sonunda yağmur durur, gemi Niçir Dağı'na demir atar ve Uta-Napiştim-Ruku önce bir güvercin yollar, sonra da bir kırlangıç ve her ikisi de konacak bir yer bulamayarak geri dönerler. Sonunda bir karga yollar, ama o dönmez.

O zaman, gemiyi terk ederler ve tanrılar için bir ziyafet sofrası hazırlarlar. Bu, aynı zamanda Ea'nın, ateşler püsküren Enlil'e sadakatsizliğini açıklaması için bir fırsattır; tanrılara yemek verebilmek için insanların varolması gerekir.

Akadlardan kalan bir başka metin, Atrahasis'in (Sonsuz Derecede Bilge) şiiridir. Her ne kadar parça parça olsa da, öncekine çok benzer ve burada, Enlil'in öfkesinin nedenini de öğreniriz; insanların çıkardıkları gürültü yüzünden uykusu bölünmüştür.

Yine günümüze dek parçalar halinde gelen bir Sümer metni, bizi, rahip-kral Ziuzudra (Uzun Zaman Yaşayan) ile tanıştırır. Burada da altı gün yedi gece süren korkunç bir fırtına ve sonunda güneş tanrının dünyayı aydınlatması anlatılır; güneş tanrının önüne çıkan kral da ona bir koç ve boğa kurban ederek saygısını sunar...

Bu hikayelerin hepsindeki en önemli ortak nokta, kahramanların her birinin ölümsüzlüğe ulaşmaları yani tanrılaştırılmalarıdır...

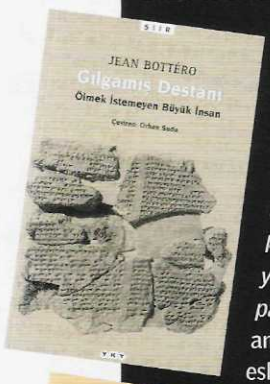
Peki... Eski Ahit, Yeni Ahit ve Kuran, bu metinlerden etkilenmişler, Tufan ve Nuh'la ilgili anlatımlarını 'Verimli Hilal'de yaygın olan bu efsanelere mi dayandırmışlardır?..

Bir efsanenin kökenini daha eski bir yazılı metne bağlamak, aslında pek de güvenilir bir yöntem kabul edilmeyebilir. Çünkü bu, kökeni zaman içinde kaybolmuş sözlü geleneği yok saymak anlamına gelir.

Örneğin İncil'deki hikayenin örgüsünün, bazı coğrafî ve sayısal ayrıntıların, diğer Yakın Doğu metinlerindekilere

İlk metin, Gılgamış'ta

Tufan hakkındaki en kapsamlı öykünün de içinde yer aldığı Gılgamış Destanı, 1924'te ünlü Asurbilimci Jean Bottéro tarafından Fransızca'ya aktarılmıştır. 'Ölmek İstemeyen Büyük İnsan'ın, Uruk kralı Gılgamış'ın *(sağda; Louvre Müzesi'ndeki Gılgamış duvar kabartması ve destanın yer aldığı bir kil tablet parçası)* öyküsünü anlatan dünyanın bu en eski edebî metni, geçen aylarda, Orhan Suda'nın Türkçesiyle Yapı Kredi Yayınları arasında dilimize kazandırıldı. Bu arada, yine Yapı Kredi Yayınları, Bilgin Adalı'nın gençler için hazırladığı, sadeleştirilmiş ve resimli bir 'Gılgamış Destanı' daha yayımladı. Dilinin yüceliği, konusunun seçkinliği ve evrenselliği ile, en eski destan olmasının yanı sıra 'en eski edebî metin' de sayılan Gılgamış Destanı'nın metni aslında 3 bin dizeden oluşmaktadır. Ancak, bu 3 bin dizenin üçte ikisi günümüze ulaşabilmiştir. Uruk kralı Gılgamış'ın serüvenlerini anlatan destan Akadca yazılmıştır ve Mezopotamya'da doğmuştur.

yakın olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Burada da Tanrı, dünyayı yok etmeye karar verir, sadece Nuh'a bir gemi yapmasını -bu geminin nasıl yapılacağı ve diğer bilgiler gayet ayrıntılı bir şekilde verilmiştir- ve içine ailesini ve her türden hayvandan bir çift koymasını söyleyerek onu bu tufandan kurtaracağını belirtir.

Sonunda Tufan, dünyayı alt üst ettiğinde Nuh ve yanındakiler, bindikleri gemi sayesinde fırtınalar ve kabaran sularda hayatta kalmayı başarırlar ve gemi bir dağa oturur.

Nuh, suların çekildiğinden emin olmak için bir kuş gönderir ve bir sunak yeri kurar.

Bu metinlerde, daha önceki metinlerde olmayan ve değinmemiz gereken bazı özgün unsurlar vardır; öncelikle 'tek bir tanrı' söz konusudur; ne tanrılar arasında gizli toplantılar, ne insanların sürekli olarak kurban oldukları entrikalar, ne de kararın sadece en bilge tanrılara bildirildiği tanrısal meclisler, ne de bir kahramanın tanrılaştırılmasından söz edilmez.

Tanrı, tektir, benzeri yoktur ve evrenin ötesinde, 'üzerinde' bir konumdadır. Tüm evren yok olsa bile o, varolmaya devam eder.

Bu metinlerde Tufan'ın nedeni de Nuh'a açıkça anlatılır; insanların zalimliği, şiddeti ve yoldan sapmış olmalarıdır bunun sebebi... Nuh'un kurtulmasının tek nedeni ise, iyiliği, doğruluğu ve Tanrı'ya teslim olmasıdır.

Diğer kahramanların tersine, gemisine ne servetini koyar, ne de Tufan öncesi bilgiyi kurtarmaya çalışır; o ne bir kraldır, ne bir rahip, ne de yüksek derecede biri; çünkü Tanrı, insanlar arasında onların ruhlarından başka bir otoriteyi önemsemez ve hepsini istisnasız olarak aynı şekilde sorgular.

Bunun dışında, tek tanrılı dinler öncesi dönemdeki metinlerin ait oldukları pagan (putperest) inanışların, tanrıları yaratmak için doğayı göz-

Venedik'teki San Marco Kilisesi'nde, Nuh Peygamber'in öyküsünü anlatan mozaiklerden bir kesit (sağda).

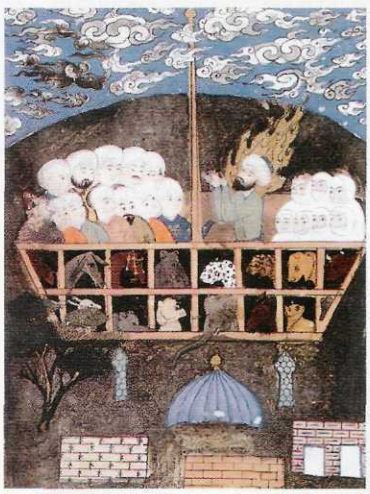
Bir sembol olarak gökkuşağı

Gökkuşağı, gökyüzünü kat ederek yeryüzünün iki noktasını birleştirir: Gökkuşağını oluşturan renklerin çeşitliğinin de, insanlığın birliğini sağlamak için bir simge olduğu düşünülebilir...

lemledikleri ve bu konuda daha gerçekçi davranmış olduklarını söyleyebiliriz; felaketler de tıpkı tanrılar gibi kaprislidirler.

Onlara göre, insanların kaderleri, tanrıların önceden bilinemeyen kaprislerine bağlıdır ve tufan ya da kıyamet de, Yakın Doğu tanrıları kadar kaprisli ve kördür, iyileri ve kötüleri bir arada ve aynı şiddetle vurur.

Halbuki Eski ve Yeni Ahit'te Tanrı, Nuh'a 'Artık dünyayı mahvetmeyeceğim' der. İnsanoğlunun zayıflığının farkında olan Yaratıcı'nın merhameti, 'dünya var olmaya devam ettikçe devam edecektir'. Türkçe'ye 'Ahit' diye çevirdiğimiz 'testament' kelimesinin anlamının 'birleşme' olduğunu hatırlarsak, Tanrı ile insanoğlu arasında bir ittifakın kurulduğunun vurgulandığını da düşünebiliriz.

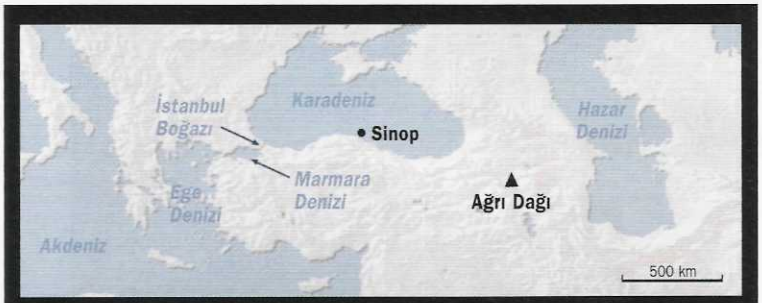
Tanrı, insanoğluna Yaratılan üzerindeki gücünü geri vermiştir ama bunun karşılığında, en küçüğünden en büyüğüne tüm canlılardan saygı bekler...

Tek tanrılı dinlere ait metinlerde, başka pek çok simge de görmek mümkündür; örneğin güvercin, Babil metinlerinden farklı olarak, özellikle İncil'de, tüm insanlık için duyulan sevgiyi ifade eder. Ayrıca gökkuşağının gözükmesi, Tanrı ile insanlar arasındaki bu birleşmeye dikkati çekmektedir. Tufan kavramı, şimdiye dek pek çok araştırmacıyı heyecanlandırmış ve böyle bir olayın gerçekliğini araştırmaya sevk etmiştir. Dicle ve Fırat boyunca Ur, Uruk, Shurppak, Kish gibi çeşitli yerleşimlerde yapılan kazılarda, yerleşim katmanları ile almaşık olarak görülen kil tabakalarında, denizlerde görülen organizmalara dair hiçbir ize rastlanmamıştır. Ama, özellikle Toroslar ve Zagros dağlarının doruklarındaki karların erimeleri ve bölgede halen görülen fırtınalı yağmurlar nedeniyle Mezopotamya, felaket boyutunda pek çok su baskını yaşamıştır. Ayrıca alüvyonların toplanması, nehir yataklarının ve su düzeyinin değişmesine de neden olmuştur. Bu durumda, suyun yükselmesinden ve büyük su baskınlarından söz eden hikayeler de gerçeği yansıtmaktadır.

Peki... Nuh'un efsanevî gemisi neredir? Bu konuda pek çok şey söylenmiş ve araştırma yapılmış ve hattâ yerinin bulunduğu söylenmiş olsa da, buralarda bulunan

Kısasü'l Enbiya'dan bir minyatürde Nuh'un Gemisi'nin kesiti (sol üstte). İtalyan ressam Jacopo Bassano'nun, "Nuh'un Adağı" adlı 1574 tarihli yağlıboya tablosu (solda).

Ağrı Dağı'nda mı, Sinop açıklarında mı?

Kimi kutsal kitapların metinlerinde Nuh'un Gemisi'nin Ağrı Dağı'na oturduğu yazar. Ancak bazı araştırmacılar gemi enkazlarının, Sinop açıklarında yer aldığını öne sürerler.

"Nuh'un gemisine ait gerçek parçalar" üzerinde yapılan Karbon 14 testleri, bu parçaları M.S. 7. Yüzyıl'dan önceye tarihlendirememiştir.

Yaygın kanı, bu geminin karaya oturduğu nokta olarak verilen yerin, İncil'de Urartu anlamında kullanılan 'Ararat' yani 'Ağrı Dağı' olduğudur; ama buna karşı da çeşitli tezler öne sürülmüştür.

Bunlardan belki de en güçlüsü, Amerikalı jeolog Robert Ballard'ın tezidir. 1985'te, Atlantik Denizi'nin dibinde yatan 'Titanik' transatlantiğini de bulan Ballard, yaptığı çeşitli bilimsel araştırmalar sonucunda, Tufan'ın Karadeniz'de meydana geldiğini ileri sürmektedir.

Columbia Üniversitesi'nden iki jeolog William Ryan ve Walter Pitman da Ballard'ın bu tezini desteklemektedirler. Araştırmalarında Karadeniz'in bundan sekiz bin yıl kadar önce bir tatlı su gölü olduğu tezinden hareket etmişlerdir.

1970'lerin sonundan beri yapılan araştırmalarda, yüzeyin 2 metre kadar altında tatlı su cepleri bulunmuştur. Buradan hareketle de, Ryan ve Pitman, kendi açıklamalarını geliştirmişlerdir:

Dördüncü jeolojik zamandaki büyük buzul devrinin sonunda, buzulların erimesi, daha önce benzeri görülmemiş bir su taşkınına neden olmuştur. Akdeniz'in suları, İstanbul Boğazı'nı da aşmış ve sular, Niagara Çağlayanı'nın 200 katı bir güçle bu açıklığa hücum etmiş ve şimdi Boğaz'ın olduğu yerde bulunan ve Akdeniz ile söz konusu tatlı su gölünü birbirinde ayıran kıstağı yok etmişti...

Hatta William Ryan, serbest düşüş ilkesinden yola çıkarak, suyun, neredeyse 100 km/saat hızla hareket ettiğini hesaplamıştır.

Gölün seviyesi her gün 15 santim yükselmiş ve 150 bin kilometrelik bir yüzölçümüne sahip olan göl, kısa sürede dolmuş olmalıdır...

Bu tufanın tam tarihi üzerine, bilim adamları farklı görüşler ileri sürmektedirler; ama genel olarak 9 bin ilâ 7 bin yıl önce olduğu kabul edilmektedir. Ballard, 1999'da bu bölgede yaptığı ilk çalışmalarda, 15 bin 500 ilâ 7 bin 460 yıl öncesine ait iki tatlı su yumuşakçası bulması üzerine, sonarlar ve uzaktan kumanda robotlar kullanarak, neolitik dönme ait yerleşim kalıntıları

M.Ö. 4. Yüzyıl'a tarihlenen Sinop sikkesinin üstünde, pençesinde yunus taşıyan kartal resmi yer alır: Sinop, o dönemde dağların denizle buluştuğu belli başlı limandır (sağda). Nuremburg kaynaklı ve 1493 tarihli elyazmasında, Nuh'un Gemisi çizimi (sağ altta). Amerikalı jeolog Robert Ballard (sağda).

Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi için, sempozyum

7-10 Eylül 2005 tarihleri arasında, Doğubayazıt'ta 'I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu' gerçekleştirildi. Bugüne dek, uzmanların ortaya attığı farklı tezler, enine boyuna tartışıldı.

saptamıştır.

Acaba bu büyük su baskını olayı, eski metinlerde ve kutsal kitaplarda sözü edilen 'Tufan' mıdır?..

Artık, tek bir bölge ile sınırlı olmadığı açıkça görülen su kütlelerinin yer değiştirmesi olayı veya olaylarının, uzun yıllar boyunca dünyanın çeşitli bölgelerini etkilediği kabul edilen bir gerçektir.

Ama bugüne kadar, suyun ne kadar yükseldiğine dair çok değişken tahminlerin ötesine gidilemediğini de belirtmeliyiz. Fakat suyun akış gücü ne olursa olsun, bundan kurtulabilen kişiler veya halklar olduğunu kabul edebiliriz.

Kimi araştırmacılar ise, Tufan'ın, M.Ö. 2600 civarında yaşadığı düşünülen Babil'in efsanevî kralı Gılgamış döneminde meydan geldiğini öne sürmüşlerdir. Özellikle British Museum'dan bir uzman olan George Smith, 1872'de, Tufan hikayesini, Keldani dilinde yazılmış tabletlerde görülen tasvirlerle ilişkilendirmiştir.

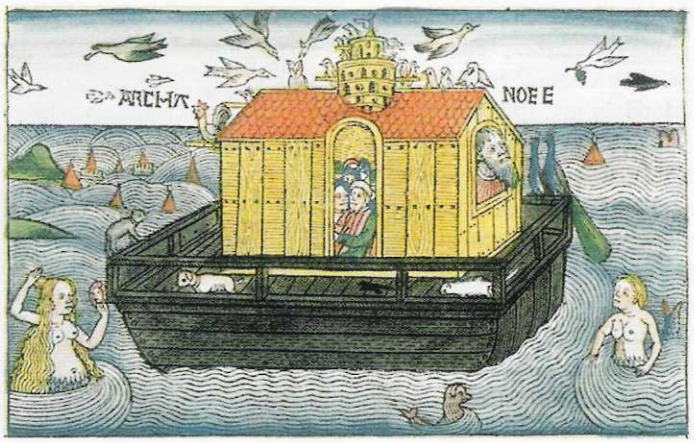
Gerçekten de Babil'in en büyük rakibi olan Ninova'da ortaya çıkarılmış, M.Ö. 13. Yüzyıl'a tarihlenen kil tabletler, ölümsüzlüğün peşinden koşan ünlü kral Gılgamış'ın iktidarda olduğu sırada meydan gelen büyük bir kıyametten söz ederler.

Sonuç olarak, savunulan tez ne olursa olsun, kutsal kitaplarda sözü geçen 'Tufan' olayına ilişkin gerçeklerin bilimsel kanıtlarını ortaya koyabilme çabaları henüz noktalanmış değildir.

Araştırmalar devam etmektedir ve görünen odur ki, tıpkı efsanevî kayıp ülke Atlantis'te olduğu gibi, Tufan da tarih, din ve arkeoloji alanlarında sonu gelmeyen tartışmalara konu olmaya devam edecektir. ■

Fransa'da, Saint-Savin-sur-Gartempe Kilisesi'nde yer alan fresklerde, bir Nuh'un Gemisi çizimi (sol üstte). 14. Yüzyıl'a tarihlenen Batı kaynaklı ağaç baskısı bir gravürde, Nuh'un Gemisi (solda). İtalyan ressam Buonarroti Michelangelo'nun 1509 tarihli "Nuh'un Ziyafeti" adlı yağlıboya tablosu (en solda).

Ortadoğu'nun iç savaş yorgunu

Diyar-ı Sedir: Lübnan

Babil'den bu yana, zenginlikleriyle dikkati çeken 'Diyar-ı Sedir', 19. Yüzyıl'da Osmanlı egemenliğinin ardından İngiliz-Fransız rekabetinin etki alanına girdiğinde, 20. Yüzyıl'daki iç savaşa uzanan süreç başlar.

MİNE HAKSAL

Yıl 2005; 14 Şubat günü, Beyrut'un Şehitler Meydanı iç savaş günlerini çağrıştıran büyük bir patlamayla sarsılıyor.

Sünni, Hıristiyan, Dürzi üçgeninden oluşan muhalefetin mimarı eski başbakan Sünni lider Refik Hariri'yi hedef alan bu suikast, ülkede daha önce hiç görülmedik bir kitle gösterisine yol açıyor.

14 Mart'ta Şehitler Meydanı'nı dolduran yaklaşık bir milyon kişi, yani ülke nüfusunun neredeyse dörtte biri, suikastla ilgili hakikatin ortaya çıkmasını, Suriye askerlerinin ülkeden çekilmesini, Suriye yanlısı Cumhurbaşkanı Emil Lahud'un gitmesini ve serbest seçimlerin yapılmasını talep ediyor.

Bu kalabalık bir hafta önce, Lübnan Şiilerinin örgütü Hizbullah'ın düzenlediği gösteriye katılanların iki buçuk misli.

Neticede, uluslararası topluluğun da baskısıyla, Suriye 1559 Sayılı Birleşmiş Milletler Kararı'na uyarak askerlerini ve istihbaratçılarını Lübnan'dan çekiyor. Seçimler yapılıyor...

Geçenlerde, Türk Telekom ihalesini kazanan 2 milyar dolar cirolu Saudi Oger şirketinin o zamanki başkanı 35 yaşındaki Saad Hariri 'aile' kararıyla merhum babasının kurduğu 'Gelecek Hareketi'nin başına geçiyor.

Saad Hariri'nin önderlik ettiği ve kendi yandaşlarının yanı sıra Hıristiyan muhalifler ile Dürzi lider Velid Canbolat taraftarlarının da içinde yer aldığı Şam karşıtı koalisyon, 128 sandalyeli Meclis'te 72 milletvekiliyle mutlak çoğunluğu ele geçiriyor.

Suikaste kurban giden Lübnan başbakanı Refik Hariri'nin cenazesinde, oğlu Saad Hariri (sağda).

Hizbullah-Emel ittifakı, kalesi Güney Lübnan'dan aldığı oylarla 35 milletvekili çıkartıyor, General Aoun ise Süleyman Franjiye ile birleşip 21 milletvekiliyle Meclis'e giriyor. 1976'dan bu yana Lübnanlılar ilk kez baş başa... Ulusal ve uluslararası medyaların ifadesiyle 'Sedir Devrimi' bakalım dinî inançlara

14 Mart 2005: Beyrut'ta Şehitler Meydanı'nda toplanan bir milyon kişi, muhalefet lideri eski başbakan Refik Hariri'nin öldürülmesiyle ilgili gerçeğin ortaya çıkması için gösteri yapıyor. Ayrıca Suriye askerlerinin ülkeden çekilmesini öngören 1559 Sayılı Birleşmiş Milletler Kararı'nın uygulanmasını istiyorlar. Ertesi günden itibaren de Suriye'nin geri çekilme operasyonu başlayacak...

dayalı siyasal sistemini aşarak iç savaş günlerini unutturacak bir Lübnan yaratabilecek mi?..

Evet; 2005 yılı boyunca, gündemin hep baş sıralarında yer alan Lübnan, adını 'beyaz' anlamına gelen Aramca kökenli 'laban' sözcüğünden alıyor. Lübnan Dağları'nın dorukları, yaz başına kadar bembeyaz, karla kaplı... Neolitik çağdan bu yana, yani günümüzden yaklaşık on bin-altı bin yıl öncesinden beri, yerleşimin olduğu topraklar...

M.Ö. 3 bin dolaylarında Fenikeliler bölgeye geliyor, ticarette üstlerine yok. Başlıca ihraç malları, sedir ve çam kerestesi, ayrıca Tsor (Yunanca'da 'Tyros' diye anılan bugünkü 'Sur' kenti), Gebal (Yunanca 'Byblos', bugünkü adıyla Cübeyl) ve Berot'ta (Yunanca'da 'Berytos' olan bugünkü Beyrut) yapılan ince keten, erguvan-mor tonlarının tek kaynağı olan ünlü Sur firfiriyle boyanmış kumaşlar, Sidon (bugünkü Sayda) nakış işleri, şarap, metal eşya, cam, sırlı seramik, tuz ve kurutulmuş balık...

Sonra ülke peş peşe Akatların, Hyksosların, Hititlerin, Asurluların, Perslerin hakimiyetine giriyor; Büyük İskender tarafından fethediliyor, Selevkoslara geçiyor; derken M.Ö: 64'te Roma'nın Suriye eyaletine bağlanıyor.

Geç Roma ve Bizans dönemlerinde (M.S. 300-634) Hıristiyan imparatorlar bölgeye büyük önem veriyorlar. Bu arada 5. Yüzyıl'da Suriyeli keşiş Aziz Marun, Maruni Kilisesi'ni kuruyor.

6. Yüzyıl'da Suriye'deki baskılardan kaçıp Lübnan'ın kuzeyine yerleşen Hıristiyan bir topluluk, yerli halkla kaynaşıp Maruni Kilisesi etrafında toplanıyor. Bizans, İslâm akınlarını durduramayınca da, M.S. 634'te Lübnan'dan çekiliyor.

7. Yüzyıl'dan itibaren, birçok Arap kabilesi Lübnan'ın güneyine yerleşiyor. 11.Yüz-

Dürzi lider Velid Canbolat (sol üstte). Refik Hariri Fransa Cumhurbaşkanı Chirac ile birlikte (solda).

Lübnan'da nüfusun yüzde 60'ını Müslümanlar, yüzde 40'ını da Hıristiyanlar (yüzde 25'i Maruni, yüzde 7'si Rum Ortodoks, yüzde 5'i Rum Katolik, yüzde 4'ü de Ermeni) oluşturur.

1831: Mısır himayesi

1788'den beri Lübnan Emiri olan II. Beşir Şihâb, Osmanlı'ya başkaldıran Kavalalı İbrahim Paşa'nın yanında yer alır. Elli yıllık yönetimi boyunca ittifakları ustaca kullanmasını bilecektir. İngiliz tehdidi altında, Mısırlılar işgal ettikleri topraklardan çekilince, Beşir İngilizlere teslim olur.

1845: Katliam

İngiliz casuslarının kışkırttığı Dürziler, Marunilere karşı katliama girişir *(üstte; Maruni papazı Charles de Lorette katlediliyor).*

yıl'da Mısır'da, Fatımî halifesi el-Hâkim 'Tanrılığını' ilan ettiğinde vücut bulan Dürzi mezhebi, 1021'de halifenin ölümünden sonra Nil Vadisi'ndeki önemini yitiriyor ve Lübnan Dağları'na yerleşen bu Arap toplulukları arasında etkili oluyor; bunların önemli bir kısmı Dürziliği benimsiyor. Kıyı kentlerinde ise, daha çok Sünnilik yayılıyor. Kimi dağlık yörelerde ve Bekaa Vadisi'nde de, Şii toplulukların güçlendiği görülüyor.

Bu arada, değişik mezheplerden Hıristiyanlar da varlıklarını koruyorlar. Bu zaman zarfında Arapça bütün kesimlerin ortak dili haline geliyor.

11. Yüzyıl'ın sonundaki Haçlı seferleriyle, Lübnan'ın kuzeyi Trablusşam Haçlı Kontluğu'na, güneyi ise Kudüs Krallığı'na bağlanıyor. Maruniler Avrupalı Hıristiyanlara yardımlarını esirgemiyorlar; ancak bölgedeki Latin devletlerinin yıkılmasıyla, kendi içlerine çekiliyorlar.

1290'larda Lübnan'a hakim olan Memlûkler, yerel yöneticilere sınırlı bir özerklik tanıyarak ticaretin gelişmesine destek oluyorlar. Kıyı kentleri, özellikle de Trablusşam büyük bir gelişme gösteriyor.

Lübnanlı Hıristiyan Maruni kadınlar (sağda).

1516'da Yavuz Sultan Selim'in Memlûkleri yenmesinin ardından, Lübnan Osmanlı topraklarına katılıyor. Osmanlı yönetiminde Lübnan, kendine özgü bir toplumsal ve siyasal biçimlenme süreci yaşıyor.

Yavuz Sultan Selim, Memlûk egemenliğindeki Lübnan'da 1375'ten itibaren uygulanan toprak mülkiyetindeki veraset geleneğine dokunmuyor. Merkezî yönetimin etkili olduğu kıyı kesimi dışındaki bölgelerde yaşayan Maruni ve Dürzi soylularına belirli bir özerklik veriyor.

Bunun sonucunda, Lübnan'da Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer bölgelerinde görülmeyen bir düzen kuruluyor. Yavuz Sultan Selim, İslâm cemaatlerinden en kuvvetlisi olan

1920: Manda dönemi

Fransa'nın Suriye Yüksek Komiseri General Gouraud, 1 Eylül 1920'de, 'Büyük Lübnan' devletinin ilan edildiği merasimde...

1976: Suriye müdahalesi

Lübnan Cumhurbaşkanı Süleyman Franjiye, 1975'te Suriye'nin rakip milis gruplarına müdahalesini ister. Bir sonraki yıl Filistinlilerin yanında saf tutacak olsa da, o an Suriye için bu müdahale, aynı zamanda Arafat'ı zayıflatma fırsatıdır.

1982: İsrail 'Barış Operasyonu'

İsrail ordusu Filistin saldırılarına son vermek gerekçesiyle Güney Lübnan'ı işgal eder. Bu arada Beyrut'ta da Hıristiyan milisler Sabra ve Şatila'da Filistinlileri katletmektedir.

Dürzilerin lideri Maanoğlu Fahreddin'i Cebel Duruz sancakbeyliğine getiriyor. Torunu II. Fahreddin, Lübnan Dağları'ndaki Dürzi ve Maruni bölgelerini ilk kez birleştirmeyi başaran Lübnan Emiri (1593-1633) olarak tarihe geçiyor ve modern Lübnan'ın atası olarak kabul ediliyor.

Bu Dürzi hanedanının Lübnan'ın büyük bölümünde sağladığı üstünlük, 1697'ye kadar sürüyor. Ardından Sünni olmakla birlikte, Dürzilerden destek gören Şihâboğulları öne çıkıyor. En ünlüleri II. Beşir Şihab, 1789 ile 1840 arasında önce Osmanlılara, sonra da Mısır'a bağlı olarak Lübnan'ı yönetiyor.

Emirliğinin son döneminde Dürzi ileri gelenlerini sürgüne yollayarak mallarına ve topraklarına el koyuyor, Mısır'ın izlediği vergi politikası yüzünden ayaklanan Dürzilere karşı, Marunileri silahlandırıyor.

8 Haziran 1840'ta Lübnanlı çeşitli toplulukların önderleri, Beyrut yakınlarında toplanıp Mısırlılara karşı birleşiyorlar. Mısırlıları zayıflatmak isteyen İngilizlere de gün doğuyor!

Beyrut, denizden topa tutuluyor ve 10 Eylül'de karaya çıkan 2 bin İngiliz, 500 Avusturya ve 6 bin Osmanlı askeri karşısında, Mısırlılar geri çekiliyor ve bölge yeniden Osmanlı yönetimine geçiyor.

Fransa ile İngiltere arasındaki çetin rekabet ve Osmanlı'nın güçsüzlüğü, Lübnan'ın geleceğine damgasını vuruyor. Maruniler ile Dürzilerin birlikte hareket ettiği günler artık mazide kalıyor.

Ortam öylesine gerginleşiyor ki, önemsiz bir olay, 1841 Ekim'inde Hıristiyan bir avcının bir Dürzi köylünün tarlasında keklik avlaması, ilk önemli çatışmanın patlak vermesine neden oluyor.

Hıristiyan köyleri yakılıp yıkılıyor: Bilanço, 300 ölü. Babıâli, Lübnan'ın yarı bağım-

Geleneksel kıyafetleri içinde Lübnanlı bir Dürzi aile (solda).

Yıl 1991: Farklı grupların savaş alanı olan Beyrut (sağda), bir harabe kent halindedir; dünyanın belli başlı yayın organları iç savaş yorgunu bu kenti sık sık gündeme getirir (sağ altta; Beyrut Time dergisinin kapağında).

sız yapısına son vererek yönetimini merkeze bağlıyor; ama Avrupa devletleri, buna büyük tepki gösteriyor.

Neticede Lübnan, Sayda eyaletine bağlı iki kaymakamlık haline getiriliyor; birine Dürzi, diğerine Maruni yerli kaymakam atanıyor. Ancak her iki kaymakamlık içinde bulunan karma köyler yüzünden, çatışmalar yeniden başlıyor.

Fransızlar Marunileri, İngilizler Dürzileri destekliyor. 1845'te bu kez Maruniler 14 Dürzi köyünü yakıyor. Bunun üzerine Dürziler bazı kiliseleri ateşe veriyor ve bir Katolik papazı öldürüyorlar.

1860 başlarında, Dürzilerle Maruniler arasında yeniden alevlenen çatışmalar kısa sürede Suriye'ye de sıçrıyor. Binlerce insan katlediliyor... 3 Ağustos 1860'ta, Osmanlı'nın Paris elçisi Ahmet Vefik Paşa ile Fransa, İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya temsilcilerinin imzaladığı Paris Protokolü, bölgede asayişin korunması için Suriye'ye 12 bin kişilik bir Avrupa kuvveti gönderilmesini öngörüyor.

Ayrıca protokol çerçevesinde oluşturulan bir Avrupa Komisyonu, Lübnan'ı idarî, adlî ve malî özerkliği olan imtiyazlı bir sancak haline getirecek bir nizamname hazırlıyor.

'Beyoğlu Protokolü' adı verilen ve 9 Haziran 1861'de İstanbul'da Osmanlı, İngiltere, Fransa ile Rusya, Avusturya ve Prusya temsilcileri tarafından imzalanan bu nizamname uyarınca, Lübnan sancağı Babıâli'nin tayin edeceği Lübnanlı olmayan bir Hıristiyan mutasarrıf tarafından yönetilmeye başlanıyor; geniş yetkilere sahip mutasarrıfın başkanlığında, bütün Lübnan'ı temsilen iki Sünni, iki Maruni, iki Dürzi, iki Rum-Katolik, iki Rum-Ortodoks ve iki de Şii üyeden oluşan 12 kişilik bir idare meclisi bulunuyor.

Bu uygulamayla birlikte I. Dünya Savaşı'na kadar, nispeten huzurlu bir ortam oluşuyor. Ne var ki, söz konusu hukukî yapı, siyasî ve idarî görevlerin dinî cemaatlere göre dağılımına temel teşkil ettiğinden, toplumun gerçek anlamda modernleşmesine mani oluyor.

Nitekim mezheplerin temsiline dayalı kurumsallaşma, bir yüzyıl sonra, Lübnan'ın iç savaşa sürüklenmesinde önemli rol oynuyor.

I. Dünya Savaşı sonunda Lübnan, Fransız askerî yönetimi altına giriyor. Aslında daha savaş sırasında, 1916'da, İngilizlerle Fransızlar, hazırladıkları gizli Sykes-Picot Antlaşması ile, Osmanlı İmparatorlu-

Suriye'deki Fransız birliklerini teftişe gelen General Bailloud ile İngiliz Generali Allenby, 1917'de objektiflere birlikte bakarlar ama menfaatleri, bu bölgede sık sık çatışmaktadır (sağ üstte). 1920'deki San Remo görüşmelerinden sonra, Fransa'nın Suriye Yüksek Komiseri General Gouraud'nun birlikleri Halep ve Şam'ı işgal eder (sağda): Fransa'nın 'Büyük Lübnan' projesi dışında, başka hayalleri de vardır.

ğu'nun Arap eyaletlerini aralarında paylaşıyorlar.

Savaş biterken de bu antlaşmayı hayata geçirmek üzere buralara asker çıkarıyorlar. 1920'de Fransa, Lübnan topraklarını Osmanlı dönemindekinin iki katına çıkarıyor ve bugünkü Lübnan Cumhuriyeti topraklarına denk düşen arazi üzerinde 'Büyük Lübnan' devletini kuruyor.

1923'te Milletler Cemiyeti bu devleti Fransız mandasına bırakıyor. 1926'da kabul edilen Anayasa ile, Lübnan parlamenter bir cumhuriyete dönüşüyor. Ancak ipler Paris'in elinde kalmaya devam ediyor...

Lübnanlılar 1943 seçimlerinden önce aralarında yaptıkları (ve hâlâ geçerliliğini koruyan) zımnî bir anlaşmayla, cumhurbaşkanının Maruni, başbakanın Sünni, meclis başkanının da Şii olmasını kararlaştırıyorlar.

Seçimle işbaşına gelen ilk Cumhurbaşkanı Bişara Huri, Anayasa'nın Fransız mandasına ilişkin maddesini yürürlükten kaldırtıyor. Bişara Huri'nin bu yüzden General de Gaulle'ün yüksek komiseri tarafından üç bakanıyla birlikte hapse atılması, isyana yol açıyor.

Derhal bölgeye gönderilen General Catroux'nun tutukluları serbest bıraktığı 22 Kasım 'Bağımsızlık Günü' ilan ediliyor... Fransız mandasının 1 Ocak 1944 tarihinde son bulması kararlaştırılıyor.

İsrail devletinin kurulması Lübnan'ı doğrudan etkiliyor. 1947, 1956 ve 1967 yıllarında on binlerce Filistinli, Güney Lübnan'a sığınıyor.

1949'da 140 bin olan sığınmacı sayısının, 1971 yazında 250 bin ile 500 bin arasında olduğu söyleniyor. Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) Kasım 1969'da mülteci kamplarında silahlı birlik kurma iznini almasından sonra İsrail, Lübnan içlerine sık sık baskınlar düzenliyor.

Ülke içi de iyice karışıyor. Falanjistler Filistinlilere yönelik saldırılara katılırken, Dürziler ve Şiiler başta olmak üzere, Müslüman gruplar da Filistinlilerin yanında yer alıyor.

Her dinî grup kendi silahlı gücünü oluşturmaya başlıyor... Ve Lübnan 1975 Nisan'ında iç savaş girdabına sürükleniyor. 15 yıl süren ve 150-200 bin insanın hayatına mâl olan bu iç savaş, 1989'da Suudi Arabistan'ın Taif kentinde toplanan 59 Lübnanlı milletvekilinin aralarında yaptıkları anlaşmayla noktalanıyor. 1976'da cumhurbaşkanı Süleyman Franjiye'nin yardım talep etmesi üzerine Lübnan'a giren Suriye birliklerinin ülkeden ayrılması için ise, nerdeyse 30 yıl geçmesi gerekiyor.

Taif Anlaşması'nda yer alan "dine dayalı siyasî yapıyı yürürlükten kaldırmak, gerçekleşmesi için aşamalı bir eylem programı gerektiren temel bir ulusal hedeftir" ibaresi henüz hayata geçmemiş olsa da, siyaset sahnesinde yeni bir simadan ziyade Cemayel, Canbolat, Hariri, Franjiye, Şamun, Aoun gibi bildik isimler dolansa da, Lübnan'ın tarihinde yeni bir sayfanın açıldığı bir gerçek! ■

Yıl 1982: Beyrut'ta Filistinlilere karşı savaştıktan sonra İsrail ile bir barış anlaşması imzalayan Lübnanlı Hıristiyan Maruniler, Güney Lübnan ordusunu oluşturarak, İsrail için bir tampon görevi üstlenirler (solda). 1970'lerde Lübnan'da cumhurbaşkanı olan Süleyman Franjiye (sol altta).

İsrail, 1985'te ordusunu Güney Lübnan'dan geri çekme harekâtını tamamladığını açıklar; ancak sınır, iki ülke arasında kritik nokta olma özelliğini korur (sol altta). Suriye'nin çekilmesinden sonra, bu yıl Lübnan'da yapılan ilk serbest seçimlerde, Saad Hariri başkentte 19 sandalye kazanır. Ancak seçime katılma oranı sadece yüzde 27'dir (solda).

8 Ekim 1928'de, 2 bine yakın işçi, işi bıraktı...

Tramvay Şirketi'nde grev!

Dersaadet Tramvay Şirketi'nde çalışan 2 bine yakın işçi, yüzde 50 zam ve bazı sosyal hakların verilmesi talepleri reddedilince greve gitti.

ERTAN ÜNAL

O sabah İstanbul, olağanüstü bir sessizliğe uyandı. Şişli, Beşiktaş, Aksaray gibi tramvay depolarının yakınında veya güzergâhlarında oturan, her sabah ilk tramvayların sesleriyle uyananlar, bu sessizlik nedeniyle geç kalktıkları zaman bir gariplik fark ettiler. Depolardan çıkıp, şehrin kalbine ya da varoşlara uzanan tramvay hatları bomboştu... O sırada, işlerine yetişmek için sabah gazete okumadan evden çıkan ve duraklara gelip tramvay bekleyenlerin sayısı da durmadan artıyordu. Tramvayın normal seferlerini yaptığı günlerde de gecikmeler olurdu; ama bugün, 8 Ekim 1928 günü bir farklılık vardı.

İstanbul'da, cumhuriyet tarihinin ilk büyük grevlerinden biri başlamış, tramvay amelelerı şirketten talep ettikleri haklar verilmeyince, aracılar da tarafları uzlaştıramayınca greve gitmişlerdi. 7 Ekim gecesi, Şişli Tramvay Deposu'nda toplanan 2 bine yakın tramvay işçisi, oldukça tartışmalı geçen ve sabahın ilk ışıklarına kadar süren toplantıda grev kararını kesinleştirmişti. Sabah, erkenden vasıta bulamadığı için yürüyerek Şişli Deposu'na gelen arabulucu Vali Vekili ve Belediye Başkanı Muhittin Bey'in işçileri son kez ikna çabaları da sonuçsuz kalmıştı...

İstanbul'da kara ulaşımı-

Dersaadet Tramvay Şirketi'nin, grevci işçilerin yerine süratle yeni işçi alması ve tramvayları sefere çıkarması, daha ilk günlerde grevleri çıkmaza giren işçileri kara kara düşündürmüştü (üstte). **Dönemin Vakit gazetesinden bir kupürde, tramvay işçileri grevi** (sağda).

nın önemli bir bölümünü sağlayan tramvay işçileri, Meşrutiyet yıllarının özgürlük havası içindeki hak arayışları bir yana bırakılırsa, daha 1920'lerden itibaren işverenden bazı taleplerde bulunmuşlar; bu taleplerin önemli bir bölümünün karşılanmayışı, 1928'lere kadar uzanan grevler zincirini oluşturmuştu.

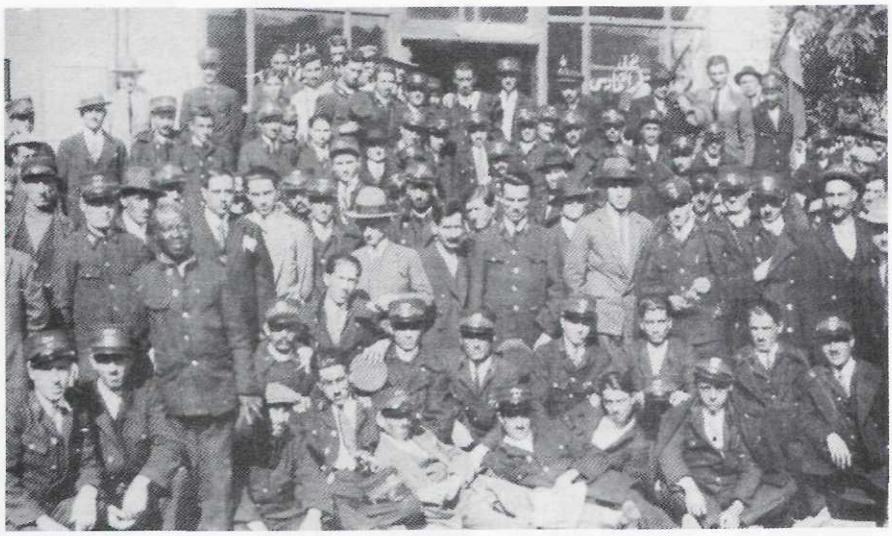
Tramvay işçileri, 1920 Mayıs'ında, sendikadan bazı taleplerde bulunmuşlardı. Günde 8 saatten haftada 48 saat çalışmak, haftada bir gün ücretli tatil yapmak ve gündeliklerinin 150 kuruşa çıkarılması, bu taleplerden bazılarıydı. Ancak işveren, ücret zammı dışındaki isteklerini kabul etmeyince, tramvay işçileri, 11 Mayıs'ta greve gitti. 17 Mayıs'a kadar süren bu grev, işverenin grev kırıcı faaliyetleri nedeniyle sonuç vermedi ve işçiler küçük bir zamla yetinmek zorunda kaldılar. Bu zammı karşılamak için de bilet ücretlerine zam yapıldı.

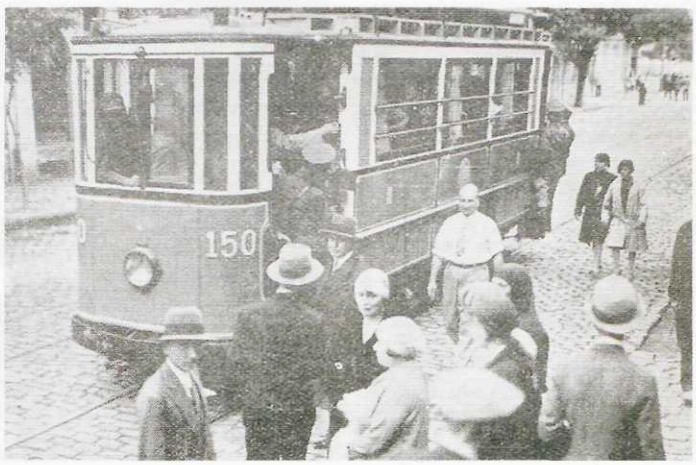
Tramvay işçileri 3 Kasım 1920'de, vaat edilen, ancak verilmeyen sosyal hakların alınması için yeniden girişimde bulundular. Düzenli çalışma isteğinin yanı sıra işçiler, isteklerinin dozunu arttırmışlardı. Ücretlere yüzde yüz zam, işçi çocuklarının parasız okutulması için şirket tarafından bir okul yapılması ve şirkete 20 yıl aralıksız hizmet eden her işçiye işveren tarafından bir ev alınmasını istiyorlardı.

Şirket Genel Müdürü Kendorf ise 8 saatlik iş günü uygulamasını ve diğer bazı sosyal hakları kabul etmediklerini belirterek, ücretlere yüzde 15 zam, hafta da bir gün ücretli tatil, yılda bir kez 10 liradan 30 liraya kadar ikramiye önerisinde bulundu. 2 Şubat 1921'de anlaşmaya varıldı. Ancak şirket, ücret zammı dışındaki hakları bir türlü vermiyordu. Bunun üzerine tramvay işçileri 30 Eylül 1921'de, bir günlük uyarı grevi yaptı. Taraflar yeniden bir araya geldiler, anlaşma olmayınca işçiler 26 Ocak 1922 günü yeniden greve çıktı. Ancak işverenin grev kırıcı tutumu bu kez de neticenin olumsuz olmasına yol açtı. Grevci işçiler, Nafıa Nezareti'ne (Bayındırlık Bakanlığı) başvurarak yeniden işe alınmalarını istediler ve 7 Şubat 1922 günü işbaşı yaptılar. İki yıla yakın süren hak arayışı, sadece küçük bir maaş artışı ile sonuçlanmıştı...

1927'deki ücret zammını yeterli bulmayan tramvay işçileri, yeni taleplerde bulundular. O sırada, işe yeni girmiş bir biletçinin gündeliği 126 kuruştu. Altı yılını doldurmuş olanlara

İstanbul'da, 8 Ekim 1928'de greve başlayan tramvay işçileri, grev öncesi Aksaray'daki cemiyet merkezleri (üstte; cemiyetin tabelası) **önünde bir hatıra fotoğrafı çektirmişlerdi** (en üstte).

İstanbul Vali Vekili ve Belediye Başkanı Muhittin Bey (sol üstte). **Greve rağmen çalışan bir tramvay** (solda).

Grevci işçiler, tuttukları üstü açık otomobille şehir içinde gezinti yapıyor (sağda). Grev nedeniyle biletçilik yapan eski kontrolörler gişe önünde hesap veriyor (sağ altta).

ayrıca ayda 9 lira kıdem zammı, 180 kuruş da fazla mesai ücreti veriliyordu. Böylece bir biletçi ayda ortala 45, bir vatman ise 60 lira almaktaydı. İstanbul Tramvay İşleri Amelesi Cemiyeti, Eylül ayı sonunda işverene başvurarak ücretlere yüzde 50 zam ve sosyal haklarda 'iyileştirme' istedi. İşçilerin en çok istedikleri şey, çalışma saatlerinin belirli olmasıydı...

Daha önce yapılan görüşmelerde verilen sözlerin tutulmadığını gören tramvay işçileri, bu kez kararlıydı. İşverenin isteklerini reddetmesi üzerine valiliğe başvurdular. İstanbul Vali Vekili -sonradan Vali- Muhittin (Üstündağ) Bey, bir komisyon kurarak tarafları toplantıya çağırdı. Ancak iki taraf da görüşlerinde ısrarlıydı. Komisyon üyeleri iki tarafı da dinledikten sonra Valiye, "İşçilerin müzakeresine bile imkân olmayan isteklerinin kabul edilemeyeceğini" bildirdiler.

Çanlar, bu kez tramvaylar için çalıyordu... İşçi temsilcileri valiyi bir kez daha ziyaret ederek 6 Ekim günü greve başlanacağını açıkladılar. Vali Vekili Üstündağ, 6 Ekim gününün İstanbul'un beşinci kurtuluş yıldönümüne rastladığını belirterek buna saygı gösterilmesini istedi. Bunun üzerine grevciler kesin tarihi belirledi: 8 Ekim 1928, Pazartesi...

7 Ekim akşamı, Şişli Deposu'nda bir araya gelen işçiler son durumu görüştüler. Tartışmalar sabaha kadar sürdü; grev geliyordu... Sabah erken saatlerde işlemesi gereken ilk arabalar sefere çıkmadı.

Anlaşmazlığın grevle sonuçlanacağını tahmin eden

عمله، حقلرینك مدافعه سنی بلاقید وشرط
حکومته براقدیلر، بو کون ایشه باشلایورلر

Dönemin Cumhuriyet gazetesinden bir kupürde, greve giden tramvay işçileri (sağda). Grevin başlamasıyla birlikte, zaten her vakit dolu olan tramvay duraklarında bekleyenlerin sayısı giderek artmıştı (en sağda).

Dersaadet (İstanbul) Tramvay Şirketi yöneticileri, yetkililere bir gün önceden başvurarak depoların çevresinde gerekli güvenlik önlemlerini aldırmışlardı. Şirket, grev başlar başlamaz, işçilere öğleye kadar süre verdi ve bu süre içinde göreve dönmeyenlerin işle ilişkilerinin kesileceğini duyurdu. Bunun yanı sıra, daha önce şirkette çalışıp da ayrılmış olanların yeni başvurularını kabul ederek işe aldı ve depolara gönderdi. Greve katılmayanlarla masa başında çalışanlar, kondüktörler biletçilik ve vatmanlık yapmaya başladı.

Depoların çevresinde alınan güvenlik önlemleri işe yaramış, Aksaray deposu önünde meydana gelen olay hariç, tramvaylar rahatça sefere çıkmaya başlamıştı. Depolarda biriken işçilerin gözleri önünde, ilk arabalar Şişli-Tünel, Harbiye-Fatih, Aksaray-Eminönü, Bebek- Eminönü hatlarında çalışmaya başladı. Onları Maçka-Beyazıt, Tatavla (Kurtuluş)-Beyazıt ve Sirkeci-Yedikule ile Sirkeci-Topkapı tramvayları izledi.

Doğal olarak bu seferlere çıkanların acemiliği de kendini

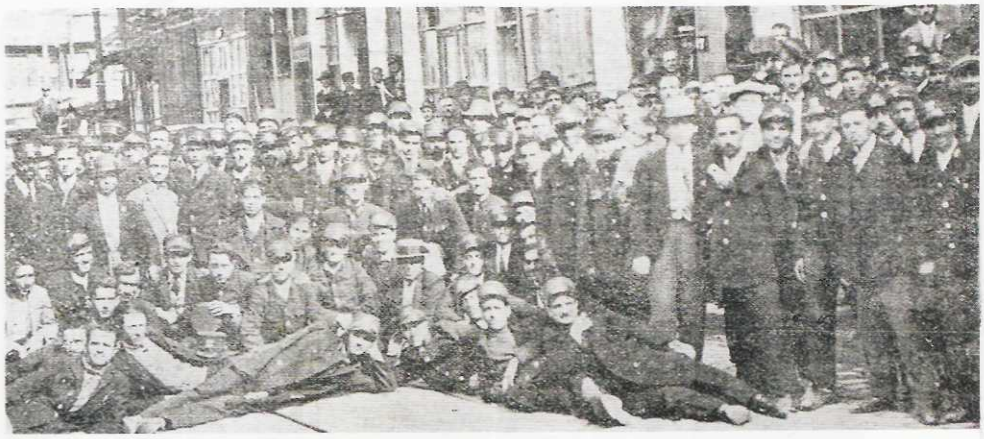

gösterdi. Birkaç küçük kaza ucuz atlatıldı. Depoların önünde bekleşen grevci işçilerden bazıları ise daha sonra sıkılarak, tuttukları üstü açık otomobillerle şehri dolaşmaya çıktı. Bir yandan da grevin sonuçlarını görmeye çalışıyorlardı... Durum pek iç açıcı değildi. Grev başlayınca işverenin seferleri sağlayamayacağını ve böylece amaçlarına ulaşacaklarını düşünen işçiler, hayal kırıklığına uğramışlardı.

Birinci neden, katılımın beklenenin altında olması, verilen sözlerin tutulmamasıydı. Şirket, atölye işçilerinin yüzde 35'inin, hareket kısmının yüzde 30'unun, diğer kısımların da yüzde 47'sinin greve katıldığını bildirmişti. Bunun yanı sıra gazetecilerin yaptığı araştırmaya göre, ilk gün depolardan toplam 135 araba sefere çıkmıştı. Römorku olmadan çalışan bu tramvaylar, toplam araç sayısının yüzde 48'ini oluşturmaktaydı.

İşçileri kızdıran bir diğer husus, şirketin durmadan yeni işçi alımı yapmasıydı. Özellikle askerlik, hastalık gibi nedenlerle daha önce görevlerinden ayrılmış olanların başvuruları hemen kabul ediliyor, şirketin merkezinin bulunduğu Metro Han'ın önü işe girmek isteyenlerle dolup taşıyordu.

Harf devrimi nedeniyle yarı Osmanlıca, yarı Türkçe yayınlanan gazeteler, ilk günün sonucunu şöyle özetliyordu: "Dünkü vaziyetten çıkan netice tamamıyla amelenin aleyhine tecelli etmiştir".

Grevci işçiler ikinci gün biraz fire verdiler. Bunun nedeni, işverenin katı tutumu ve çalışanlara çift gündelik vereceğini açıklamasıydı. İşçilerin yemek ihtiyaçlarının, kentin en lüks lokantalarından Tokatlıyan ve Abdullah Efendi'den karşılandığı da dolaşan söylentiler arasındaydı. Bir yandan da şirkete yeni işçi alımları sürüyordu.

Bu arada, ilk gün işi kabul edip çalışan vatmanlardan bazıları dur durak demeden çalıştıkları için, görev başında bayginlık geçirip hastanelik oldular. Bunların yerine yenileri bulundu. Ancak, ilk güne oranla sefer yapan tramvay sayısında bir azalma vardı. Bunun nedeni ise Şehir Seyrüsefer Merkezi'nin (Kent Trafik Merkezi) aldığı tedbirlerdi. Merkez memurları, tramvaylarda vatmanlık yapan bazı kişileri, vatman ehliyeti olmadığından dolayı işten alıkoymuş, bu şekilde muhtemel kazaları önlemek istemişti. Şirket, 1920 grevi sırasında

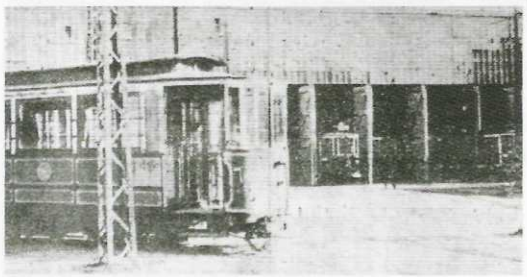

da aynı yöntemi uygulayıp, ehliyeti olmayanlara tramvay kullanma izni vermiş, hatalı kullanım sonucu bir tramvay cayır cayır yanmış, içindekiler canlarını zor kurtarmışlardı.

Şişli, Aksaray ve Beşiktaş tramvay depoları çevresindeki kahvehanelerde oturup grevin sonucunu beklemekte olan işçilere, diğer bazı işçi kuruluşları yardımda bulundular. Otomobilciler Cemiyeti 4 bin lira verdi, ayrıca otomobil başına, grev süresince 1 lira vermeyi yükümlendi. Demiryolu işçile-

Şehrin İstanbul yakasını bir örümcek ağı gibi saran tramvay hatları, grevin ilk günü, ilk saatlerde bomboştu (üstte). Grevin ardından işsiz kalan tramvay işçileri, Aksaray'daki cemiyet merkezlerinin önünde toplu halde (en üstte).

Tramvay işçileri, grev kararını Şişli Tramvay Deposu'nda yaptıkları toplantı sonucu vermişlerdi (üstte; S. Kayserilioğlu Arşivi ve en üstte; deponun grev günlerindeki görünümü).

ri, 2 bin lira topladı. 45 bin tütün işçisi de dayanışma için bir günlüklerini grevcilere armağan ettiler. Ancak bu yardımlar yeterli değildi.

Grevin sonucunu tahmin eden gazetelerde ise işçilere 'işe dön' çağrısı yapılıyordu. Cumhuriyet Gazetesi'nde bu konudaki çağrı şöyleydi: "Grevlerin menfi (olumsuz) neticesini gören tramvay amelesine samimiyetle tavsiye ederiz. Ameleler! Verilen mühletten istifade ediniz. İşinizin başına gidiniz. Aksi taktirde işsiz ve sefalet içinde kalırsınız."

Milliyet Gazetesi'nde ise şöyle denilmekteydi: "Tramvaycı Türk ameleye tekrar tekrar tavsiye ederiz. Derhal iş başına avdet ediniz (dönünüz). Çocuklarınızı aç bırakmak vebalini boynunuza almayınız."

İstanbul Tramvay Şirketi, grevin etkisini minimum düzeye indirmek için her çareye başvuruyor, işçilerden esirgediği parayı cömertçe harcıyordu. Çalışmalar, çift gündelikle ve özel lokantalardan yemek verilmesiyle ilerliyordu. Ayrıca, yoğunluk nedeniyle işini terk etmek zorunda kalan vatmanlara, yeniden göreve başlamaları halinde bir lira fazla ücret ödeneceği açıklanmıştı. Sefere çıkan tramvay sayısı bu nedenle giderek artarken, grevci işçilerin sayısı azalıyordu.

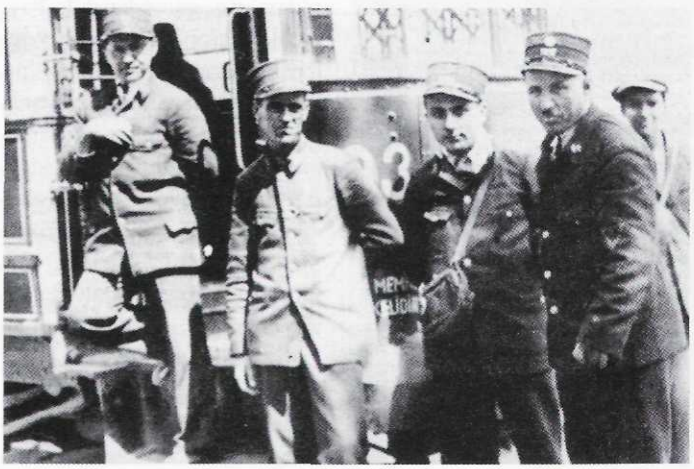
Vali Vekili Muhittin (Üstündağ) Bey, gazetecilere yaptığı açıklamada, "Grevci ameleye acıyorum" dedikten sonra şunları ekliyordu: "Vaziyeti görüyorsunuz, tramvay şirketi hariçten aldığı amele ile tedricen seyrüseferi hal-i tabiiye irca etmektedir. Bu itibarla grevci ameleye acıyorum. Onlar hâlâ kendilerinden olmayanların sözleriyle hareket ediyorlar."

Bu arada, tramvay şirketinin işten çıkardığı eski müdürlerden Manolyan Efendi'nin grevci amelelerden ileri gelenlerle temas ederek onları greve devam etmeleri için teşvik ettiği belirlenmiş, Manolyan Efendi yakalanarak soruşturmaya başlanmıştı.

İstanbullular ise günlerdir süren bu sessiz kavgayı ilgiyle izliyor, biran önce bitmesi dileğinde bulunuyorlardı. Tramvayların yeni çalışma düzenine alışmışlardı. İlk tramvay sabah 05.30 yerine 07.30'da depodan çıkıyor, seferler 24.00 yerine 22.00'de sona eriyordu. Seferler çok aralıklıydı, ama tramvaya binemeyenler, mesafe yakınsa yürümeyi tercih ediyorlardı.

At arabaları da yeniden çoğalmıştı. Bu arada, kentte bir firmanın getirttiği tek kişilik taksinin deneme çalışmaları yapılmaktaydı. Ancak bu taksiler, ilgi görmediğinden seferden kaldırılacaktı.

Grevin, işçilerin işsiz kalmasıyla sonuçlanacağını gören Cumhuriyet Halk Fırkası yetkilileri, şirketle işçiler arasında arabuluculuk yapması için 12. Bölge Müfettişi Hakkı Şinasi Paşa'yı görevlendirdiler. Hakkı Şinasi Paşa, iki taraf için de bir

Umutla başlayan grev beklenmedik bir şekilde sonuçlandı; tramvay işçileri haklarının savunulmasını hükümete bırakarak işbaşı yaptı (sağda).

umut olmuştu.

İstanbul'a gelen Hakkı Şinasi Paşa, önce işçi temsilcilerini dinledi. Bir gün sonra da İstanbul Tramvay Şirketi yöneticileriyle tam 3 saat süren bir toplantı yaptı. Toplantıdan sonra yaptığı açıklamada Paşa, "Bugün de şirket murahhaslarını dinledim. Nokta-i nazarlarını öğrendim. Kendimde tebellür eden (beliren) kanaate göre tavassuttan vazgeçmeyi muvafık buldum. Grevcilere, grevi bırakmaları vesayesindeyim (vasiyetinde bulundum)" dedi.

Hakkı Şinasi Paşa'ya bağlanan ümitler de böylece sönerken, grev haftasını dolduruyordu. 14 Ekim'de, Şişli Tramvay Deposu'nda bir araya gelen grev liderleri son durumu görüştüler. O gün arabaların yüzde 85'i sefere çıkmıştı. Grevden ümidini kesen işçiler de, işlerinden olmamak için birer ikişer göreve dönüyorlardı. Grev liderleri, "Haklarının savunmasını kayıtsız şartsız Cumhuriyet Hükümeti'ne bırakarak göreve başlamaya" karar verdiler ve durumu Vali Vekili Muhittin Bey'e bildirdiler. Ancak işten çıkarılan tüm işçiler yeniden işe alınacaktı. Şirket, bu isteği kabul etti.

15 Ekim 1928 sabahı, tramvay depoları yakınlarında ya da yol güzergâhında oturanlar, sabah alaca karanlıkta alışkın oldukları seslerle uyandılar. Şehirde hayat normale dönmüş, tramvaylar düzenli seferlerine başlamıştı...

Grev kararı alan tramvay işçilerinin liderleri ise kendilerini bekleyen tehlikeden habersizdiler. İşveren onları 'kara liste'ye almıştı ve iki yıllık bir süre içinde çeşitli gerekçelerle işten çıkaracaktı.

Tramvay İstanbul'a nasıl geldi?

Batılıların 'sokak şimendiferi' (treni) adını verdikleri bu kara ulaşım aracı, atlı olarak 1832'de New York'ta, 1854'te Paris'te, 1860'ta da İngiltere'de çalışmaya başladıktan sonra, 1869'da, İstanbulluların yaşamına girdi. O zamanların İstanbul'unda, kara ulaşımını büyük ölçüde sürücü beygirleri (kiralık atlar), motorsuz taksi diyebileceğimiz atlı arabalar, faytonlar ve daha çok Beyoğlu'nda oturan azınlıkların yararlandığı tahtırevanlar sağlıyordu. İstanbul'da tramvay çalıştırmak için bir Belçika Şirketi'nin yaptığı başvuru olumlu karşılandı. İstanbullu bazı zenginlerin de katkısıyla kurulan 'Dersaadet Tramvay Şirketi', ilk hattını 3 Eylül 1869'da, Tophane-Beşiktaş semtleri arasında hizmete soktu. Çift katlı olarak çalışmaya başlayan tramvaylar, yolculuk ücretinin düşük oluşu nedeniyle özellikle fakir halk arasında büyük ilgi gördü. Şirket, bu büyük ilgi üzerine ikinci yıldan itibaren yeni hatlar döşemeye karar verdi ve tramvay şebekesi iyice genişledi *(üstte; ilk elektrikli tramvayın Galata Köprüsü'nden geçişi, 1914).*

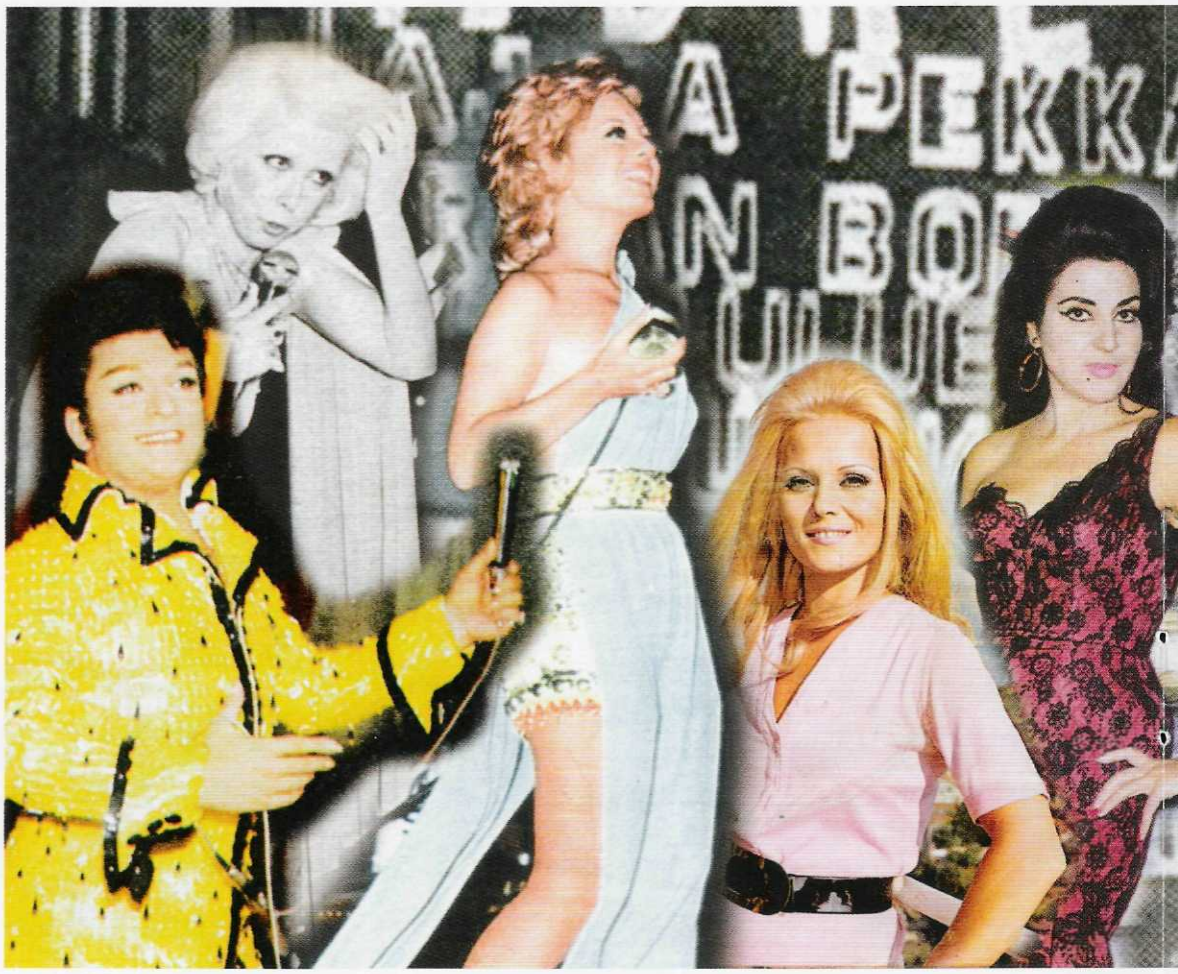

12. Bölge Müfettişi Hakkı Şinasi Paşa (solda, ortada). **İstanbul'da tramvaylar, seferden kaldırılıncaya kadar hiç müşterisiz kalmadı** (solda; 1940'lı yıllardan bir fotoğrafta Atik Ali-Bahçekapı tramvayı).

Bir dönemin 'en büyük' eğlencesi...

Gazinolar ve assolistler

Gösterişli dekorları, kusursuz hizmeti, güler yüzlü çalışanlarıyla gazinolar, televizyonun adının bile anılmadığı dönemlerde, pek çok ünlü sanatçıyı halkla buluşturuyordu. Olayın 'kulis' boyutunda ise türlü sıra ve şarkı kavgaları ile kaprisler vardı...

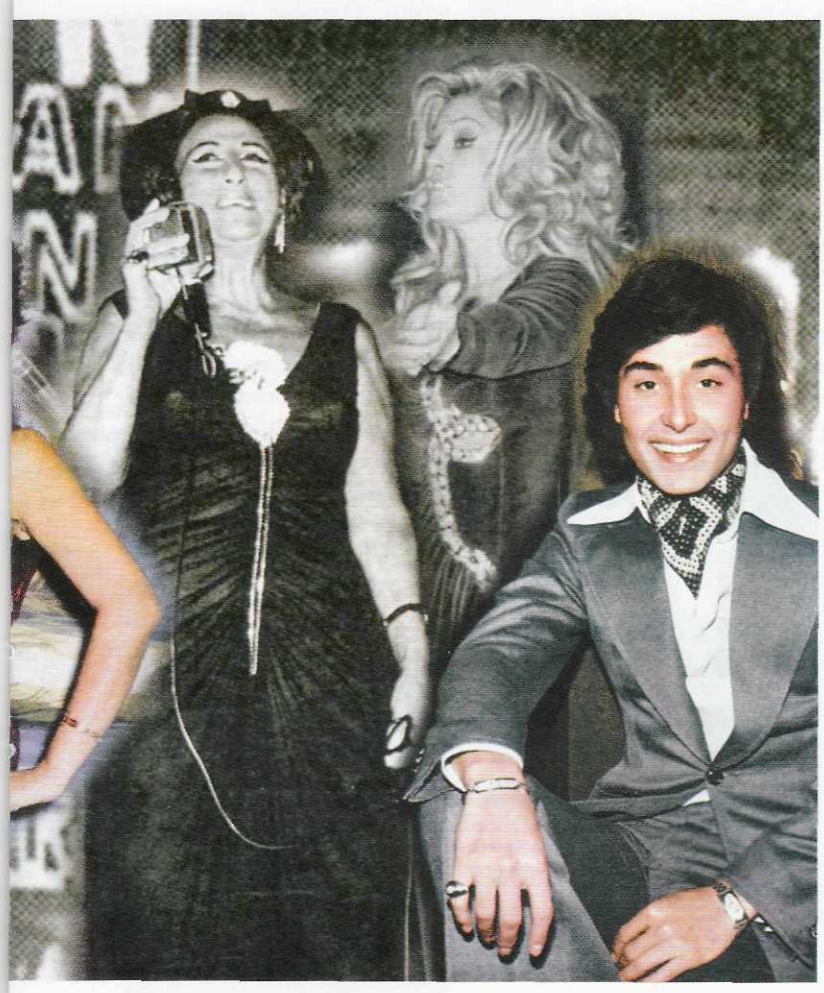
(Soldan sağa) Zeki Müren, Behiye Aksoy, Emel Sayın, Gönül Yazar, Saime Sinan, Müzeyyan Senar, Sevim Tuna ve Bülent Ersoy.

KADRİ ERÇETİNGÖZ

Safiye Ayla

O gün, Kristal Saray'ın önünde ayrı bir kalabalık vardı. Saat 21.00'de sahne alacak sanatçıyı dinlemek üzere gelen şık tuvaletli hanımlar ve zarif beyefendiler, yavaş yavaş yerlerini almaya başlamışlardı... Işıklar söndü, ilgi sahneye yöneldi, büyük saz heyeti çalmaya başladı. O, hararetli alkışlar arasında sahneye geldi. Büyülü sesiyle salondakileri mest edecek bu yıldız, Safiye Ayla'ydı...

Safiye Ayla, radyo yıllarının en sevilen, en beğenilen ses sanatkârlarından biriydi. Uzun yıllar müzikten hiç kopmayan 'Çileli Bülbül' Safiye Ayla, 1998'de vefat ettiğinde, gazeteler ondan şöyle bahsetti: "Türkiye Cumhuriyeti'nden önce doğan ama onunla büyüyen, gelişen bir yaşam. Sesiyle ünlenen şarkılar, duygularını işlediği besteleri... Belki insanlar ölür ama sanatçılar asla. O da ölmedi. Cızırtılı bir taş plaktaki sesi kadar, bir televizyon stüdyosunda şarkı söylerken ya da 65 yaşında bikinisiyle poz

Assolistler anlatıyor...

Safiye Ayla

"Muhittin Bey'le evlendiğimde ona söz vermiştim, sahneden ayrılacağım diye... Ve on dokuz yıl bu sözümde durdum. Yanlış anlaşılmasın, kocam beni musikiden değil, sahneden men etmişti. Ölümünden, yani on dokuz yıldan sonra yeniden sahneye çıktığımda aynı heyecanı duydum. Eşimin acısını hafifletmek, onu şarkılarda yaşamak için sevenlerime seslenmeye devam ettim."
(7 Ağustos 1966, Hayat Dergisi)

Hamiyet Yüceses

"Çakır veya Kristal'de son şarkı olarak Makber'i söylerdim. Onu okurken annem ve ölen oğlum aklıma gelir; kendimden geçer, ağlayarak okurdum şarkımı. Çok defa bayıldığım da olur, ayıltmak için beni sahnenin arkasına alırlardı. Meğer gazel esnasında dinleyicilerim de kendilerinden geçerlermiş. Bir seferinde, sahne arkasında kendime geldiğim zaman, salonda bayılıp sahne arkasına alınan elliyi aşkın insan gördüm. Ayılan boynuma sarılıyordu. Bu olayları hiç unutamam."
(9 Nisan 1964, Hayat Dergisi)

İzmir Fuarı gazinoları...

Çakıl, Lunapark, Maksim, Taşlık, Taksim Belediye ve daha nice İstanbul sahnesinin yanı sıra, yaz aylarında açılan İzmir Fuarı'ndaki gazinolar da sanatkârları sevenleriyle buluşturmaya devam ediyordu. Bu yıllarda yaşanan 'assolistlik rekabetleri' de basında sıkça yer almaktaydı. "Birinci mevki 20 lira, duhuliye 10 lira"... Fuar Manolya Bahçesi'nin yıllar önceki bilet fiyatları böyleydi. Manolya Bahçesi genellikle, her yıl dev afişlerle Zeki Müren'i ağırlardı. Ekici Över, Göl Gazinosu *(üstte; gazinonun bir ilanı)*, Akasyalar Gazinosu, Kübana Gazinosu, fuar yarışında her yıl farklı kadrolarıyla unutulmaz anılara vesile oluyorlardı... Kadrolarını ünlü yıldızlarla dolduran İzmir Fuarı gazinoları neonlarını süslerlerken, sanatçıların toplu fotoğraf çektirmeleri de bir alışkanlık haline gelmişti. Behiye Aksoy, Gönül Yazar, Sevim Tuna, Gönül Akkor, Neşe Karaböcek, Emel Sayın *(solda; bir gazete kupüründe)*, Seçil Heper, Muazzez Abacı, Bülent Ersoy ve daha nice assolist, fuar kadrolarının vazgeçilmezlerindendi...

Emel Sayın, fuarda başı çekiyor.

Fuar'daki savaş devam ediyor

İzmir Uluslararası Fuarı'nın kapanmasına 11 gün kala, Fuarın içindeki gazinolar savaşı büyük bir hızla sürüyor. Emel Sayın, Zeki Müren, Behiye Aksoy ve Neşe Karaböcek'in 'As'solist olarak başı çektikleri bu yarışta, Emel Sayın'ın da-

verdiği kadar canlı..."

Bir devrin tek eğlencesi olan ve yayın saatleri merakla takip edilen radyonun ünlendirdiği sevilen isimlerden Müzeyyen Senar da, tıpkı Ayla gibi, bir devre imzasını atmıştı ve nesillere musikiyi sevdiren bir ekoldü... Plakları ısrarla takip edilen sanatçı, kendinden sonra ünlenecek pek çok sanatçıya da ışık tuttu ve ilham kaynağı oldu. 'Assolistlik' kavramını, gazinolara altını çize çize yerleştiren sanatçı, sahne aldığı her yerde büyük başarılara imza attı. Ona gösterilen ilgi öylesine yoğundu ki, hamileyken bile, bir perde arkasından kendini dinlemeye gelen hayranlarına seslenmeye devam etmişti. Yurtdışından getirttiği parfümleri, zarif tuvaletleri ve modern saç şekilleriyle, kendinden sonra ünlenecek assolistlerin şekillenmesinde en önemli rolü oynayanlardan biri olmuştu Müzeyyen Senar...

İnsanı alıp başka yerlere götüren yumuşak okuyuş tarzıyla çok beğenilen Perihan Altındağ Sözeri ve 'Bakmıyor Çeşm-i Siyah Feryade'deki coşkun okuyuşuyla milyonları kendisine hayran bırakan Hamiyet Yüceses de, radyo yıllarının çok sevilen diğer isimlerindendi... Her dinlendiğinde tekrar tekrar hayranlık uyandıran 'Makber' şarkısındaki hisli yorumu asla unutulmayan Hamiyet Yüceses, bir deniz kazasında kaybettiği eşi için okuduğu 'Gitti de Gelmeyiverdi' şarkısındaki içten yorumuyla da unutulmayan sanatkârlardan olmayı başardı...

Perihan Altındağ Sözeri ve Hamiyet Yüceses, büyük saz üstatları eşliğinde yürüttükleri gazino programlarıyla, 50'li ve 60'lı yılların merakla ve sevgiyle takip edilen isimlerinden olmuştu. Özellikle Küçük Çiftlik Parkı ve Çakır gibi gazinolarda, bu büyülü sesler eşliğinde büyülü dakikalar yaşanmaktaydı.

Devrin kısıtlı matbuatına meydan okur nitelikte, kapakları renkli resimli, küçük boyda basılan radyo dergilerinin de dinleyicilerle bütünleşmede katkısı oldukça büyüktü. Sevdikleri sanatçıları sahne aldıkları yerlerde izleme fırsatı bulamayan radyo dinleyicileri, bu dergilerde, sanatkârların resimlerini

'Radyonun Sesi' dergisinin kapağında Mualla Mukadder (sağ üstte) **ve 'Radyo Dünyası' dergisinin kapağında Müzeyyen Senar** (sağ sayfada, ortada). **Senar, bir gazinonun kulisinde** (sağda).

görebiliyor, özel hayatlarından kesitleri okuyabiliyorlardı... Radife Erten, Mualla Gökçay, Mefharet Atalay ve nice yıldızın kapak olduğu bu dergilerde, kimi zaman küçük müsabakalar düzenleniyor, "En Güzel Gözlü Ses Sanatkârımız Kimdir?" gibi anketler yapılıyordu...

Sabite Tur da radyo dinleyicilerinin çok sevdiği bir diğer sanatkârdı. Kendine has yorumuyla dinleyicilerine musiki ziyafeti yaşatan Tur, sahne aldığı yerlerde de oldukça seviliyor ve ilgi görüyordu...

Aynı dönemin sevilen yıldızlarından Mualla Mukadder de gerek içten okuyuşu, gerekse güzelliğiyle milyonların kalbini fethetmişti. Radyo ve sahne programlarının yanı sıra, 'Sahibinin Sesi' firmasından ardı ardına çıkan taş plaklarıyla beğenilen ve sevilen bir sanatçı olmayı başarmıştı. 'Assolistlik' kavramı da, bahsi geçen bu sanatkârlarla daha bir gözdeleşmeye başlamıştı... Çakır, Küçük Çiftlik Parkı, Tepebaşı, Kristal Saray gibi gazinolar, radyonun sevilen seslerini halkla buluşturan mekânlardı. Gazino kültürü, 60'lardan itibaren daha bir ön plana çıktı...

Gösterişli dekorları, kusursuz hizmeti, güler yüzlü çalışanlarıyla 'Taksim Sineması' bitişiğinde açılan ve televizyonun adının bile anılmadığı dönemlerde sanatçıları devleştiren Maksim Gazinosu da, yıllar boyu, 'gazino' denince ilk akla gelen mekân oldu. Emin Yeyman ile ortak olarak başladığı işletmeciliği daha sonra tek başına devam ettiren 'gazinocular kralı' Fahrettin Aslan, sonradan devleşecek pek çok ismi sahneye ilk olarak lanse eden kişi oldu. Türk musikisi okuyan assolist kadrosu ve popüler müzik tarzlarında okuyan alt kadro, kendilerini

Perihan Altındağ

"Türk musikisinin çok iyi bir dinleyicisi vardı. Gazinoya her tabakadan insan gelirdi. Fakat, bu insanlar müzikten anlayan kişilerdi. Gazinoya gelir, masasına oturur, içkisini içer ve büyük sükunetle sanatçıyı dinlerlerdi. Sanata ve sanatçıya büyük saygı duyarlardı. Dinleyici bizi ancak sahnede görürdü. Kendimizi adeta gizlerdik. Değil bir gece kulübüne gidip eğlenmek, bir pastanede oturup pasta bile yemezdik." *(16 Kasım1967, Hayat Dergisi)*

Müzeyyen Senar

"Yaklaşık yirmi yıl önce müziği bıraktım, ama kendi zevkimi tatmin için sahneye çıkmaya devam ediyorum. Eskinin üç-dört bin kişilik gazinoları ve seyircisi yok. Kaliteli müzik dinlemenin fiyatı alabildiğine pahalı, bu yüzden klasik sevenlerin bütçesi yetmiyor..." *(25 Aralık 1994, Cumhuriyet Dergi)*

Behiye Aksoy

"1958'den 1983'e kadar sahnelerdeydim. Repertuarımı tamamıyla kendim yapardım. Gece saat 11:30'da sahneye çıkmama rağmen 9:30'da kuliste olurdum. Bana moral vermesi açısından bir bardak viski veyahut ıhlamur içer, sahneye öyle çıkardım. Büyük usta Haldun Dormen

Perihan Altındağ Sözeri sahnede (solda, en üstte). 'Küçük Çiftlik Parkı'nın 1950'lerde yayımlanan bir ilanı (solda).

'Sevim'lerin saltanatı...

Sahne ve plak dünyasında Sevim Çağlayan, Sevim Deran, Sevim Şengül, Sevim Tanürek gibi, 'Sevim'lerin pek çok olduğu bir dönemde, Sevim Tuna ismi sahnelerde fırtına gibi esiyordu *(altta; Berkant ile sahnede)*. 'Bağdat Yolu' şarkısıyla milyonları coşturan Sevim Tuna'yı İzmir'de sahne aldığı bir lokalde izleyen Zeki Müren ve Şükrü Tunar, onu Fahrettin Aslan'a önermişlerdi. Sahnelerde karakterli sesi, düzgün fiziği ve danslarıyla izleyenlerini büyülüyordu...

Ünlü tambur sanatçısı Sadun Aksüt'ün deyimiyle, 'kendi küçücük sanatı kocaman' sanatçı Sevim Tanürek ise gerek sahne gerek plak çalışmalarıyla başarılı sanatçılar arasında yer alıyordu *(en üstte; saz arkadaşlarıyla)*. 'Kader Böyle İmiş' adlı satış rekorları kıran 45'lik plağı ile 'altın plak' alan sanatçı, bu şarkıdaki hisli yorumuyla pek çok dinleyicinin anılarında tatlı bir hatıra oldu...

Sevim Çağlayan ise radyodan sonra sahne ve sinema dünyasında renkli kişiliğiyle ön plana çıkmıştı. Çağlayan, gazino programları izleyenlerine farklı şovlar sunmaktaydı. Balerinler eşliğinde şarkılar söylüyor ya da sahneye bir istiridye kabuğunun içinden çıkıyor *(üstte)*, izleyenlerine bu türlü sürprizlerle unutulmaz anlar yaşatıyordu...

izlemeye gelen misafirlere en güzel eğlenceyi sunmaktaydılar burada. Olayın 'kulis' boyutunda ise türlü sıra ve şarkı kavgaları ile kapris vardı. Çiçekler içinden çıktığı iddia edilen mücevherler de, basında sıkça konu edilmekteydi...

Kuşkusuz, bu devrin en sevilen isimlerinden biri Zeki Müren'di... Zeki Müren, Perihan Altındağ'ın rahatsız olduğu birgün, radyoya Altındağ'ın yerine çıkarak, ilk kez dinleyicilerle buluşmuş ve o günden itibaren sesinin güzelliği dilden dile yayılan, şöhreti gün be gün artan bir sanatçı olmayı başarmıştı. Maksim'de, 8 sene boyunca yılın 7 ayı assolist olarak çalıştı Zeki Müren. Sahnelere yeni bir düzen getirdiği gibi, gerek sahne kostümleri gerekse repertuarıyla rakipsizliğini ispatladı...

'T' şeklinde podyum ve eko tertibatını sahnelere getiren Zeki Müren, hazırlattığı gösterişli dekorlarıyla da büyük sükse yapmaktaydı. Sahneye kâh salıncağa binerek çıkıyor, kâh Romalı gibi giyinip o doğrultuda bir dekorla izleyicileri selamlıyordu. 'Kulis'ten türlü de-

dikodular basında sıkça yer alırken, Zeki Müren'den fazla alkış aldığı için işine son verilen Türk Halk Müziği sanatçısı Muzaffer Akgün'ün "Ne olur yeni sahne alacağım gazinoda beni fazla alkışlamayınız" ilanı, merak ve şaşkınlık uyandırıyordu...

Gazete ve mecmuaların kendisinden 'sesinde Boğaziçi yaşanan sanatkâr' diye bahsettiği Behiye Aksoy da Maksim'in yıldızlaştırdığı isimlerdendi. Aksoy, uzun yıllar çalıştığı Ankara Radyosu'nda repetitör muavinliğine kadar yükselen, çalışkan, başarılı bir ses sanatçısıydı. Sadık radyo dinleyicilerinin yakından tanıdığı Aksoy, sahneye çıktığı andan itibaren adeta devleşmişti. Platin rengi saçları, şık kostümleri, modern saç şekli ve pahalı takı-

larıyla, Müzeyyen Senar'dan sonra assolistlik kavramını daha bir güzelleştiren ve şekillendiren isimdi Behiye Aksoy...

Behiye Aksoy'un rakipsiz bayan assolistlerden biri olduğu yıllarda, alt kadrosunda, Göksel Arsoy ile çevirdiği aynı adlı filmden sonra 'Taş Bebek' lakabını alan Gönül Yazar vardı... Aksoy'un alt kadrosunda çıktığı Maksim'den hemen sonra, soluğu Kulüp Reşat'ta alan Yazar, burada aranjman şarkılar seslendiriyordu. Çok küçük yaşta katıldığı yarışmada 'Ege Ses Kraliçesi' seçilen Gönül Yazar, önce radyoda sonra da sinema ve sahnelerde yıldızlaşmıştı. Kendi tabiriyle, 'acemi başladığı sahnelerde generalliğe kadar yükselmişti'...

Güçlü yorumuyla dinleyenleri derinden etkileyen Nesrin Sipahi de, gerek yurtiçinde gebeni sahnede izlediği vakit; musiki eserini alıyor ve sahnede adeta yaşatıyor tabirini kullanmış. Seyirciyle irtibatım her zaman çok iyi olmuştur. Bir solistin toplumda kalıcı olabilmesi için, her yönüyle tam olabilmesi için kendisini sevmesi, sıhhatine çok iyi bakması gerekir..." *(1989, TRT-Taş Plaktan Bugüne Programı)*

Zeki Müren

"Şef garsondan salonun planını alıp kimin nerede oturduğunu öğrenirim. Gönderilen çiçeklerden kartvizitleri alıp, isimleri bir küçük kağıda not ederim. Bu arada makyajım hazırlanır. Duamı edip sahneye çıkarım. İlk şarkımı okuduktan sonra gönderilen çiçeklere teşekkür ederim. Varsa salonda bulunan tanıdıklara takılırım, ufak sohbetin ardından yeniden şarkıya başlarım. Birkaç şarkıdan sonra odama koşar yeni bir kostüm giyerim. Programım bitince bornozlara sarınır gece 01'e kadar odamda dinlenirim. Bu emeğimi manevî yönden helal ediyorum. Bütün sevenlerim sağ olsunlar" *(8 Eylül 1966, Hayat Dergisi)*

Radyo dergilerinin okurlarınca, 'en güzel gözlü ses sanatkârı' seçilen Saime Sinan sahnede (sol üstte). Radyo kökenli assolistlerden Gönül Akkor, bir gazino programında (solda).

Ahmet Özhan

"1968'de sesimi beğenen bir gazinocunun teklifini kabul edip Boğaz'da bir gazinoda çalışmaya

Gönül Yazar, bir gazino programında 'kadınlar matinesi'nde (sol sayfada). Ankara Radyosu sanatçısıyken sahnelere transfer olan Emel Sayın (solda).

Zeki Müren [en sağda; 'gazinocular kralı' Fahrettin Aslan ile], sekiz sene boyunca, yılın yedi ayı assolist olarak çalıştığı 'Maksim' gazinosunda (sağda).

70'lerden bir dergi kupüründe 'gazino savaşları' (sağ altta).

Gönül Yazar, kendi tabiriyle, 'acemi başladığı sahnelerde generalliğe kadar' yükselmişti (üstte). Basının kendisinden 'sesinde Boğaziçi yaşanan sanatkâr' diye bahsettiği Behiye Aksoy, bir gazino programında (sağda). Dalyan Gazinosu'nun bir ilanı (en sağda).

rekse yurtdışında başarılı sahne çalışmalarıyla adından söz ettiriyordu. Musikide olduğu kadar aranjman yorumlarıyla da takdir toplayan radyo kökenli sanatçı, mutlu aile hayatıyla da meslektaşları arasında ayrı bir yere sahipti... Güzel sesi, benzersiz okuyuş tarzıyla takdir edilen bir diğer isim Mediha Demirkıran da, o sıralar assolist olarak çalıştığı Taksim Belediye Gazinosu önünde uzun kuyruklar oluşmasına sebep oluyordu. Neş'e Can, Nigar Uluerer, Şükran Özer Doruk gibi radyo kökenli sanatçılar da gazinoların aranılan isimlerindendi. Nigar Uluerer 80'li yıllara değin en sevilen assolistlerden olmayı sürdürdü...

Gazino patronlarının, ses sanatçılarını assolist yapabilmek için yarıştığı yıllarda, Osman Kavran'ın Lunapark Gazinosu da devrin büyük yıldızlarını sahnesinde devleştiren bir diğer önemli mekân haline geliyordu... Örneğin, sanat yaşamı boyunca Maksim'de hiç sahne almayan Neşe Karaböcek, bu sahnede daha bir başka parlamaktaydı. Karaböcek, farklı gırtlak nağmeleri ve her tarz şarkıda başarılı olduğu büyük sanatıyla çok sevilmiş ve takdir edilmişti... Bu yıllarda, Behzat Şenyıldız'ın işletmeciliğindeki Çakıl Gazinosu da, değişik dekoruyla devrin en sevilen assolistlerini sahnesinde ağırladı.

Ankara Radyosu sanatçısıyken, güzel yorumuyla Fahrettin Aslan'ın dikkatini çeken Emel Sayın da ilk kez Maksim'de assolist olarak sahneye çıktı. Daha önce, İlham Gencer'in Çatı Kulübü'nde şarkılar söyleyen Emel Sayın, assolist olduktan sonra güzelliği ve zarefetiyle kendini kısa sürede sevdirdi. Sahne, plak ve sinema

'Cumhuriyet'in Divası' için...

Radi Dikici'nin kaleme aldığı 'Cumhuriyet'in Divası – Müzeyyen Senar' adlı kitap (Remzi Kitabevi, Mayıs 2005), bir yandan Senar'ın biyografisini meraklılarıyla buluştururken, bir yandan da, Türk musikisinin Cumhuriyet dönemi serüvenine ışık tutuyor...

çalışmalarıyla 70'lerin en parlak ve en sevilen assolistlerinden biri olmayı başardı... Fahrettin Aslan'ın ilk kez sahneye lanse ettiği bir diğer isim olan Seçil Heper de enfes yorumu ve hanımefendiliğiyle musikiseverlerin gözdesi olmayı başardı. Ankara Radyosu kökenli Seçil Heper'in ardından, yine Ankara Radyosu kökenli Muazzez Abacı, ilk kez Bebek Maksim'de assolist olarak sahnelere adım attı...

Sahnelerde günlük şarkıların okunduğu bir dönemde assolist olarak sahneye adım atan ve bu dönemde musikiseverlere gerçek alaturka dinlemenin keyfini yaşatan Bülent Ersoy, notaları bir mektup edasıyla okuyabilen, eğitimli, donanımlı tavrıyla farkını ortaya koyan bir sanatkâr olmayı başardı. Başarıları katlanarak devam etti ve 2000'li yıllarda adından, 'Türk Müziğinin Divası' olarak bahsettirdi...

80'li yıllara gelindiğinde Samime Sanay, Yüksel Uzel, Nurdan Torun, Nalan Altınörs, Yıldırım Bekçi, Hüner Coşkuner gibi yeni isimler sahnelere adım atsa da, 'assolistlik' kavramı biraz şekil değiştirmişti. Türk sinemasının gözde aktrislerinden Hülya Koçyiğit ve Filiz Akın, 70'lerin sonlarında, 'assolist' olarak sahnelerde şarkı söylediler. 80'lerin ortalarına gelindiğinde ise yine sinemadan Ahu Tuğba, ilginç şovlarla bezeli programlarıyla seyircileri selamladı...

90'lı yılların başında, gazinoların eski şaşalı günleri iyice sona erdi. Bu yıllarda Sibel Can, assolist olarak Maksim'de sahne almaya başladı. Pek çok değerli sanatçının sahnelerden çekildiği 90'lı yılların ortalarında ise, seyircilerde yeri doldurulmaz anıları olan gazinolar bir bir yıkılmaya başlandı. İstanbul gazinolarının yerini büyük marketler ve oteller alırken; bir fenomen haline gelen İzmir Fuarı gazinoları da aynı kaderi paylaşarak yok olup gitti. Tartışma platformlarında bunlara sebep olarak, sevilen sanatçıların sahnelerden çekilmesi, 70'lerin sonlarından itibaren assolistlerin astronomik ücretler talep etmesi, buna bağlı olarak da bilet fiyatlarının artması ve sanatçıları sık sık ekrana çıkaran televizyonun gazinoları mağlup ettiği gösterildi... ■

başladım. Bir akşam Fahrettin Aslan ile Behiye Aksoy beni dinlemeye geldiler. Fahrettin Aslan sesimi çok beğendi ve beni gazinosuna davet etti. Fakat askere gitmem gerektiğinden iki yıl müziğe ara vermek zorunda kaldım. Askerlik sonrası Fahrettin Aslan'a gittim. Ona kendimi tanıtmaya fırsat kalmadan beni hatırladı. Saz heyetinin eşliğinde beni ayak üstü imtihan etti ve Behiye Aksoy'la programa başladım." *(13 Ocak 1974, Hayat Dergisi)*

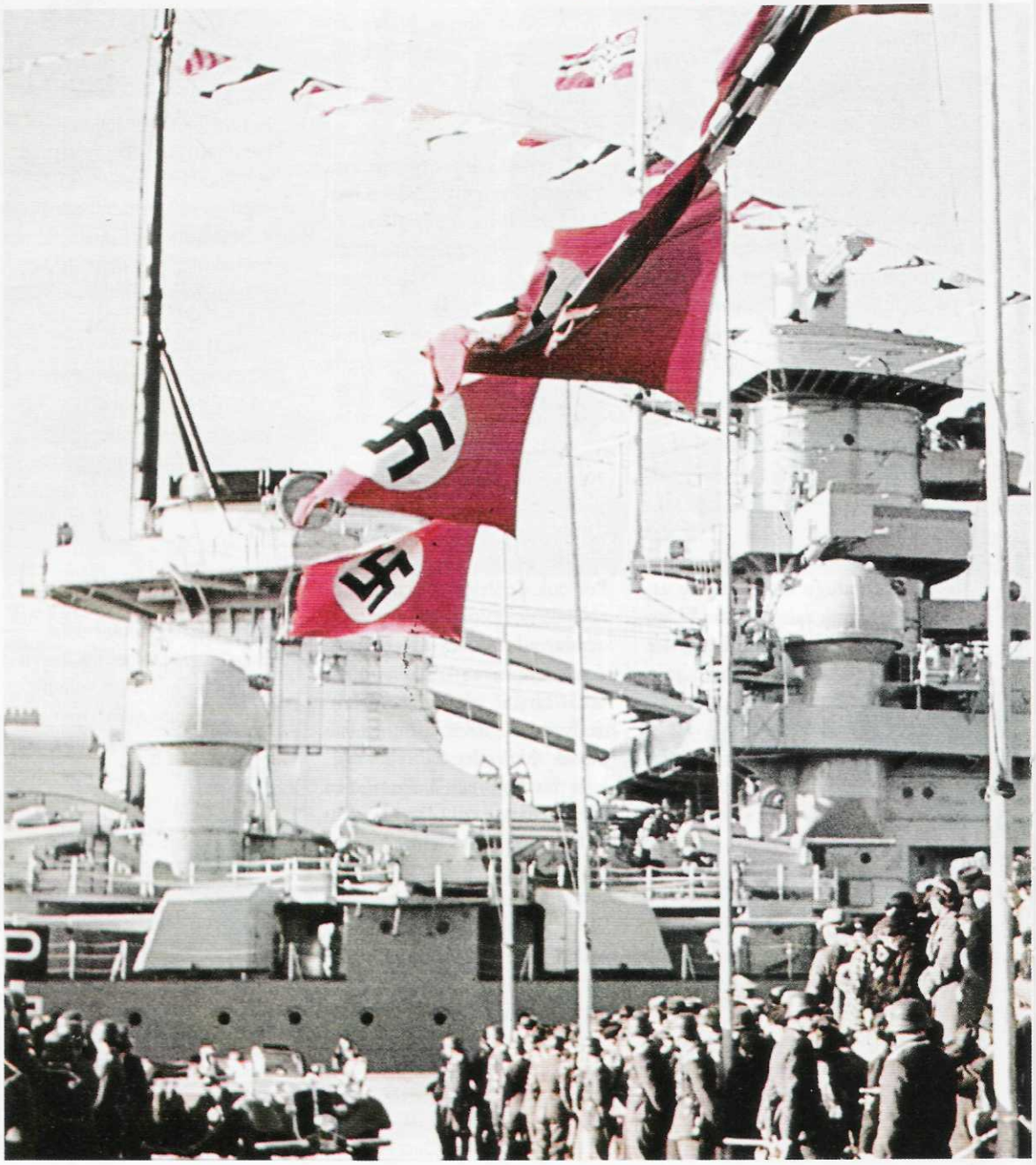
Gönül Yazar

"Bize gelen müşteri, ayda dört-beş kere gelirdi. Elbisemizi beş tane yapardık. Çift giyiniyorsak on tane yapardık. Şef garson her gece içeri kağıt getirirdi; 'Bu gece şu şu numaralı masalarda, şu şu aileler oturuyor' diye... Biz bakardık, bu isimler daha önce ne zaman gelmiş, ben o zaman ne giymişim, hangi makam okumuşum? Hemen elbiseleri, repertuarı da buna göre değiştirirdik. Bunu ben bizzat takip ederdim..." *(10 Şubat 2002, Milliyet Gazetesi)*

Alman açık deniz filosunun 'Cerberus Operasyonu'

Hitler'in blöfü İngilizleri nasıl şaşırttı?

Nisan 1939: Almanların 32 bin tonluk Scharnhorst zırhlısı büyük törenlerle denize açılıyor (sağda).

Hitler, her biri 32 bin tonluk Scharnhorst ve Gneisenau gibi pahalı ve koruması zor zırhlıları Atlantik'teki savaştan geri çekerken, 12 Şubat 1942 sabahı, onları fütursuzca, "bütün İngiltere'nin gözleri önünde" Manş Denizi'nden geçirtti!

M. TANJU AKAD

Büyük Britanya'nın Kraliyet Donanması, 1942'nin başlarında hâlâ mağrur, fakat yorgun bir güçtü. Son iki yılda Dünkerk'de (Dunkurque) İngiliz ordusunu kurtarmış, Bismarck'ı batırmış, denizaltılara teslim olmamış ve Alman donanmasını yine kıta Avrupa'sındaki limanlara hapsetmişti.

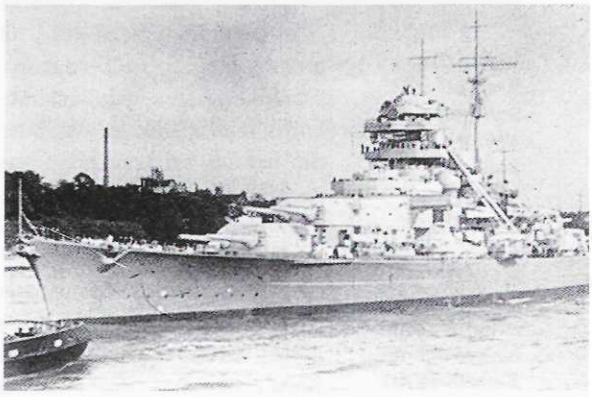
Ne var ki, son bir yıl içerisinde Bismarck'ın topları Hood zırhlısını havaya uçurmuş, Rapulse ve yepyeni Prince of Wales Japon uçakları tarafından batırılmış ve Barham ve Ark Royal'ın yanı sıra, birçok kruvazörleri de Akdeniz'in dibini boylamıştı.

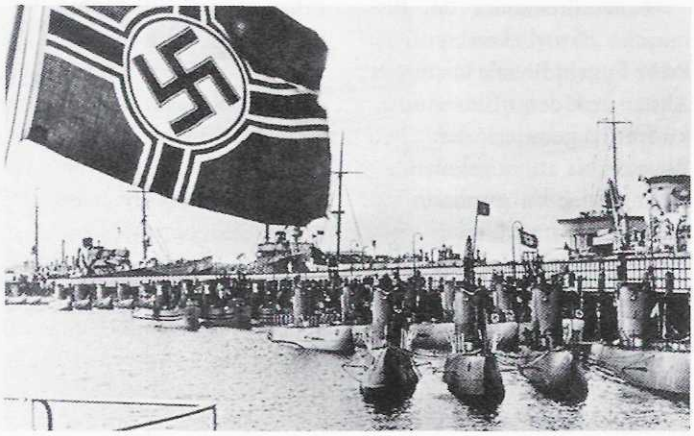
Donanma bir yandan dünyanın dört bir yanındaki konvoyları denizaltı ve akıncılardan korumaya çalışırken, diğer yandan da Alman filosunun Atlantik'e (Atlas Okyanusu) çıkmaması için, bekçilik yapıyordu.

Bismarck'ın kardeş gemisi Tirpitz, Norveç fiyortlarında saklanıp fırsat kollarken, rastlantılar da Fransa'nın Atlantik kıyısındaki Brest limanında, çok güçlü üç Alman gemisini bir araya getirmişti:

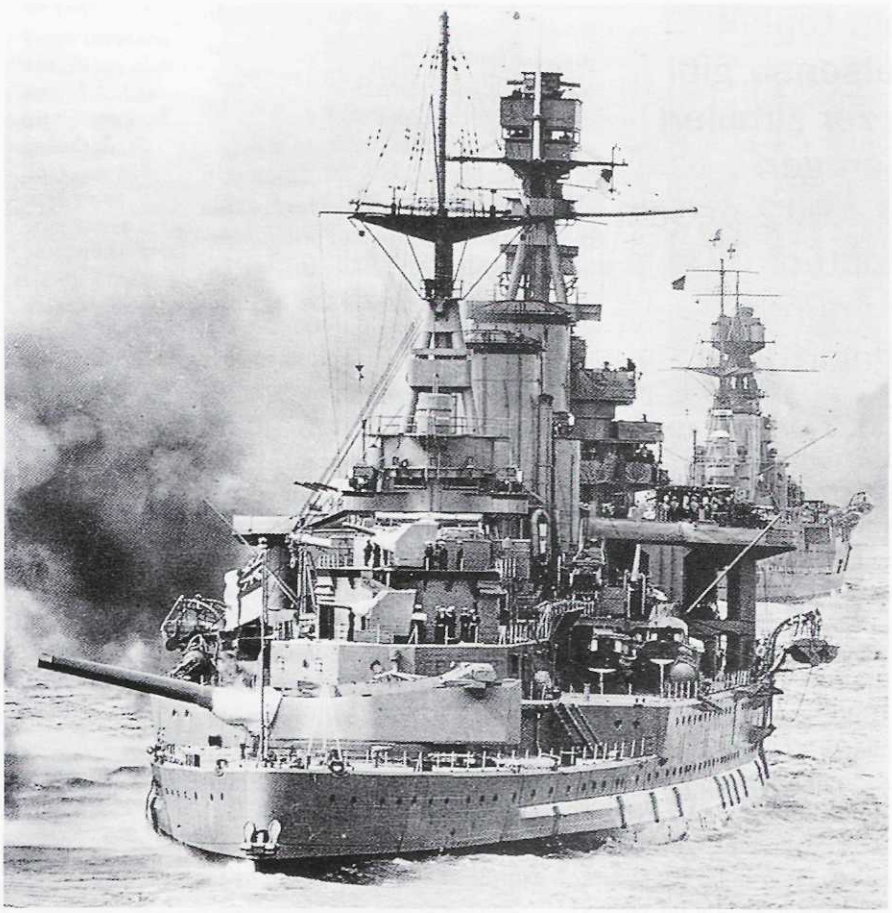
Her biri 32 bin tonluk Scharnhorst ve Gneisenau zırhlıları, 1941 başında Kuzey Denizi'ne çıkıp Kutup kışında İngiliz anavatan filosunu atlatmışlar; Grönland yakınlarından güneye kıvrılıp Atlantik'e açılmışlardı!

O günlerin teknolojisiyle, bu gemileri bulmak, tamamen şansa kalmış bir durumdu. Zaten onlarla muharebeye girebilecek çok az sayıdaki İngiliz gemisinin samanlıkta iğne arar gibi peşlerine düşmesi de

Ünlü Bismarck zırhlısının kardeş gemisi Tirpitz (üstte) ve 1942'de Atlantik Savaşı'nda, zırhlıları gözden çıkarıp denizaltıları önemseyen Hitler'in U-Bott'ları (solda).

İngilizlerin Kraliyet Donanması, 1942'nin başlarında epey kayıp vermiş durumdaydı: Alman zırhlısı Bismarck'ın topları, Hood zırhlısını (üstte) havaya uçurmuş, Barham ve Ark Royal'ın (sağ üstte) yanı sıra, birçok İngiliz kruvazörü de Akdeniz'in dibini boylamıştı.

anlamsızdı.

Böylece dev gemiler, Atlantik'teki İngiliz konvoylarının üzerine saldıran birer boğa gibi, iki ayda 100 bin tonun üzerinde 20'den fazla gemi batırmışlardı.

Ne var ki, bu sürenin sonunda da, bakıma girme gereğiyle iki savaş gemisi de Brest'e sığındı.

Kısa süre sonra da, Bismarck batırılırken yoldaşı Prinz Eugen, Brest'e kaçmış ve Alman açık deniz filosunun en kudretli gemilerinden üçü Brest'de bir araya gelmişti...

İngilizler bu gemilerin yaratabileceği tehlikeleri göz önüne alarak, sürekli hava bombardımanına başlayıp isabet kaydedince, bunların kuzeye dönmesi öncelikli hale geldi.

Ne var ki, bu kez sürpriz yaparak geldikleri yoldan dönmeleri imkânsızdı! İngilizler her gün havadan keşif yapıyorlar ve Atlantik'e çıkış yollarında devriye bulunduruyorlardı.

Zırhlılar tekrar tekrar yaralanıyor, tamire giriyor; dönüşleri geciktikçe gecikiyordu.

Hitler başından beri, pahalı ve koruması zor zırhlılara karşıydı ve 1941 Eylül'ünde sabrı taşınca, donanma komutanı Amiral Raeder'i 'Kurt İni' adı verilen karargâhına çağırttı. Son sözünü söyledi: "Zırhlılar hiçbir işe yaramıyor. Böyle giderse bunların toplarını söküp kıyı mevzilerine yerleştireceğim. Hiç değilse böylece, hava hücumundan kurtulmuş olurlar. Atlantik'te sadece denizaltılar kalacak. Tüm diğer gemileri Norveç'te toplayacağım..."

Alman savaş gemileri ya en kısa sürede kuzeye gelecek ya da sökülecekti! Her gemisini gururu sayan Raeder, Hitler'i yatıştırmak için derhal bir plan yapılacağını söyleyip vakit kazanmaya çalıştı:

İki zırhlı tamir olurken Aralık ayına kadar vakit geçer ve Rusya'daki savaşın hay huyu arasında, Hitler belki bu işi unuturdu... Ne var ki, Hitler konuyu bir takıntı haline getirmişti; "Savaşın kaderi Norveç'te belirlenecek; İngilizler aptal değillerse, bize Norveç'ten saldırırlar" diyordu...

İşte bu takıntı yüzünden, Rusya'da milyonlarca kayıp veren Almanların, tek bir tabura bile büyük gereksinimle-

ri varken, 400 bin askeri savaşın son gününe kadar Norveç'te pinekletmeleri de, Hitler'in büyük askerî hatalarından biri olacaktı...

Bir süre sonra Raeder'i tekrar çağırtan Hitler, onun lafı dolaştırıp durduğunu görünce, "O halde bütün gemileri Manş Kanalı'ndan getirin" dedi. Amirallerin bin bir itirazı vardı; ama emir kesindi. Ayrıca Hitler, hiç beklemedikleri böyle bir hamle karşısında, İngilizlerin şaşıracaklarını ve etkili tedbirler geliştiremeyeceklerini öne sürdü.

Amiraller farklı düşünüyorlardı; ama çaresiz, gemilerinin sökülmesi yerine, Aralık 1941'de, 'İngiliz Kanalı' dedikleri Manş Denizi'nden geçiş için hazırlığa giriştiler.

Operasyon için, 11-12 Şubat 1942 tarihi uygun bulundu. Gemiler hava kararırken 7.30'da harekete geçecek, uzun kış gecesinden yararlanıp Manş'a yaklaşacaklar ve ondan sonra da karşılarına ne çıkarsa ona göre tedbir alıp kuzeye ilerleyeceklerdi.

Öncelikle, dar bir kanaldan geçmelerine yetecek kadar mayın taraması yapıldı. Kritik saatlerde İngiliz radarlarını bozmak için her gün süreyi birkaç dakika artırarak, elektronik savaş tedbirlerine başlandı.

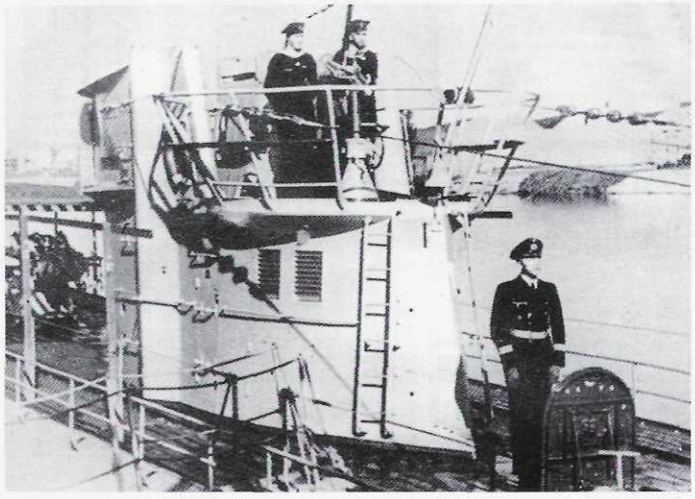
İngilizler gerçekten de son güne kadar, bunu kötü hava koşullarının etkisi sanacaklardı; radar o dönemde daha emekleme çağındaydı. Bunların yanı sıra büyük bir hava şemsiyesi planlandı ve başına, Almanya'nın en tecrübeli avcı pilotu Adolf Galland getirildi.

Ancak Brest'te çok sayıda mayın gemisiyle destroyerin toplanması ve artan faaliyetler, İngilizlerin dikkatini çekmekte gecikmedi. Bir operasyon hazırlandığını sezdiler; ama gemilerin hangi yöne açılacağını bilemiyorlardı...

11 Şubat akşamı hava kararırken gemiler demir aldılar. Saat tam 7.30'da, gemileri liman dışına çekecek römorkörlerin pervaneleri dönmeye başladığı dakikada, hava akını sirenleri çalmaya başladı.

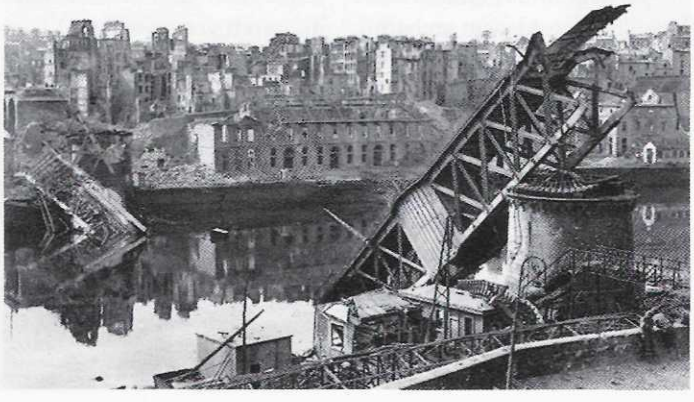
Gemiler derhal durdu ve

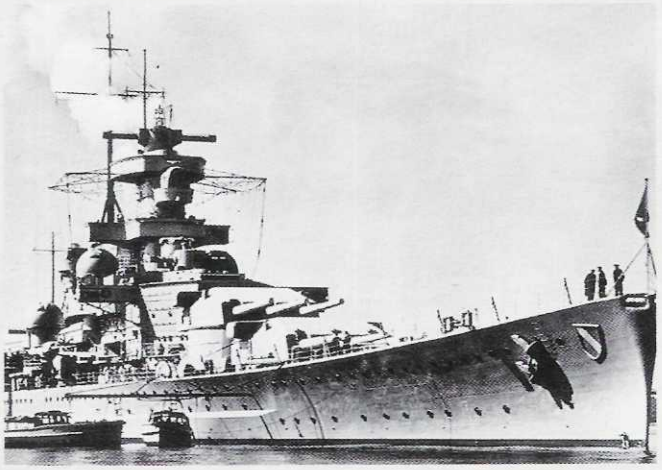
Atlantik Savaşı'nda denizaltılar öndeydi

Amerika'dan İngiltere'ye savaş malzemesi ve petrol getiren büyük tonajlı şilep konvoyları *(en üstte)*, Atlantik'te, ünlü Alman denizaltısı U-156 *(üstte)* gibi U-Bott'lar tarafından batırılıyorlardı.

Almanya'nın en tecrübeli avcı pilotu Adolf Galland (solda, ortada). Cerberus Operasyonu, Alman Deniz Kuvvetleri'nin üç büyük zırhlısı Scharnhorst, Gneisenau ve Prinz Eugen'in büyük bir rastlantı sonucu, İngiliz bombardımanı altındaki Brest limanında (solda) buluşmalarıyla şekillendi.

12 Şubat sabahı: Manş Denizi

● Sabah devriyelerinden ilk iki uçak, gemileri *(üstte; Cerberus Operasyonu'na dahil üç büyük zırhlıdan Scharnhorst)* görmemiş, üçüncü uçak ise, 10.42'de bunları tespit etmiş; ama o sıralarda yürürlükte olan telsiz yasağı nedeniyle, üsse ininceye kadar durumu rapor etmemişti.

● Bu arada sabah 08.00'den itibaren, bazı radarlar olağanüstü bir hava faaliyeti tespit etmişler; ama bunun büyük bir operasyonun hava şemsiyesi olduğunu hemen anlayamamışlardı.

● Saat 09.00'da ise, Alman radar karıştırması başlamış ve üç büyük geminin hava şemsiyesi altında kuzeye ilerlediği, ancak saat 10'dan sonra değerlendirilmişti.

● Hava devriyesi 11.10'da üssüne inmiş; ama bu kez de bir törende olan komutana mesaj iletilememişti. Israr sonucu, rahatsız edildiği için öfke içinde olan komutan, hava raporu ve radar değerlendirmelerini alıp durumu kavrayıncaya kadar saat 11.35 olmuştu.

● Sabahtan beri muharebe bekleyen Almanlar bu arada Dover kayalıklarına yaklaşmış, İngilizlerin niçin tepki vermediklerini de anlayamamışlardı!

sunî sis yapıldı. Tam iki saat boyunca, İngiliz uçakları dalgalar halinde geldiler. Saat 9.30'a kadar hareket edilmezse operasyon iptal olunacaktı. Nihayet 9.14'te akınlar bitti ve şans eseri hiçbir isabet almamış olan gemiler derhal yola çıktılar.

Üç zırhlı, on kadar destroyer ve çok sayıda torpidobottan oluşan filo gecenin sessizliği içerisinde kuzeye ilerlerken filo komutanı Amiral Ciliax, tam gece yarısı hoparlörlerle mürettebata durumu açıkladı.

Eve dönecekleri için, ilk başta sevinen denizciler saatler geçtikçe Manş Kanalı'nda kendilerini bekleyen muharebeleri düşünüp giderek gerginleştiler: İngilizler hâlâ durumdan haberdar olamamışlarsa, sabaha kadar muhakkak öğrenecekler ve karşı kıyının göründüğü dar kanalda hazırlanacaklardı...

İngilizler her ihtimale karşı, her gece Brest açıklarında radarlı devriye uçuşları yapıyorlardı. O akşam saatlerinde havalanacak uçağın radarı bozulmuş, ikinci uçak da arıza yapınca üçüncüsü kaldırılıncaya kadar üç saat geçmişti.

Gece yarısı devriyesinin de radarı bozulmuş ya da İngiliz yetkililer hatalarını örtmek için, sonradan böyle bir bahane uydurmuştu.

Şafak devriyesi ise, kötü hava koşullarını bahane ederek üssüne erken dönünce, Alman filosu bütün gece keşfedilmeden kuzeye ilerlemişti. Diğer yandan Akdeniz'de on yedi denizaltı yitirmiş olan donanma, Brest devriyesini üç denizaltıdan bire indirmiş, o da bir hücumu savuştururken gemileri tespit edememişti...

Sabah saat 12.00'ye doğru, Kanal'daki operasyonların merkezi olan Dover Kalesi, birden arı kovanı gibi kaynamaya başladı. Amiral Ramsay üç Alman gemisinin kaleden görülebilecek kadar yakında olduğunu anlayınca, acil tedbirler peşine düştü.

İlk aklına gelen, ara sıra Fransa'daki Alman demiryolu toplarıyla fuzulî düellolar yapan ve eski zırhlılardan sökülen büyük kıyı toplarıydı. Bunlar birkaç atış yaptılar; ama hiçbir işe yaramadılar. Ancak bu atışlar Almanlara tespit edildikleri konusundaki ilk işareti vermiş oldu.

Cerberus Operasyonu'ndaki Alman Filo Komutanı Amiral Ciliax (sağda, ortada). İngilizlerin, Manş Denizi'ndeki operasyonlarının merkezi olan Dover Kalesi (sağda).

Daha sonra torpidobotlarla hücum edildi. Ne var ki, 27 mil sürat yapabilen ve motorları ısınmamış olan bu botlar 32 mil süratle giden filoya zarar veremediler. Esasen çok daha iyi silahlanmış olan süratli Alman E-botları ve destroyerler bunları zırhlılara yaklaştırmadı.

Üçüncü tedbir olarak, yakınlardaki 6 eski Swordfish torpido uçağını havalandı. Bunlar en fazla 90 mil yapabilen, kumaş gövdeli ve çift kanatlı uçaklardı. Komutanları Esmonde, kesin ölüme gittiklerini bilerek havalandı. Bunları korumak için alelacele görevlendirilen 5 avcı filosundan 4'ü onlarla buluşamadı. Tek filo ise, tüm gayretine rağmen onları koruyamadı.

Gemilerin köprüsünden bu 6 uçağı seyreden Almanlar onlara büyük bir saygı ve acıma duydular. Yirmi geminin uçaksavar ateşiyle, hepsi düşürüldü. İngilizler telaşla, ellerindeki her şeyi bölük pörçük savaşa sürmeye başladılar: Art arda havalanan Beaufort filoları gemilere tek bir torpil bile isabet ettiremezken, Halifax, Hampden ve Wellington'ların bombaları da boşa gitti.

Yüzlerce uçak, aralarında hiçbir koordinasyon olmadan hücum ediyor ve boşa kayıp veriyorlardı. Birçok İngiliz uçağı kendi gemilerini bombaladı; ama şanssız (veya o anda şanslı) günlerinde oldukları için, onlara dahi isabet kaydedemediler!

Nihayet 5 İngiliz destroyeri Almanlara yetişmek için mayınlı bölgeden geçmeyi göze alıp saldırdı; ama onlar da ağır kayıpla püskürtüldüler. O gün şans Almanlardan yanaydı; Hitler İngilizlerin şaşkınlığını doğru tahmin etmişti! Gemiler 'İngiliz Kanalı'nı geçip kuzeye doğru gözden kayboldular. İngilizlerin gururu yaralanmıştı... ■

Cerberus Operasyonu'nda İngiliz askerî yönetiminin gösterdiği zaafları, Churchill (sol üstte) açıkça kabullenmişti. İngilizlerin Cerberus Operasyonu'nda kullandıkları altı Swordfish uçağından biri (solda).

Hitler'in açık deniz filosunun sonu

Alman açık deniz filosunun 'Cerberus Operasyonu' sonrasında, İngiliz basını savaş yönetimine ateş püskürürken, Almanlar bunları izleyip epey eğlendiler. İngilizler birçok soruşturma komisyonu kurdular; ama raporlarda kimse resmen suçlanmadı. Bu da pek yanlış değildi; çünkü İngiliz beceriksizliğinin nedeni cesaret eksikliği değil, bütün birimlerin savaşı, aralarında gerçek bir koordinasyon olmadan yürütmesiydi. Pekiyi gemileri durduracak İngiliz anavatan filosu neredeydi? Filo ülkenin son savunma tedbiri olarak, kuzeydeki üslerde Alman uçaklarının etki menzili dışında tutuluyordu... Churchill de çok kızmıştı; ama savaşanları koruması gerekiyordu... Hitler *(üstte; sağında Hermann Goering ve hemen arkasında Amiral Erich Raeder ile birlikte),* gemileri kuzeye getirmeyi başarmıştı; ama burada pek işe yaramadan, onların da sonları gelecekti: İngiliz hücumları sona erip tam kurtulduklarını sandıkları sırada Scharnhorst iki, Gneisenau da bir mayına çarpmıştı. Sadece iki hafta sonra Gniesenau, Kiel'de kuru havuzda iken İngiliz uçakları tarafından kullanılamaz hale getirildi. Prinz

Eugen ise, Norveç sularında bir denizaltı tarafından torpillendi ve hizmet dışına çıkarıldı. Savaştan sonra ganimet olarak Amerikan donanmasına verildi ve 1948'de Bikini atolünde yapılan atom bombası denemesinde battı. Scharnhorst'u daha acı bir son bekliyordu: 26 Aralık 1943 günü İskandinavya'nın kuzeyindeki buzlu sularda bir müttefik konvoyunu vurmaya giderken, İngiliz anavatan filosuyla karşılaştı. Kutup dairesinin 500 mil kuzeyinde kış karanlığında saatler süren bir muharebeden sonra batırıldı. Bin dokuz yüz kırk kişilik mürettebatından sadece otuz altı kişi kurtarıldı. Hitler'in hiç sevmediği açık deniz filosu savaşın son iki yılında yoktu. İngilizler, Bismarck olayında olduğu gibi, intikamlarını almakta gecikmemişlerdi...

İzmir'in köklü futbol kulüpleri... / 3

'Yıldız futbolcular tarlası'

Ege takımları, 80 yıldır futbolumuzu sırtlıyor. 100'e yakın İzmirli futbolcu 437 kez Millî Takım'da görev aldı. İzmir'in yetiştirdiği golcüler arasında Metin Oktay, Ogün Altıparmak, Güven Önüt gibi, Türkiye Ligi'nde 'gol kralı' olmuş şöhretler var.

VÂLÂ SOMALI

Ege takımları, 80 yıldır futbolumuzu sırtlıyor. 100'e yakın İzmirli futbolcu 437 kez Millî Takım'da görev aldı. İzmir'in yetiştirdiği golcüler arasında Metin Oktay, Ogün Altıparmak, Güven Önüt gibi, Türkiye Ligi'nde 'gol kralı' olmuş şöhretler var. İzmirli 5 futbolcu da millî takıma kaptanlık yaptı...

Vahap Özaltay, Sait Altınordu ve Fuat Göztepe... Bu üç isim, 1930'lu yıllarda, İzmir futbolunun İstanbullu ve Ankaralı rakipleri önündeki en önemli silahlarıydılar. İkinci Dünya Savaşı öncesinde, ortamın ulaşıma daha müsait olduğu günlerde, İzmir, İstanbul ve Ankara muhtelitleri arasında yapılan karşılaşmalarda, 'Fuat-Vahap-Sait' üçlüsünün tekniği, yaratıcılığı, driplinleri ve isabetli şut yüzdeleriyle ortaya koydukları olumlu futbol, herkesin hayranlığını bu üçlünün üzerine çekerdi.

Fenerbahçe ile Galatasaray, bu üçlüyü kendi renklerine çekebilmek için çok çaba sarf ettiler. Vahap, bir ara Beşiktaş'a gelip bir yıl siyah-beyazlı forma ile top koşturduktan sonra, Fransa'ya gidip Racing takımında forma giymeyi

Karşıyaka kökenli futbolcu Ogün Altıparmak, Fenerbahçe formasıyla İstanbulspor kalesini zorluyor (sağ üstte). Altay takımının 1923 yılı kadrosu, kurucu Vasıf Çınar Bey [ortada, gözlüklü] ile (sağda).

tercih etti. Ve Fransa'da o derece başarılı oldu ki, sık sık Paris karmasına seçildi. Paris-Madrid karmalarının bir karşılaşmasında, dünya çapındaki kaleci Zamora'ya kafa ile attığı gol, Fransızları yenilgiden kurtardığı için, stattaki tüm Parislileri çılgına çevirmişti!..

Vahap'tan sonra Vahyi Oktay ve İbrahim Tusder de İzmir'den İstanbul'a göç edenler kervanına katıldı. İstanbul futbolu böylece, şeytanın bacağını kırmış oluyordu...

Altay takımında, hava toplarına olan hakimiyeti kadar, rakip kalecilere yaptığı çok sert hamleleri ve fırsatçılığıyla da tanınan bir santrfor çıkmıştı piyasaya; Cemil Ertürk'tü bu 9 numaralı golcü. Namı diğer 'Katır Cemil' olarak da anılıyordu futbol sahalarında.

Galatasaray, bu yetenekli oyuncuyu hemen renklerine bağladı tabii... 1934'te de Karşıyaka'lı Lütfü Aksoy, Göztepe'den arkadaşı Reşad'ı da peşine takarak Galatasaray'a iltihak etti...

1937'de 'Millî Küme' (bugünkü 'Türkiye Birinci Futbol Ligi'nin ilk uygulaması) başlamıştı. Ülke çapındaki böyle bir organizasyonda başarılı olmak isteyen İzmir'in kalburüstü kulüpleri, yetiştirdikleri İzmirli 'klas' oyuncuları, İstanbullu ve Ankaralı rakiplerine kaptırmamaya özen gösterdiler ve önemli ölçüde başarılı da oldular.

Altay kaptanı Mustafa Denizli, Türkiye Kupası ile omuzlarda taşınıyor (üstte). Altay kökenli Hakkı Gürüz (solda), İzmir bölgesinin en renkli hakemiydi.

Altınordu'dan Kaleci 'Uçankale' Ali, 'Top Top' Hamdi, Adil Bubin, Fehmi Uzırmak ve Sait Altınordu; Altay'dan Bayram Dinsel, Edwin Klark, İlyas Ergül ve Vahap Özaltay; Göztepe'den Mehmet, Emcet, Emin ve Nezihi; İzmirspor'dan 'Çingen' Figo – Fikret ve Tarık Gençay ve Karşıyaka'dan 'Cim-Cim' Necati ile Necati Özçağlılar, 1940'lı yıllarda İzmir'i ve takımlarını terk etmeyerek, on-

Karşıyaka takımı, 1970'te 'Birinci Lig'e dönüş gününde seyirciyi selamlıyor (solda).

1908 tarihli fotoğrafta, Altay'ın ilk futbol takımının kadrosu (sağda).

lar adına top koşturdular...

1924'ten bu yana genç, amatör, ümit ve 'A' millî takımlarımızın uluslararası karşılaşmalarında 100'e yakın İzmirli futbolcu görev aldı; bu maçların sayısı 800'ün üzerinde. Bunların arasında, yalnızca 'A' millî olanların sayısı ise 437... Ali Artuner (Göztepe), Ayhan Elmaştaşoğlu (Altay-Galatasaray), Fevzi Zemzem (Göztepe), Metin Oktay (İzmirspor-Galatasaray), Nevzat Güzelırmak (Göztepe) ve Ogün Altıparmak (Karşıyaka-Fenerbahçe), bu futbolculardan yalnızca birkaçıydı...

İzmir'in İstanbul'a ihraç ettiği futbolcular arasında, en az millîler kadar değerli olan başka isimler de vardı 40'lı yıllarda. Ancak, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle ulusal maçlara ara verilmiş olması, 'beynelmilel' sıfat kazanmalarına fırsat tanımamıştı. Örneğin, Galatasaray'da 'Majino Hattı' diye şöhret yapan Faruk-Adnan ikilisinden Adnan İncirmen, sarı-kırmızılı takıma İzmirspor'dan gelmişti. Yine İzmir kökenli olan Enver Arslanalp de millî formayı giyemeyen talihsiz Egelilerden biriydi. İzmirspor'dan Beşiktaş'a gelen kaleci Fevzi Büyükyıldırım ise, Cihat Arman ve Turgay Şeren gibi iki büyük rakibi yüzünden giyememişti millî formayı...

Amatörlük ruhunun yozlaşması, renk aşkının ikinci plana itilmesi, daha iyi şartlara duyulan özlem ve tabi en önemlisi, ekonomik koşulların yarattığı doyumsuz futbolcu tiplemeleri, İzmir futbolunu, her geçen yıl aşırı bir erozyona tabî tuttu... Bu durum, 'Ege'nin 'beşibiryerdesi' sayılan Altay, Altınordu, Göztepe, Karşıyaka ve İzmirspor kulüplerinin bugün neden Süper Lig'te yer almadığını açıklıyor kanımızca...

Üstelik son yıllarda, geçmişin 'yıldız futbolcular tarlası' İzmir'den diğer büyük kulüplere transfer olan futbolcu sayısında da büyük bir düşüş var. Bu durumda, 'dağ fare doğuruyor' desek, yanlış olmaz... ■

İzmir takımlarının iz bırakan 'gol kralları'

Galatasaray'ın İzmir kökenli skorer oyuncusu Metin Oktay *(sağda)*, ülke genelinde 'en fazla gol kralı olan' futbolcudur. İlk defa, henüz 15 yaşındayken yer aldığı Damlacık takımında, 'amatör küme gol kralı' olmuştu. Milli Mensucat ve İzmirspor formalarını taşıdığı 50'li yıllarda, 'İzmir Profesyonel Ligi'nde de 'gol kralı' oldu. Bu unvanı, Galatasaray'a transfer olduktan sonra 'İstanbul Profesyonel Ligi'nde de sürdürdü ve tam 5 kez krallık tahtına çıktı... 1957'de Türkiye ligi yeniden başladı. Metin Oktay, golcülüğünü bu platformda da konuştururken, bazı sezonlarda ürettiği gol sayısı 33'e, hattâ 36'ya kadar çıktı. Türkiye ligindeki 4 'krallık' unvanıyla beraber, bu onuru tam 11 defa yaşadı ve kırılması zor bir rekora imza attı... 'Türkiye Birinci Futbol Ligi'nin 'gol krallığı', daha sonra başka İzmirli futbolcular tarafından da ele geçirildi. Nitekim, 1963-64 sezonunda Beşiktaş formasıyla Güven Önüt *(sağda, en üstte)*, 1967-68 sezonunda Göztepe formasıyla Fevzi Zemzem ve 1970-71 sezonunda Fenerbahçe formasıyla Ogün Altıparmak *(sağ üstte)*, 'gol kralı' olarak İzmir'in futbol-spor tarihine ün kattılar.

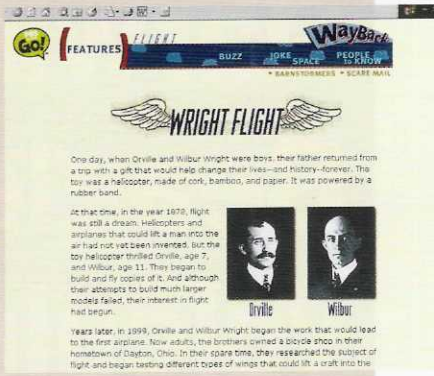
◆ HAZIRLAYAN: TANER GÜDÜKOĞLU

Disney karakterlerinin 'yaşamöyküleri'

Dünyadaki ilk Disneyland Eğlence Merkezi'nin açılışı, 2 Ekim 1971'de gerçekleştirilir. Ancak Walt Disney'in *(üstte)* Disneyland'ı kurma düşüncesi çok daha öncelere dayanır. 27 Mart 1952 tarihli 'Burbank Daily Review isimli gazeteye verdiği demeçte Walt Disney, Disneyland isimli bir eğlence merkezini kurma planlarından ilk kez bahseder. Hayalinin gerçek olması için 20 yıl kadar bekler... Gerçek ismi Walter Elias Disney olan bu efsanevî kişinin yarattığı çizgi karakterler, hâlâ çocukların en gözde kahramanları... Disney karakterlerinin, 1930'lardan bu yana nasıl tüm çocukların kahramanı olduklarını merak ediyorsanız, aşağıdaki adresi ziyaret edebilirsiniz: 'http://disney.go.com/vault/archives/characters_ai.html'

İnsanoğlunun 'uçma' serüveni

Tarih, Orville Wright'in 4 Ekim 1905'te, 33 dakika havada kalarak uçmayı başaran ilk insan olduğunu yazar. Wright kardeşlerin uçağı icat etmesine kadar uzanan süreçte, tarih sayfalarında pek çok başarısız deneme de yer aldı. İlk olarak, M.Ö. 400'lü yıllarda Çinliler tarafından kullanıldığı bilinen uçurtma ile insanın da uçabileceği fikri hayal edilmeye başlanmış ve ardından yüzyıllar boyu insanlar, uçmak için birçok denemede bulunmuşlar. Bu süreci içeren geniş bir arşive göz atmak isterseniz, aşağıdaki adresi ziyaret edebilirsiniz: 'http://homeschooling.gomilpitas.com/explore/flighthistory.htm'

Web'de sanat ansiklopedisi

Sanat tarihiyle ilgilenenler için bu ay seçtiğimiz internet sitesinin adresi 'www.artcyclopedia.com'. Bu adres üzerinden dünyadaki hemen bütün sanat tarihi müzelerine ulaşabilir, sanat akımları ve bu akımlara dahil sanatçılar hakkında bilgi alabilir, bunların da ötesinde, adını bildiğiniz bir sanat eseriyle ilgili geniş bir bilgiye anında ulaşabilirsiniz. Bu büyük arşivde biraz gezinmek bile keyif verebilir...

Türkiye'de uzay araştırmaları

4 Ekim 1957'de SSCB tarafından Sputnik isimli yapay uydunun uzaya fırlatılmasıyla, SSCB ile ABD arasındaki uzay rekabeti başlamış oldu. Aradan geçen 50 yılda, bu iki ülke yeryüzünde olduğu kadar evrende de kıyasıya rekabet etti. Ancak Türkiye, bu 50 yıl içerisinde uzay araştırmalarına bir türlü zaman ve para ayıramadı. Şimdilerde ise yeni yeni kendi uydumuza sahip olmamızdan ve uzayda araştırma yapmaktan bahsediliyor... Bu noktada, Türkiye'nin uzay çalışmalarıyla ilgili olarak gönüllü çalışmayı ve Türkiye'de bu konuda toplum bilinci oluşturmayı amaçlayan bir gruptan bahsetmek istiyoruz. 'Uzay Araştırmaları Çalışma Grubu' olarak adlandırılan bu grup, bütün bilgi birikimlerini internet üzerinde 'www.spaceturk.org' adresinde paylaşıyor. Her gün uzay ve astronomiyle ilgili güncel bilgilerin girildiği sitede, Türkiye'nin havacılık tarihiyle ilgili bilgiler ve uzay çalışmalarıyla ilgili etkinlikler haber veriliyor...

'Evrim Kuramı'nın doğduğu gezi

Darwin'in Beagle'la yolculuğu

Doğabilim çalışmalarını rahatça yürütebilmek için bir taşra papazı olmaya bile razı olan Darwin, tesadüfen önüne çıkan bir fırsatla bir dünya turuna katılır; dünyanın dört bir yanındaki canlıları inceler ve bunların sonuçlarıyla o 'meşhur' kuramını oluşturur...

FATİH TOPTAN

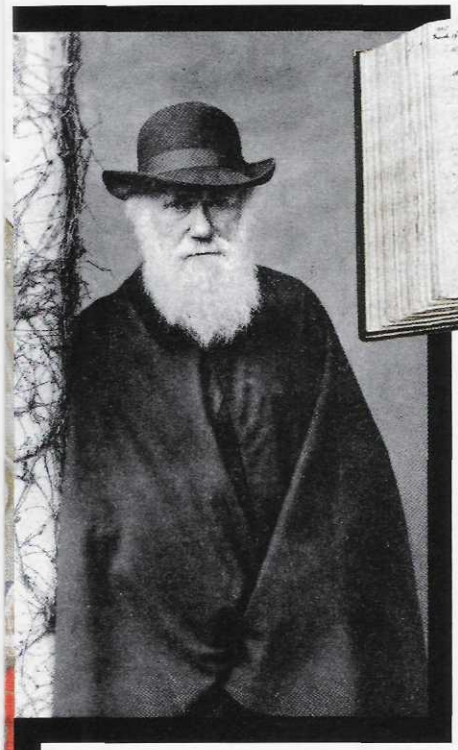
'Evrim Teorisi', kuşkusuz dünya üzerinde en çok tartışılan kuramlardan biri... Zaman zaman ön plana çıkan bu tartışmaların odağında bulunan Darwin ise, yıllar önce bir Ekim gününde, ileride 'Evrim Teorisi'ni oluşturacağı bilgileri edindiği yolculuğundan İngiltere'ye geri dönmüştü. Yolculuk onu bayağı yormuştu. Ancak o, çocukluğundan beri tutkun olduğu doğayı yeterince inceleme fırsatı bulmuş, çok önemli bilgiler edinmişti...

Charles Darwin'in (1809-1882) babası Robert Darwin, başarılı bir tıp doktorudur ve oğlunun da kendi yolundan gitmesini istemektedir. Ne var ki Darwin, pek başarılı bir öğrenci değildir, üstüne üstlük, tıp öğrenimi fazla ilgisini çekmemektedir; aklı hep doğabilimlerindedir. Oğluna, 'ailesine yakışır' bir gelecek kurmak isteyen baba Darwin, oğlunun tıp doktoru olmaya niyeti olmadığını anlayınca, Anglikan Kilisesi'nin din adamlarına sunduğu güvenli ve saygın hayat sebebiyle bu kez oğlunun din adamı olmasına karar verir. Böylece, yaşamının ilerleyen yıllarında kiliseyle karşı karşıya gelecek olan Darwin, kırsal bölgede din adamı olmanın rahatlığını yaşayacağını ve bunu yaparken de doğa araştırmalarını sürdürebileceğini düşünerek, babasının planını benimser ve rahip olmak üzere Cambridge'teki Christ College'a kaydını yaptırır.

Darwin, 1831 yılının başında son sınavlarını başarıyla verir. Rahip olacağı günleri bek-

Owen Stanley imzalı, 1840 tarihli tabloda, Beagle gemisi Sidney Limanı'nda (üstte). Darwin'in (sağ üstte) Beagle yolculuğu günlüğünün el yazması (üstte, en sağda). Charles Darwin kızkardeşi Catherine ile (sağda).

lerken, 29 Ağustos 1831'de, Cambridge'te tanıştığı ve kendisinden çok şey öğrendiği botanikçi John Stevens Henslow'dan hayatının akışını ve bilim dünyasını kökten etkileyecek bir mektup alır... Henslow mektubunda, Güney Amerika'nın kıyı şeridinin haritasını çıkarmakla görevlendirilen İngiliz donanma gemisi Beagle'ın kaptanı Robert FitzRoy'un yolculuk sırasında kendisine arkadaşlık edecek birini aradığını ve kendisinin de Darwin'i önerdiğini yazar. Darwin, bu öneriyi büyük bir heyecanla karşılar. Babası, bu yolculuğa önce izin vermez, ancak bir açık kapı bırakır: Oğluna, ona bu yolculuğa çıkmasını tavsiye edecek sağduyu sahibi bir kişi bulabilirse izin vereceğini söyler. İmdada, Darwin'in dayısı II. Josiah Wedgwood yetişir ve baba Darwin'den yolculuk için onay çıkar...

HMS Beagle'ın ('Majestelerinin Gemisi Beagle') Ekim'de denize açılması planlanmaktadır. Darwin yolculuk hazırlıkları için hemen harekete geçer. İlkin, FitzRoy ile tanışmak için Londra'ya gider. İlk izlenimleri itibarıyla, o sıralar henüz 26 yaşında olan bu genç kaptanı güven verici bulur. Aslında, oldukça zıt karakterlidirler. Nitekim, yolculuk sırasında ve hattâ yıllar sonrasında da şiddetli tartışmalar yaşanacaktır aralarında...

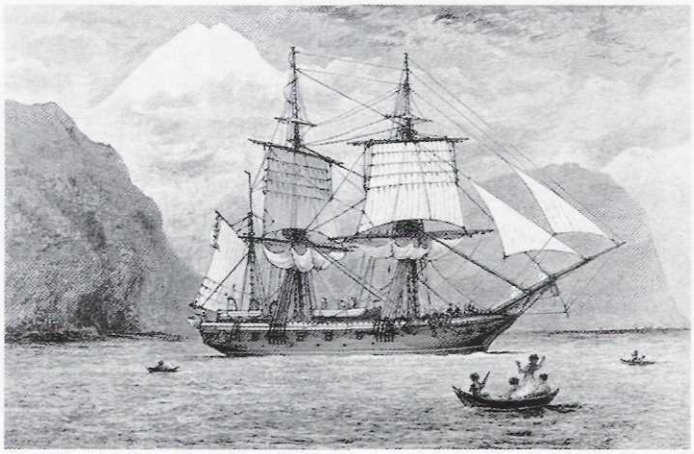

Darwin'in gemiye çağırılış amacı, kaptana arkadaşlık etmesidir. O zamanlar, donanmadaki davranış kurallarına göre kaptan, gemideki diğer subaylar veya mürettebatla herhangi bir sosyal ilişki kuramamaktadır. FitzRoy ayrıca, Darwin gibi bir doğabilimci ve rahip adayının, yolculuk sırasında, canlıların ortaya çıkışıyla ilgili, Kitabı Mukaddes'te anlatılanları destekleyecek kanıtları ortaya çıkarabileceğini ummaktadır...

Beagle, gecikmeli olarak, 27 Aralık'ta demir alır. Bu süre içinde Darwin de hazırlıklarını yapabilmiştir. Yanına fazla giyecek almaz. Onun yerine, çeşitli bilimsel aletler, av malzemeleri ve aralarında, ayrılırken Henslow'un hediye ettiği, modern jeolojinin kurucusu olarak gösterilen Charles Lyell'in 'Jeolojinin İlkeleri' isimli yeni çalışmasının ilk cildinin de bulunduğu kitaplar alır. Beş yıl sürecek bu gezi sırasında geminin görevleri Patagonya,

Beagle gemisinin kaptanı Robert FitzRoy (sol üstte). 1 Temmuz 1882 tarihli 'The Graphic' dergisinde yayımlanan çizimde, Darwin'in Down'daki evi (solda).

HMS Beagle, Magellan Boğazı'nda (sağda). Darwin'in eşi Emma Darwin (sağ altta). George Richmond imzalı 1840 tarihli tabloda genç Darwin (sağda, ortada).

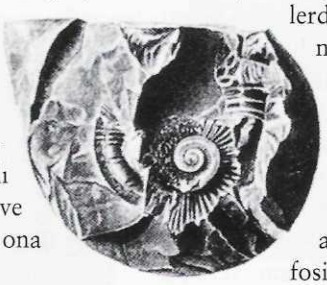

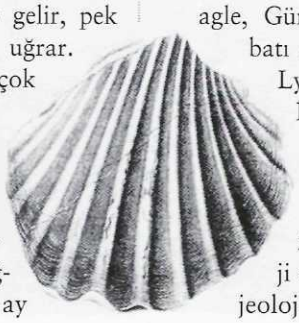
Tierra del Fuego, Şili ve Peru kıyılarının haritasının çıkarılması, Büyük Okyanus'ta bazı adalarda incelemeler yapılması ve bir dizi zaman ölçüm istasyonu kurulmasıdır.

İlk üç yıl, Arjantin ve Şili'nin çok az bilinen kıyı şeridinin haritasının çıkarılmasıyla geçer. Bu sırada gemi, kuzey-güney doğrultusunda pek çok kez gidip gelir, pek çok yere defalarca uğrar. Bu, Darwin için çok olumlu bir durumdur. Hem, bir türlü alışamadığı denizden kurtulmuş olur, hem de karada, iç kısımlara doğru, bazıları birkaç ay süren araştırma gezileri yapma fırsatını bulur. Bu geziler sırasında ilk kez gördüğü yerleri, bitkileri, hayvanları coşkuyla inceler, bolca örnek toplar. Henslow'la devamlı olarak yazışır ve bu örneklerden ona bolca gönderir.

1834 Haziran'ında Beagle, Güney Amerika'nın batı sahillerine varır. Lyell'in 'Jeolojinin İlkeleri' kitabının ikinci cildi Darwin'e ulaşmıştır ve burada asıl ilgi alanını jeoloji oluşturur. Elinde jeoloji çekiciyle And Dağları'na tırmanır ve buradaki kaya oluşumlarını inceler. 3658 metre yükseklikte bir deniz kabuğu fosili yatağı bulur. Bunlar, onu yaşamın sabit olmadığı, çevredeki değişikliklere göre sürekli değişim göstermekte olduğu sonucuna yaklaştırmaktadır...

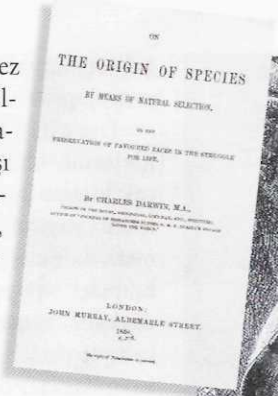

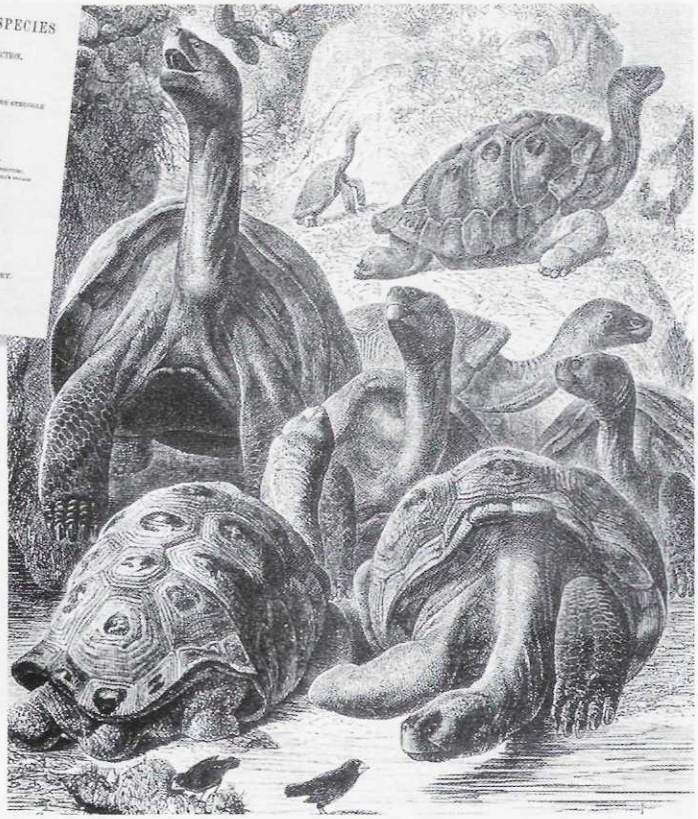
Darwin'in And Dağları'nda bulduğu denizkabuğu fosillerinin çizimleri (sağda).

Güney Amerika'nın kıyı şeridinin haritasının çıkarılması görevi tamamlanınca Beagle rotasını batıya, dönüş yolculuğuna çevirir. Dönüş yolculuğunda Tahiti, Yeni Zelanda, Avustralya ve aralarında Napoéon Bonaparte'ın mezarının bulunduğu St. Helena gibi bazı küçük adalara uğranacaktır. Ama öncelikle, 'Evrim Kuramı'nın oluşmasına büyük yardımı olacak gözlemleri yapacağı Gálapos Adaları'na uğranılacaktır...

Gálapos Adaları, Tahiti'den sonra, Pasifik'in en ünlü tropikal adalarıdır; ancak, diğer tropik adalara hiç benzememektedir. Darwin, Gálapos Adaları'nda, pek çoğuna bu adalar dışında rastlanmayan birçok canlıyı inceler. Daha önce, Güney Amerika'nın batı kıyısında yaptığı gözlemlerde de, bir kıtanın komşu bölgelerinde birbiriyle akraba olan değişik türlerin bulunduğunu, aynı bölgedeki fosiller ve canlılar arasında yapısal benzerlikler olduğunu, kıtadan uzaktaki adalarda yaşayan türlerin, karaya yakın adalardaki türlere benzediği görmüştür. Gálapos Adaları'nda da, birbirine çok yakın adalardaki türler arasında, yaşam biçimleri ve beslenme alışkanlıkları açısından farklılıklar olduğunu gözlemler. Böylece,

türlerin değişmez olarak yaratıldıkları yolundaki inanca karşı içten içe duyduğu kuşkular, iyice belirginleşmeye başlar. Gözlemlediği bütün bu olguların, türlerin ayrı ayrı yaratılmadığına, ortak atasal türlerden çıkarak değişe değişe bugüne ulaştığını kabul ederek açıklanabileceğine inanmaya başlar.

ON
THE ORIGIN OF SPECIES
BY MEANS OF NATURAL SELECTION,
By CHARLES DARWIN, M.A.
LONDON:
JOHN MURRAY, ALBEMARLE STREET.

Galàpogoslar'daki dev kaplumbağalar

Darwin, Beagle yolculuğunda tuttuğu notlarda, Galàpogoslar'daki dev kaplumbağalarla ilgili olarak, "Siyah lavlar, yapraksız çalılar ve büyük kaktüsler arasında yaşayan bu kocaman sürüngenler, bende tufan öncesi hayvanlar oldukları düşüncesini uyandırdı" diye yazar.

Beagle, 1836 baharının sonlarına doğru dönüş yoluna çıkar ve 2 Ekim 1836'da İngiltere'ye varır. Sonunda yolculuk bitmiştir. Darwin için, edindiği bilgileri derleme ve değerlendirme zamanıdır... Elinde yüzlerce sayfa not, binlerce kuş, bitki, böcek ve kaya örneği vardır. Öncelikle bunları tanımlandırma ve sınıflandırma çalışmalarına girer. Bu çalışmalar için uzmanlardan yardım almaya karar verir. Henslow, gönderdiği örnekler ve mektuplardan meslektaşlarına çokça söz etmiş, bunlar büyük ilgi uyandırmış ve Darwin ismi bilinir olmuştur. Yıllarca oğluna 'saygın' bir gelecek kurmanın peşinde olan baba Darwin, başka türlü de olsa, oğlunun bilim dünyasında saygı gören biri olmasından memnundur. Oğluna çalışmalarını rahatça yürütebilmesi için iyi bir gelir sağlar...

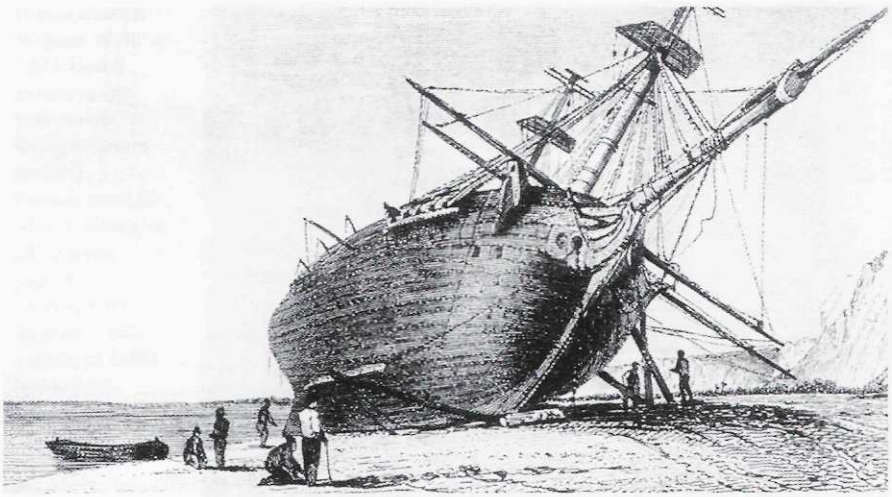

Bundan sonra Darwin, 'Evrim Kuramı'nı yayımlayana kadar uzun yıllar çalışmalarına devam eder. Bu arada evlenir, çocukları olur. Ne var ki, hastalık yakasını bir türlü bırakmaz. Aralarında babasının da bulunduğu çeşitli doktorlar onu tedavi eder; ancak hastalığına teşhis koyulamaz. Yolculuğu sırasında tropikal bir hastalık kaptığı ya da onu ısıran bir böceğin bulaştırdığı bir mikroptan hastalandığı yönünde çeşitli yorumlar yapılır.

'Evrim' kavramı elbette ki, ilk kez Darwin tarafından ortaya koyulmamıştır. Bu konuda bazı öncü görüşler Eski Yunan filozoflarına kadar uzanır. Ancak, özellik-

'Türlerin Kökeni' (On the Origin of Species by Means of Natural Selection) kitabının kapağı (solda, en üstte). 'La Petite Lune' dergisinin kapağında maymun olarak gösterilen Darwin (solda, ortada). Darwin, Galàpogos Adaları'nda, dev kaplumbağaların hızını ölçüyor (solda).

Beagle gemisi, Santa Cruz nehrinin ağzında karaya çekilmiş halde (üstte). Geminin mürettebatı, St. Paul Kayalıkları'nda köpekbalığı avında (sağda).

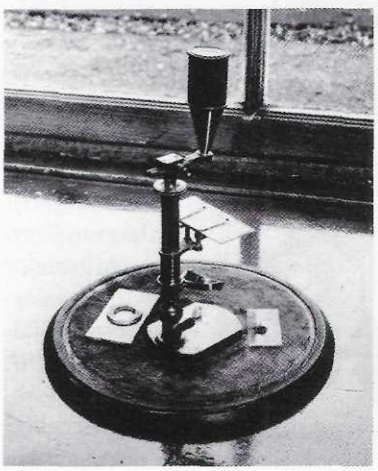
le üç büyük dinin ortaya çıkışının ardından, dünyanın ve tüm canlıların, bugünkü biçimleriyle Tanrı tarafından yaratıldığı yönündeki inanç benimsenir ve bu, 'aydınlıklar yüzyılına' kadar pek sorgulanmaz. Montesquieu, Diderot, Buffon, Lamarc ve Darwin'in büyükbabası Erasmus Darwin gibi isimler, evrim konusunda çeşitli görüşler öne sürerler.

Özellikle Lamarc'ın 'çevreye uyum sağlamayan organ ya da bölümlerin köreleceği ve bunun da gelecek kuşaklara aktarılacağı' yönündeki görüşü Darwin'in aklındadır. Yaptığı gözlemlerde, nesli tükenen türlerle yaşayan türler arasındaki benzerlikleri açıkça görmekte, yaşayan bazı canlılarda, görüldüğü kadarıyla bir işe yaramayan organların varlığını bilmektedir. Böylece, 'Evrim Kuramı'nın özünü, dönüşünden kısa bir süre sonra, 1838'in sonlarına doğru oluşturur.

Belirlediği ana noktalar şunlardır: Dünyanın tarihi milyonlarca yıl geriye uzanmaktadır; türler değişebilirdir; popülasyonlar ata türlerden yalıtıldıklarında çeşitlilik oluşur; çevre sürekli değişir ve yaşam değişen koşullara uymak zorundadır; organizmaların hayatta kalmalarını ve çevrelerine uyum göstermelerini sağlayan farklılıklar sonraki nesillere aktarılır ve doğal seçilim yoluyla yeni türler evrimleşir...

Darwin, kuramının ana hatlarını oluşturmuştur; ancak kimine göre, radikal fikirlerini yayımlamaktan çekinmesi, kimine göreyse, kitabın bilimsel altyapısının istediği düzeyde olgunlaşmaması sebebiyle kitabını uzun yıllar yayımlamaz. Bunun için daha ne kadar bekleyecektir bilinmez ama, doğabilimci Alfred Russel Wallace, dolaylı yoldan onu harekete geçirir...

1858'de Darwin, Wallace'ın bir makalesini okur ve makalenin, 20 yıldır üzerinde çalıştığı doğal seçilim kuramının bir özeti olduğunu görür. Eğer kitabını şimdi yayımlarsa, kuramı Wallace'dan çaldığının iddia edilebileceğini dü-

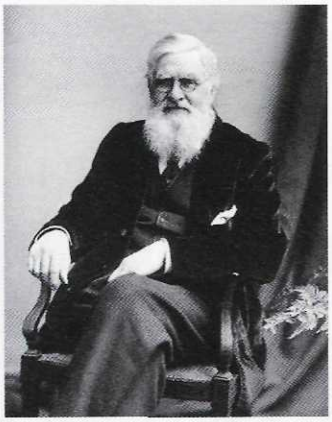

Darwin tarafından kullanılan bir mikroskop (sağ üstte). Charles Darwin'in Down House'da çalışmalarını yürüttüğü odası (sağda).

şünür. Lyell'in önerisiyle, Londra'daki bir doğa tarihi kuruluşu olan Linné Derneği'ne kuramı, Drawin ve Wallace ortak yazarlar olmak üzere sunarlar. Darwin de kitabı için artık daha fazla beklemez ve bir sonraki yıl, 1859'un Kasım'ında, 'Türlerin Kökeni'ni (On the Origin of Species by Means of Natural Selection) yayımlar.

Kitap çok büyük bir ilgi görür, elbette ki büyük eleştiriler de toplar. Darwin, itirazların büyük bölümünü, Güneş'in sabit olduğu ve

Doğabilimci Alfred Russel Wallace (solda).

Dünya'nın onun çevresinde döndüğü ilk kez söylendiğinde gösterilen tepkilere benzetir...

Freud'un sözleriyle bitirelim *(Aktaran: S. J. Gould, Darwin ve Sonrası, TÜBİTAK, 2005)*: "Zamanın akışı içinde insanlık, bilimin ellerinden gelen darbelerle iki kez, naif öz sevgisinin incinmesinin acısını yaşamak zorunda kalmıştır. Birincisi, Dünya'nın evrenin merkezinde olmadığını, akıl almaz büyüklükte bir dünyalar sistemi içinde bir nokta olduğunu anladığında (...), ikincisi, biyolojik araştırmalar özel yaratılmışlık ayrıcalığını elinden alıp soykütüğünü hayvanlar âlemine düşürdüğünde."

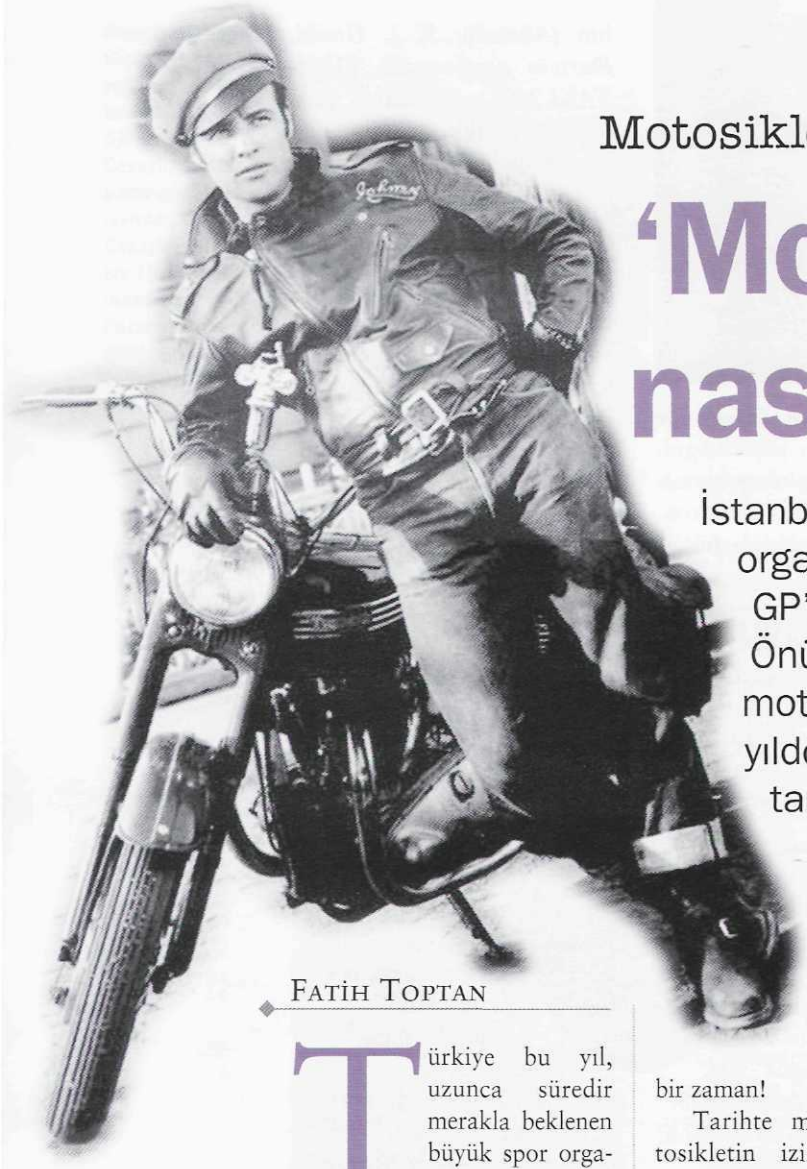
'Oxford Toplantıları'nda büyük tartışma...

'Türlerin Kökeni', yayımlanınca büyük ilgi görür. Hemen olmasa da, kitabın 'dünyanın M.Ö. 4004 yılında yaratılması' ya da 'dünyanın altı günde yaratılması', 'Adem ile Havva efsanesi' ve 'Büyük Tufan' gibi dogmaları yıkması üzerine, tepkilerin gelmesi gecikmez. İlk büyük çatışma alanı, 'British Association'ın 1860 Haziran'ında Oxford'da yapılan toplantısı olur. Darwin, toplantıya hastalığı nedeniyle katılamasa da, Henslow *(sağda)* toplantı başkanıdır ve Huxley *(üstte)* ve Hooker gibi Darwin'in fikirlerinin iki ateşli temsilcisi oradadır. Toplantıya katılan din adamlarının başındaysa, lakabı 'Dalkavuk Sam' olan, Oxford Piskoposu Samuel Wilberforce vardır. İşte o ünlü tartışma bu toplantıda yaşanır. Konuşması sırasında Wilberforce, Huxley'e büyükanne tarafından mı, yoksa büyükbaba tarafından mı 'insansımaymun' soyundan geldiğini sorar. Buna karşı Huxley, maymun soyundan gelmeyi, kültürünü ve belagatını önyargının ve yalanın hizmetine veren bir insanın soyundan gelmeye tercih ettiğini söyleyince ortalık karışır. Kalabalığın içinde bir adam, elindeki Kitabı Mukaddes'i havada sallamakta ve "Gerçek burada, başka hiçbir yerde değil" diye bağırmaktadır. Bu adam, toplantıda tebliğ sunacaklar arasında bulunan ve koramiralliğe yükselmiş olan FitzRoy'dur *(sağ üstte)*. FitzRoy, acaba Darwin'i gemiye aldığı gün bunları düşünebilir miydi? Belki de, onu gemiye almasıyla ve hattâ gemide zaman zaman şiddetlenen tartışmalarıyla, 'Evrim Kuramı'na katkıda bulunmanın 'vicdan azabını' yaşamaktaydı. Yaşamında da, pek çok talihsizlik yaşamıştır. İşinde istediği başarıyı yakalayamamış, dört yıl arayla ilk eşini ve büyük kızını kaybetmiştir. FitzRoy, 'Oxford Toplantıları'ndaki tartışmadan beş yıl sonra boğazını keserek intihar eder...

Motosikletlerin ortaya çıkışı

'Motor aşkı' nasıl başladı?

İstanbul bu ay bir büyük spor organizasyonuna daha, 'Moto GP'ye ev sahipliği yapıyor. Önümüzdeki ay ise, ilk benzinli motosikletin yapılışının 120. yıldönümü... Yani, motosiklet tarihine bakmanın tam zamanı!

FATİH TOPTAN

Türkiye bu yıl, uzunca süredir merakla beklenen büyük spor organizasyonlarına ev sahipliği yapıyor. Önce UEFA Şampiyonlar Ligi Finali, ardından UNIVESIADE ve Formula 1... Bu organizasyonlara, sonradan bir yenisi daha eklendi; dünyanın en çok izlenen ilk 4 spor dalından biri olarak gösterilen 'Moto GP'nin 16. ayağı, 23 Ekim günü, Formula 1'e de ev sahipliği yapan İstanbul Park Pisti'nde yapılacak. Ayrıca önümüzdeki ay, 'motosikletin babası' olarak gösterilen Daimler'in, dünyanın ilk benzinli motosikletini yapışının 120. yıldönümü... Yani, motosikletlerin tarihine bakmak için çok iyi bir zaman!

Tarihte motosikletin izine düştüğümüzde, kendimizi 120 yıldan da eski zamanlarda buluruz. Öyle ya, Daimler ilk benzinli motosikleti yapmıştır ama, benzinden önce kullanılan başka enerji kaynakları da vardır, buhar gibi... İlk motosikletler ya da 'motorlu bisikletler', dönemin bisikletlerinin yapılarını temel alarak ve bunlara, kömürle çalışan bir buhar motorunun eklenmesiyle oluşturulur...

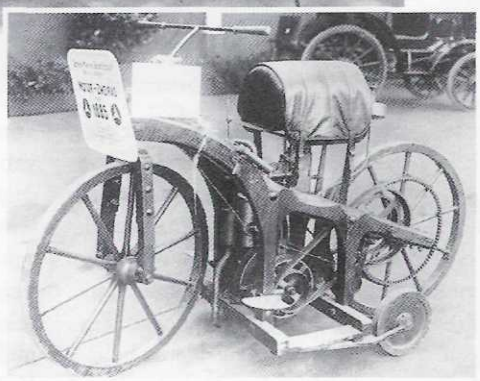
İlk motosikletlerin -kabaca- dönemin bisikletlerine bir buhar makinesi eklenerek oluşturulduğunu söyledik. Aslında, tarihe biraz motosikletlerin lehinde bir esneklikle bakıldığında, ilk bisikletlerin ortalarda görülmesiyle bunlara motor eklenmesi arasında, tahmin edilebileceğinden daha kısa süreler bulunduğu görülür.

Bisikletlere, her ne kadar Leonardo da Vinci'nin 1490 tarihli çizimlerinde rastlansa da, -bu çizimlerin da Vinci'ye ait olduğu da tar-

Marlon Brando, 1953 tarihli 'The Wild One' [Vahşi Hücum] filminde (üstte): Motosikletli asi genç tiplemesi, dönemin gençlerinin dikkatini çekmişti. 'James' motosikletlerinin 1900 tarihli ilanı (sağ üstte). Howard Roper'ın buharlı motosikleti (sağda).

tışmalıdır- bisikletlerin vücut bulması için, bunun üzerinden 300 yıl geçmesi beklenmiştir. Fransız zanaatkar de Sivrac'ın, 'Célérifére' olarak adlandırılan tasarımı, sadece iki tekerleğin bir direkle birleştirilmesinden ibarettir. Alman Baron Karl von Drais'in 'koşma makinesi' olarak anılan ve 'Draisienne' olarak adlandırılan tasarımı ise, bir ulaşım aracından çok, üst sınıftan gençler için bir eğlence aracı olmuştur. Böyle olsa da Draisienne, pek çok kişi tarafından 'bisikletin atası' olarak gösterilir.

Elbette ki, tarihin kayda düşen kısmından söz ediyoruz. Metal aksamıyla, zincir ve pedal sistemleriyle, yani bugünkü anlamıyla bir bisikletin yapılabilmesi o zamanlar için, bazı teknik kısıtlamalar sebebiyle pek mümkün olamasa da, 'Célérifére' benzeri bir tasarımın, ondan çok daha önce yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir. Böyle düşününce, 'aklı biraz havada' bir kişinin de, o dönemlerde çok popüler olan buhar makinesini, bu 'koşma makineleri'ne entegre etmeyi düşünmüş olması gerekir. Zira, Londra'daki Bilim Müzesi'nde bulunan ve 1818 yılına ait olduğu söylenen bir çizim, arka kısmına, üzerinde oturan insanın boyuna yaklaşan ve üzerinden buram buram duman tüten bir buhar makinesinin entegre edildiği bir 'Draisienne'i gösterir. Böylesi bir tasarım, elbette ki ticari bir değer kazanmaz...

'Çılgın mucitlerin garip örnekleri' arasında boğulmaktansa, zamanı biraz ileri saralım ve ayağı daha fazla yere basan, öncü tasarımlara gelelim... Bisikletin tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Fransız Pierre Michaux ile oğlu Ernest Michaux'nun 1850'li yıllarda geliştirdiği ünlü 'Velocipéde'ini (velespit) temel alarak, 1860'lı yılların ikinci yarısında, Almanya ve Amerika'da yapılan 'buharlı velespit'lerde, buhar makinesi, önceki denemelere oranla oldukça küçülmüştür. Buharla çalışan 'motorlu bisikletler' bir süre daha varlıklarını sürdürecektir. Ancak, uzun vadede motosikletler, Daimler'in tasarımı üzerine gelişecektir. Gottlieb Daimler (1834-1900) ismi aslında, otomobil tarihiyle bütünleşmiştir. Aslında, ilk benzinli

1908 tarihli fotoğrafta, 'Harley Davidson Motor Şirketi'nin ilk başkanı Walter Davidson (solda). Daimler tarafından 1885'te yapılan motosiklet, 1925 Berlin Otomobil Fuarı'nda sergileniyor (solda, ortada).

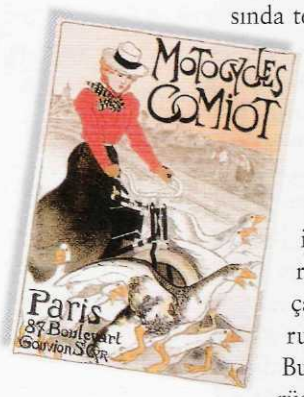

1924'te, California'da, bir polis motosikleti ve 'sepet hapishanesi' (en solda). 1925 tarihli fotoğrafta, Berlin'de 'motosiklet taksi' (solda).

II. Dünya Savaşı sırasında, İngiltere'de bir motosiklet deposu (sağda). 19. Yüzyıl sonunda bir Fransız motosiklet dükkânı posteri (altta).

motosiklet de, motorlarını test etmek için düzenledikleri deneylerin bir ürünüdür...

Daimler önceleri, Étienne Lenoir'nın iki zamanlı içten yanmalı motorunu geliştirerek, sonradan yapılan tüm otomobil motorlarının dayandığı ilkeleri barındıran ilk dört zamanlı içten yanmalı motoru geliştiren Nikolaus Otto'nun Deutz'da kurduğu gaz motoru fabrikasında teknik yöneticilik yapmaktadır. Daimler, araştırma asistanlarından Wilhelm Maybach ile taşıt araçlarını yürütmede çok etkin olabilecek içten yanmalı motorun gücünü kavrar ve çalışmalarını bu doğrultuda yoğunlaştırır. Bu konuda, Otto ile görüşleri çakışınca, işten ayrılarak kendi atölyelerini kurarlar.

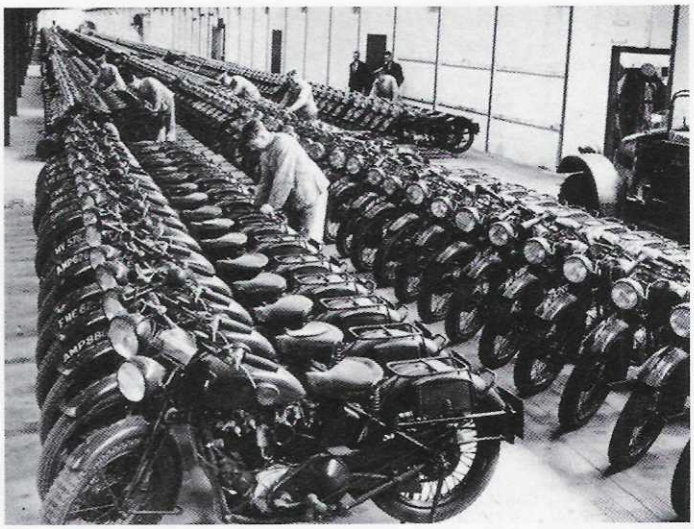

II. Dünya Savaşı'nda motosikletli Sovyet birlikleri (altta). Yine savaş sırasında, Harley Davidson motosikletli askerler (sağ altta). Hildebrand ve Wolfmüller'in 1894'te yaptıkları motosiklet (sağda).

Daimler ve Maybach atölyelerinde, dört zamanlı Otto motorunu temel alarak benzinle çalışan, hafif ve yüksek hızlı bir motor üzerinde yoğunlaşır. Daimler'in, Otto'nun yanında çalışırken yaptığı benzinli motorlar, dakikada 130 devir yapmaktaydı. Oysa, geliştirdikleri yeni motor, dakikada tam 900 devir yapabilmekteydi.

Daimler ve Maybach, geliştirdikleri bu yeni motoru, çocuk bisikletlerindekine benzer şekilde, küçük denge tekerlekleri olan tahta bir bisiklete monte ederek ilk deneylerini yaparlar. Böylece, amaç farklı da olsa, dünyanın ilk motosikleti gerçekleştirilmiş olur. İşte bu yüzden Daimler, çoğu kişi tarafından 'motosikletin babası' olarak anılır... Daimler, bundan sonraki çalışmalarıyla 'otomobil tarihini' yazmaya devam eder. Gerisini otomobil tarihine bırakarak yine konumuza dönelim...

İlk motosiklet üretilmiştir; ancak, bugün bildiğimiz anlamından oldukça uzaktadır. Her şeyden önce bu 'motosiklet' ahşaptan yapılmıştır. İyi-kötü bir motor üretilmiştir; ancak onun, bildiğimiz motosikletlere yaklaşabilmesi için, daha ince ve hafif metal konstrüksiyonların, yükü taşıyabilecek kadar kuvvetli ve ince yapıda zincir ve dişli sistemlerinin, daha konforlu ve güvenli bir sürüşü olanaklı kılan şişme lastiklerin ekonomik bir şekilde üretilebilmesi gerekmektedir. Nitekim üretilir de... Ve bu sayede, yüzyı-

A true test of power, speed, endurance, reliability

Harley-Davidson Smashes Adelaide to Melbourne Record

HARLEY-DAVIDSON MOTOR CO., MILWAUKEE, WISCONSIN

lın sonuna doğru motosikletler, ticarî bir ürün haline gelerek yaygınlaşır...

1894'te, Hildebrand ve Wolfmüller'in Almanya'da aldıkları patent, motosikletlerin ticarî bir ürün haline gelmesindeki ilk adımdır. Bir sonraki yıl, Fransız şirket De Dion Bouton, motosikletlerin kitlesel üretimi ve yaygınlaşmasında büyük payı olan bir motor üretir. Bu küçük, hafif, yüksek devirli ve dört zamanlı motor, birçokları tarafından tüm motosiklet motorlarının anası olarak gösterilir. Bu motor, bundan sonra geliştirilecek ve büyük ticarî başarılar kazanacak olan ABD'deki Indian ve Harley-Davidson da aralarında olmak üzere, çoğu motosiklet üreticisi tarafından taklit edilir.

20. Yüzyıl'ın başlarında, motosikletlerin yaygınlaşması için gereken ortam sağlanmıştır. Bunun yanında, saflar da keskinleşmiştir. Otomobil üreticileri kendi yollarında ilerlerken, motosiklet üreticileri de kendi yollarını belirler. Atlantik'in öte yanındaki ilk ticarî üretimi, 1895'te, Massachusetts'te bulunan Metz firması, Orient-Aster adını verdiği modelle gerçekleştirir. Artık, motosiklet üretiminde önderliği ABD alacaktır. Excelsior, Indian, Pierce, Merkel, Schickel ve Thor gibi çeşitli firmalar ortaya çıkar. Bu firmalar arasında özellikle, 1903'te, William Harley ve arkadaşları Arthur ve Walter Davidson tarafından kurulan Harley-Davidson Motor Şirketi, bazı 'motor tutkunları' tarafından efsaneleştirilir ve hâlâ geçerliliğini korumak üzere, en güçlü 'Amerikan ikonları' arasındaki yerini alır...

Motosiklet kullanımı, 1910'lardan sonra epey yaygınlaşır. I. ve II. Dünya Savaşları'nda motosikletler bir askerî araç olarak kullanılır. I. Dünya Savaşı sırasında Harley-Davidson, ABD ordusu için yaklaşık 20 bin motosiklet üretir. Bununla da kalmaz, İngiltere gibi ABD'nin müttefiki olan ülkeler daha çok tank ve uçak üretimi üzerine yoğunlaşınca, bu ülkelere motosiklet ihraç eder... Savaştan sonra, motosikletler yaygınlaşmaya devam ederken, kullanım alanları çeşitlenir. Spor motosikletlerin yanında, zaman zaman yanına takılan sepetlerle çeşitli ticarî işlerde ve kamu görevlerinde motosikletler çokça kullanılır.

Bugün de kimilerine göre 'özgürlüğün simgesi', kimilerine göre 'ekmek teknesi', kimilerine göre ise, karışık şehir trafiğinde, otomobillerin arasından sıyrılıp gitmeye yarayan pratik bir araç motosiklet... Artık -bazı bilinçli müdahaleleri saymazsak- eski modellere göre son derece sessiz, hafif ve hızlılar. Hattâ bazıları, olması gerektiğinden de hızlı... Bunları, 23 Ekim'de İstanbul Park Pisti'nde izleyeceğiz... ■

Motosiklet yarışları nasıl başladı?

Dünyanın ilk resmî otomobil yarışı, 1894'te, Paris-Roven arasında 50 kilometrelik bir mesafede gerçekleşir. İlk motosiklet yarışı da, bundan üç yıl sonra, İngiltere'de düzenlenir. 1904'te Paris'te kurulan 'Uluslararası Motosiklet Kulüpleri Federasyonu' (The Fédération Internationale des Clubs Motocyclistes, FICM) ile motosiklet yarışları kurumsal bir yapıya kavuşur. İlk Avrupa motosiklet Grand Prix'si ise, 1906'da, Avusturya-Macaristan'da, Patzau'da düzenlenir ***(solda; İtalya motosiklet yarışlarının galibi Berlinli Koeppen ve üstte; Nisan 1920'de dünya amatörler motosiklet hız rekorunu kıran Herbert McBride)...***

Harley Davidson'a ait Nisan 1922 tarihli bir ilan (solda, en üstte).

İstanbul Kültür Sarayı'ndan AKM'ye

Yapımı tam 23 yıl süren, ilk açılışından sonra yanıp kül olan; 12 Mart darbesi döneminde yakıldığı iddia edilerek davalara konu olan; yanışından 8 yıl sonra da yeniden inşa edilen Atatürk Kültür Merkezi'nin öyküsü, tipik bir 'Türkiye macerası' kıvamındadır.

FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Geçen ay, "Yıkılacak, yeniden yapılacak..." ve ardından "Yıkılmayıp sadece büyük bir restorasyon geçirecek..." haberleri ile gündeme gelen Atatürk Kültür Merkezi (AKM) ya da eski adıyla 'İstanbul Kültür Sarayı'ndan söz edeceğiz bu yazıda...

Yıkılmak istenen AKM'nin ne denli eskiyip eskimediği, işlevini yitirip yitirmediği tartışmalarını, işin uzmanlarına bırakarak, bu yapının tarihinde kısa bir yolculuğa çıkalım.

Rekor sayılabilecek bir sürede inşa edilen binanın öyküsü aslında 1930'lara uzanıyor: İstanbul'a büyük bir tiyatro, opera binası yapmak üzere İstanbul Belediyesi çalışmalara bu dönemde başlıyor; ancak araya II. Dünya Savaşı giriyor ve Auguste Perret tarafından hazırlanan proje, 1946'ya kadar askıda kalıyor.

29 Mayıs 1946'da, dönemin İstanbul Valisi ve Belediye Başkanı Dr. Lütfi Kırdar tarafından Taksim'de etrafı apartman bloklarıyla çevreli arsaya temeli atılan binanın projesi, mimar Feridun Kip ile mimar Rükneddin Güney tarafından çiziliyor...

1920'lerde Ayazpaşa Mezarlığı'nın yerine Ayazpaşa'dan Taksim Meydanı'na kadar yükselen bir dizi apartmanın arasında, şimdiki AKM'nin bulunduğu yerde o zamanki Elektrik İdaresi'nin Fransız müdürünün lojmanı bulunmaktaydı. Opera binasının temeli 1946'da işte tam

Bugünün 'Atatürk Kültür Merkezi' (üstte). 'İstanbul Kültür Sarayı'nın açılışında, dönemin cumhurbaşkanı Sunay ve başbakan Demirel, eşleriyle birlikte (sağda).

FOTOĞRAF: FEZA KÜRKÇÜOĞLU

1969'da açılışı yapılan 'İstanbul Opera Binası ve Kültür Merkezi' (solda). Bir zamanlar, İstanbul Kültür Merkezi'nin ve daha sonra da AKM'nin bulunduğu yerde, Elektrik İdaresi'nin Fransız müdürünün lojmanı vardı (altta).

buraya atıldı. 'İstanbul Opera Binası' diye anılan binanın inşaatı bir süre devam etti.

İstanbul Belediyesi tarafından 1949'da yayımlanan 'Cumhuriyet Devrinde İstanbul' kitabında, Opera binasına ilişkin olarak şu satırlar yer alır: "Taksim'de yapılması kararlaştırılan Büyük Opera binasının temeli, 29 Mayıs 1946 günü İstanbul'un fethinin 494'üncü yıldönümünde atılmış ve o vakitten beri inşaata devam edilerek salon kısmının kaba inşaatına devam edilmiştir. 10 milyon liraya mal olacağı tahmin edilen bu bina için, 1949 senesi sonuna kadar 1.695.772 lira sarf edilmiş olacaktır. Her sene verilecek ödeneklerle İstanbul'un fethinin 500'üncü yıldönümüne tesadüf eden 1953 yılına kadar ikmal edileceği umulan Opera binası 5.277 metre karelik bir sahada inşa edilmektedir."

"İnşaat bir süre daha devam eder" demiştik... Nitekim, binanın seyirci kısmının karkası projeye göre tamamlanır. Ancak ödenek yokluğundan, inşaat yarıda kalır ve bina 1953'te Bayındırlık Bakanlığı'na devredilir.

1956'da Yüksek Mühendis Mimar Dr. Hayati Tabanlıoğlu projenin başına getirilerek inşaata yeniden başlanır. Yine ödenek sorunu yaşanmaktadır, inşaat ağır ilerler.

1966'da, Arkitekt dergisinin 324. sayısında, Hayati Tabanlıoğlu'nun 'İstanbul Opera Binası ve Kültür Merkezi' başlıklı yazısı yayımlanır. Hayati Tabanlıoğlu, binanın inşaat sürecini ve mimarî projeyi anlattığı yazısında, 1946'da temeli atılan Opera Binası inşaatının ne şekilde devam ettiğini aktararak şunları dile getirir: "İstanbul Kültür Merkezi, iyi niyetlerle başlanıp kanunun özellikleri dolayısıyla inşaat ve tatbikatında türlü safhalar geçirmiş çileli bir yapıdır, fakat veriler ve içinde bulunulan şartlar ne olursa olsun mimarın çözümleyip sonuçlandırması gerekli şerefli görevdir."

Sonunda inşaat biter ve inşası tam 23 yıl süren bu görkemli bina, 'İstanbul Kültür Sarayı' adıyla 12 Nisan 1969 günü yapılacak olan açılışa hazırlanır. Açılış öncesi sahnelenecek eserin seçimi sorun olur, bu konuda çeşitli tartışmalar gündeme gelir. Açılışın 'Çeşmebaşı' balesi ve ardından 'Aida' operası ile yapılması kararlaştırılır.

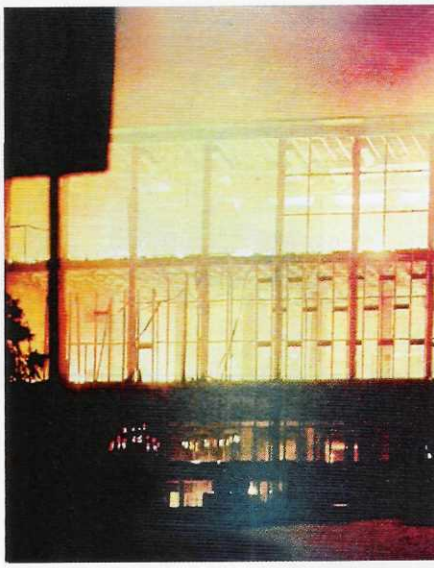
Bu açılışın öyküsünü, Hayat dergisinin 24 Nisan 1969 tarihli sayısından birlikte okuyalım: "Yapımı uzun tartışmalara yol açan, 93 milyon lira sarf edilerek ortaya çıkarılan Kültür Sarayı, sanat yönünden de büyük önem taşıyordu. Bu yüzden de 12 Nisan tarihî bir gün oluyordu."

"Taksim alanında, alışılmışın dışında bir hareket vardı. Alana açılan yollar boyun-

1946 yılındaki projeye göre yapılan 'Büyük Opera' binasının maketi (sağda). 27 Kasım 1970 gecesi, İstanbul Kültür Sarayı alev alev yanıyor (en sağda). 28 Kasım 1970 tarihli Hürriyet gazetesinde opera yangını olayı, birinci sayfayı işgal eder (sağ alta). 'İstanbul Opera Binası ve Kültür Merkezi'nin mimarı Hayati Tabanlıoğlu, 1968'de, bir söyleşi sırasında (altta).

ca beyaz miğferli toplum polisleri sıra sıra dizilmiş, binanın çevresine de itfaiyeciler yerleştirilmişti. Otomobillerinin kapıya kadar gelmesini bekleyemeyenler, alanın ortasında inip, uzun tuvaletlerinin eteklerini tutarak, hızla içeri koşuyorlardı."

Sadece İstanbul'un değil, bütün Türkiye'nin ilgisi o gece İstanbul Kültür Sarayı'nın üzerindedir. Öyle ki, Life dergisi bile, geceyi izlemek için bir muhabir gönderir.

Önce Başbakan Süleyman Demirel ve eşi Nazmiye Demirel gelir. Ardından Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve eşi Atıfet Sunay içeri girer. Meclis Başkanı Ferruh Bozbeyli, bakanlar ve protokolün diğer mensupları, önce fuayede yapılan kokteyle katılırlar.

Ardından büyük salona geçilir. Bin bir zahmetle inşa edilen İstanbul Kültür Sarayı'nın ilk sanatsal etkinliği Ferit Tüzün'ün bir perdelik 'Çeşmebaşı' balesi ile başlar. Baleden sonra Kahire Operası'nın açılışında da oynanan Giuseppe Verdi'nin ünlü yapıtı 'Aida' sahnelenir...

Bu görkemli yapının ömrü ne yazık ki 585 gün sürer. 27 Kasım 1970'te 'Cadı Kazanı' isimli oyun oynanırken çıkan yangın sonucunda, bina 45 dakikada yanar...

28 Kasım 1970 tarihli Hürriyet gazetesi, İstanbul Kültür Sarayı yangınını 'Opera Kül Oldu' sürmanşetiyle verir: "Yangın saat 22.20 sıralarında Cadı Kazanı oyununun temsili esnasında çıkmıştır. Üçüncü perde oynanırken binanın üst katında patlama olmuş ve yangın çıkmıştır. Alevlerin sahnedeki tülleri de tutuşturması ile yangın bir anda çevreye sirayet etmiş ve seyirciler salonlardan dışarıya çıkarılmıştır."

"Ahşap kısımların ve dekorların kısa zamanda yanması, ateşi daha da genişletmiş, alevler sahnenin altındaki mazot deposuna da sirayet etmiştir. Mazot deposunun infilâk etmesinden sonra bina tamamen alevlerin içinde kalmış ve alevler gökyüzüne kadar yükselmiştir."

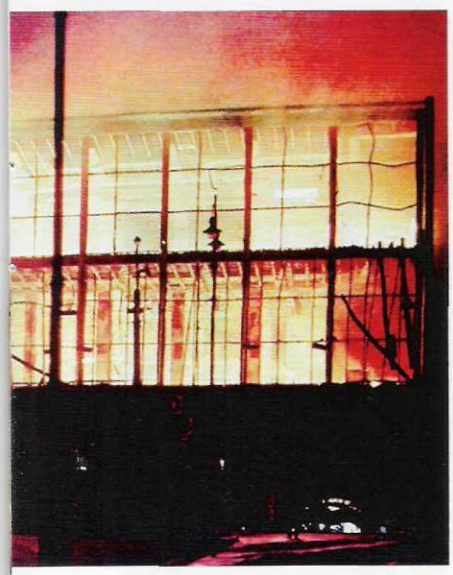

Hürriyet

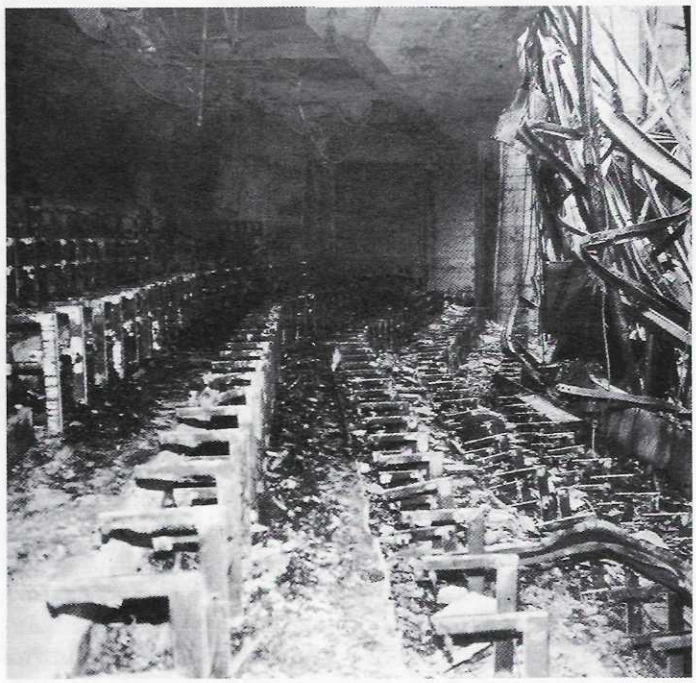
23 senede bitirilebilen YÜZ MİLYONLUK OPERA KÜL OLDU

SABOTAJ ihtimali üzerinde duruluyor

O gece Arthur Miller'ın 'Cadı Kazanı' isimli oyunu sahnelenmektedir. Üçüncü perdeye dek her şey normaldir ve aradan sonra oyun başlar. Yedi, sekiz dakika sonra, çiftçi rolündeki Kerim Afşar tam meşhur "Alev alev yanıyor dünya... Yanacağız, hep birlikte yanacağız!.." cümleleriyle başlayan tiradını söylemeye hazırlanırken sahneye birisi fırlar. Bu durum seyircilerin gülüşmelerine neden olur.

Kerim Afşar o anı Milliyet gazetesine şöyle anlatır: "Yedi, sekiz dakika kadar oynadık. Birden bunca yıllık sanat hayatımda başıma gelmeyen

'İstanbul Kültür Sarayı'nın yanıp kül olan büyük sahnesi (solda).

bir şey oldu: Dekorculardan biri sahneye fırladı. Ardından seyircilerin gülüştüklerini işittim. Şaşırmıştık. O sırada adam: 'Efendim, yangın...' dedi. Ona nasıl dönmüşüm, nasıl hışımla bakmışım ki, başka bir şey söylemeden gitti. Sahnenin üstüne baktım, yanıyorduk. Hızla yanıyorduk. Panolar alev almış bir halde sahneye düşmeye başlamıştı. Seyirciye dönüp 'Hepiniz kaçın, yanıyoruz' diye bağırdım."

Dekorcu Ahmet Aslan sahneye fırlayarak, yangını haber verir. Ancak yangın büyük bir hızla yayılmaktadır. Sonradan yapılan incelemelerde, sahne ile seyircileri ayıracak olan demir perdenin, yağmur musluklarının ve hattâ telefonların çalışmadığı tespit edilir.

29 Kasım 1970 tarihli Milliyet gazetesinde Hasan Pulur, 'Yaktık, Kül Ettik...' başlıklı yazısında şunları yazmaktadır: "Nihayet bunu da becerdik. Alnımızın ve de yüzümüzün akıyla Kültür Sarayı'nı yakıp kül ettik. Şimdi fasl-ı palavradan masallar başlar. Yok şöyle olsaydı, yanmazdı. Yok böyle olsaydı tutuşmazdı. (...) On beş yıldan beri Kültür Sarayı'nın her köşesinde emeği olan mimar Hayati Tabanlıoğlu kaç zamandır 'Bir iş çıkaracaklar!' diyormuş, Faruk Yener o gece söylüyordu: 'Hayati'nin sanki içine doğmuştu. Çok tedbirsiz bunlar. Bir iş çıkacak başımıza. Yangın olacak, diyordu. Dediği çıktı işte!'..."

"Suçlu kim? Bu da soru mu yani? İki elektrik teknisyeni ile, üç itfaiyeci ne güne duruyor? Bunca yangın, bunca kaza, bunca felâket gördük. Aksini söyleyecek var mı?"

"Hadi, yığdık parayı, Kültür Sarayı'nı eskisinden güzel yaptık. Ya koca padişah IV. Murat'ın başına gelenler, Bağdat fatihinin kaftanı, kavuğu, el yazması Kur'an. Bunları kim yapıp yerine koyacak?"

IV. Murad'ın başına gelenler!

1970'teki 'Kültür Sarayı' yangınında can kaybı yaşanmamış; ancak Cüneyt Gökçer'in başrolde yer alacağı 'IV. Murad' oyununun *(solda)* galası için, Topkapı Sarayı'ndan getirilerek Kültür Sarayı'nda sergilenen eşyaların bir kısmı, yani IV. Murad'ın kaftanı *(üstte)*, entarisi, onu resmeden bir tablo ve değerli bir Kuran yanarak yok olmuştu. Ayrıca bu sergilemede yer alan IV. Murad'ın zırhı da yangından hasar görmüştü.

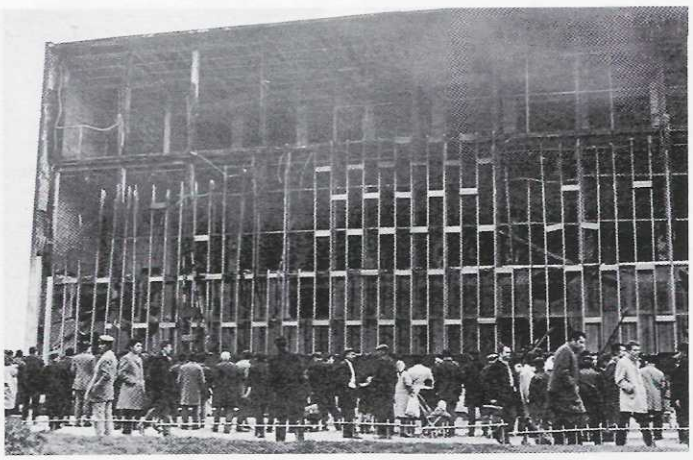
1970'teki yangından iki gün sonra, Taksim'de halk, 'İstanbul Opera Binası ve Kültür Merkezi'nden geriye kalan yıkıntıyı seyrediyor (sağda). Aynı gün basın, binanın mimarı Hayati Tabanlıoğlu ile görüşüyor (sağ altta). 29 Kasım 1970 tarihli Hürriyet gazetesi (sağ altta), yangın sonrası fotoğraflara ve itfaiyenin çalışmalarına geniş yer vermişti (altta).

Yangın hakkında sabotaj ihtimalinden ihmale kadar, çeşitli iddialar ortaya atılır; ancak yangının kaynağı tespit edilemez. Hasan Pulur'un işaret ettiği gerçek üzerine gidilmez... Yıllarını bu yapıya adamış olan mimar Hayati Tabanlıoğlu, binanın henüz açılışa hazır olmadığını, teknik alt yapının tam olarak bitmediğini, böylesine komplike bir sahnenin yönetimi için yeteri kadar deneyimli teknisyenlerin bulunmadığını defalarca yetkililere söylemiş, ancak dinletememiştir.

Yangından kısa bir süre sonra olay unutulmuş, yangının nedeni karanlıkta kalmıştır. 12 Mart darbesinden sonra ise, yeniden gündeme gelir Kültür Sarayı yangını...

1972'de, İstanbul Kültür Sarayı yangını, Marmara Yolcu Gemisi ve Eminönü Araba Vapuru'nun batırılması, Boğaziçi Köprüsü'nün yeni inşa edilen ayaklarına bomba koymaya teşebbüs gibi eylemlerden suçlanan solcular yargılanmaya başlanır. Emekli Kurmay Yarbay Talat Turhan'ında aralarında bulunduğu 84 sanıklı 'Bomba Davası' 1975 yılına dek sürer, sanıklar beraat eder...

Binanın onarımı yine mimar Hayati Tabanlıoğlu tarafından sürdürülür. Bu onarım da tam 8 yıl sürer. Yeni bölümler yapılır, iç dekorasyonu değiştirilir.

Hayat dergisinde 22 Nisan 1976'da yayımlanan bir haberde, binanın yakında biteceğini müjdelenmektedir: "Bu defa (...) yangına karşı bütün yağmurlama ve en ufak bir dumandan bile etkilenerek çalışacak olan alarm sistemleri de tamamlanarak, koca site bin 500 kişilik opera salonu, 750 kişilik konser salonu, 350'şer kişilik oda tiyatrosu ve Çocuk Sineması salonlarıyla yeniden gün ışığına çıkıyor..."

Binanın ikinci açılışı 6 Ekim 1978'de yapılır. 'Atatürk Kültür Merkezi' adıyla yeniden İstanbulluların hizmetine giren yapı, Ortadoğu ve Balkanlar'daki en büyük kültür kompleksi olur...

ORTA GAZETE

BİR OPERAMIZ VARDI

Opera Binası, İstanbul Kültür Sarayı ve Atatürk Kültür Merkezi isimlerini alan, 1946'dan başlayan tarihiyle önemli bir mekânın öyküsünü okudunuz... Dileğimiz, yıkım kararı haberinin doğru olmaması... Eskiyen binaları yıkmak çözüm değil! Yoksa binaların işlevlerini yitirmelerinin, eskimelerinin kaçınılmaz sonucu yıkım olsaydı, dünya üzerinde, 50 yaş üzerinde bina kalmazdı! Bunca yılda, bunca emek ve bunca zahmetle yapılan bu güzel yapı, umarız yıkılmaz...

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum

◆ Hazırlayan: Lale Uçan
laleucan@yahoo.com

Rüşdü Bey Fransa yolcusu...

'İkinci Valentino' bulundu!

'Büyük Gazete', 'bir sinema kralı gibi yaşayan ve nihâyet krallardan ziyâde bir mazhâriyete nâil olan' Valentino'nun tahtına oturmaya hazırlanan Sanayi Mektebi talebesi Rüşdü Bey'i okurlarına tanıtır...

"Rudolph Valentino... Artık bu ismi ezberlemeyen, bu güzel delikanlıya öldükten sonra bile âşık olmayan kalmadı. Herkesin ağzında Valentino'nun güzelliği. Herkesin çantasında onun resmi...

Bilhassa kadınlar, mektepli genç kızlar, onun hayali ile mest oluyorlar. Ölüm senesi yaklaşıyor. Hâlâ ismi kulaklardan silinmedi. Filmleri sinemadan kayıp olmadı. Fotoğrafları, sinema dükkânlarının camlarından inmedi. Velhâsıl, bir sinema kralı gibi yaşayan ve nihâyet krallardan ziyâde bir mazhâriyete nâil olan Valentino öldüğü zaman vaziyeti ne ise bugün hâlâ odur. İşte öldüğü günlerde intihar eden genç kızlar! İşte bu gün onu sinema perdesi üstünde alkışlayan yine genç kızlar...

Öldükten sonra onun yerini tutmak için dünyanın dört bir tarafındaki gençlerle faaliyete geçildi. Hepsi sinema perdesi üzerinde hayallerini aksettirmek, alkışlanmak istiyorlar. Gazetelere verdikleri ilanlarda Valentino'ya benzeyen bir genç arıyorlar. Fakat, koca dünya bu... Ninelerimiz insanların çift yaratıldığını iddia etmiş olmalarına rağmen, hâlâ bu adam bulunamadı. Derken bir gün, İstanbul'da bir genç bulundu. Evet, bir Türk, Sanayi Mektebi talebesi Rüşdü Bey, Valentino'nu da eşi olduğunu ortaya çıkardı...

Rüşdü Bey, arkadaşlarının ısrarı ile meşhur Fransız sinema müesseselerine bir mektupla müracaat etmiş ve muhtelif şekilde çıkarılmış 25 fotoğrafını mektupla göndermişti. Derhal

- Çocuğum bir yaşında, ama o kadar akıllı ki!
- Çarliston mu yapıyor?
- Hayır, komşunun oğlunu gördükçe baba diye bağırıyor!
(Akbaba, No.454/1927, S.3)

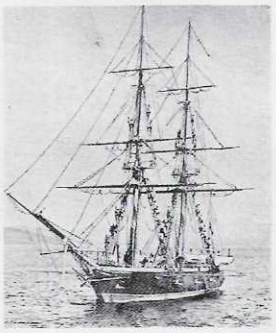
kendisine bir cevap yazılarak, şimdilik 4 bin Frank vermek ve kendisini mükemmel bir sinema artisti olarak yetiştirmek üzere mukavele imzalamaya hazır olduklarını bildirmişler.

Mütehassıs sinema müdürleri, Fransa'ya gitmesindense asıl sinema memleketi olan Amerika'ya gitmesini daha münâsip görmüşlerdi. Bunun üzerine Rüşdü Bey, Amerika'nın meşhur sinema firmalarının sahiplerine mürâcaat etmiştir.

Amerikalılar müspet teklifte bulundukları taktirde, yeni Valentino refâkatinde arkadaşlarından genç bir Türk kızıyla hemen Amerika'ya hareket edecektir... ”

(Büyük Gazete, No.37/ 1927, S.2-3)

Öğrencilerin gemicilik tecrübesi

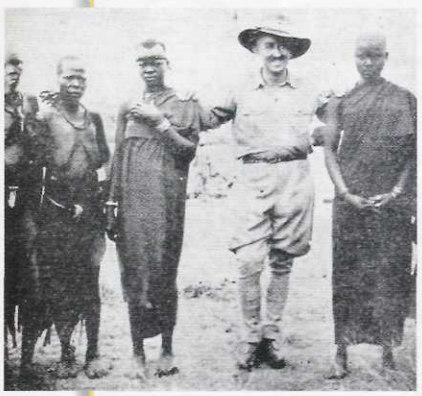

Mekâtib-i askeriyemiz içinde önemli bir yeri olan ve Heybeliada'da bulunan Mekteb-i Fünûn Bahriye-i Şahâne öğrencilerine mahsus 'Talim-i Sefîne-i Hümâyûn', verilen emir üzerine hareket etmiştir. Şöyle ki: Gün doğuşu kerte keşişleme ile seyre harekete başlanmış ve Moda Burnu'na kadar gelinmiştir. Burun, Moda'da olduğu halde Lodos'a çeviren rüzgâr ile Kartal'a kadar ulaşılarak; tekrar Heybeliada'sı ile Büyükada Boğazı'ndan geçilerek okula varılmıştır. Öğrencilerin gemicilik fenninde olan becerileri takdir toplamıştır. Öğrenciler, seyirde pusula kullanımı, harita üzerinde punto sefîne tayini, mevcûd âlet ve edevâtı süratle kullanma becerisini kazanmışlardır. Şâkirdanın gösterdiği başarı, adalar ahâlisinin takdirini celb etmiş olmayla alkışlara da mazhar olmuşdur.

(Malumat, No.8 /1895, S.173-178)

Sadi Bey'in büyük Afrika seyahati

Türkiye'nin en kıymetli tenisçisi Sadi Bey, geçen mevsimde aslan avlamak için Afrika ortalarına büyü bir seyahat yapmıştır. Kongo'ya kadar gitmiştir. Sadi Bey'in, bu seyahati yalnız Türkiye'de değil, bütün dünya spor mahallinde alâka ile takip olunmuştur. Bu heyecanlı seyahat, maceralarla, tehlikelerle doludur. Sadi Bey, korkunç hatıralarını muhafaza ettiği bu seyahate ait bazı resimlerle hatıralarını bana gönderdi. Kıymetli tenisçi Kongo'dan Mısır'a avdet etmiş, ardından Paris'e gitmiştir. Bu günlerde şehrimize gelecektir. Bana Kongo'dan 24 Mart tarihiyle yazdığı bir mektupta diyor ki: 'Afrika avcılığından avdet edeli henüz dört gün oldu. Avcılığımız ümidin fevkinde muvaffakiyetle neticelendi. Başımdan geçen tehlikenin haddi hesabı yoktu. Uçurumun kenarında devrilen otomobilimiz yüzünden geçirdiğimiz kaza ile paraladığım bir dişi aslanın pençesinden kurtulmam sarf-ı tâli eseri idi. Bu kazaları hatırladıkça tüylerim ürperiyor...'

Sadi Bey'in seyahat esnasında avlamaya muvaffak olduğu hayvanlar bir fil, bir dişi aslan, iki yaban mandası, bir yaban eşeği, 14 yaşında bir maymun, 12 parça antilop cinsinden yılandan ibârettir.

Bunların hepsi doldurulmak üzere İngiltere'ye gönderilmiştir. Oradan doğruca Fenerbahçe Kulübü'ne yollanacaktır. Fenerbahçe Kulübü'nün azâsından bir gencin muvaffakiyetini temsil eden ve kulübe şeref verecek olan bu hatıraları büyü bir itina ile muhâfaza edeceği tabîidir.

(Aylık Mecmua, No.4/1926, S.8)

İktisadi Düşünce Tarihi
E.K. Hunt
Dost Kitabevi Yayınları, Temmuz 2005, Ankara

Anka'nın Sonbaharı (Osmanlı'da İktisadî Modernleşme)
Ali Akyıldız
İletişim Yayınları

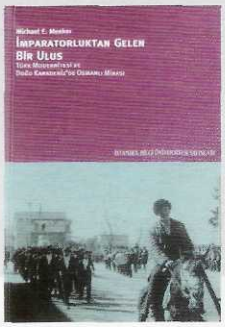
Hazarlar ve Musevîlik
P.B. Golden – C. Zuckerman
A. Zajaczkowski
KaraM Yayıncılık, 2005, Çorum

Gelibolu'nun Öteki Yüzü
Jenny Macleod
Güncel Yayıncılık, Nisan 2005

İmparatorluktan Gelen Bir Ulus (Doğu Karadeniz'de Osmanlı Mirası)
Michael E. Meeker
İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Ağustos 2005

Haçlı seferleri için, derli toplu bir özet

Haçlı seferleri konusundaki telif eserler arasında, bilimsel çerçevede olup da, popüler bir çizgi izlemeye de önem veren tek yapıt, bildiğimiz kadarıyla, Prof. Dr. Işın Demirkent'in Dünya Kitapları arasında yayımlanan 'Haçlı Seferleri'dir. Bu konudaki çeviri yayınların çoğu ise, taraflı yaklaşımlarıyla dikkat çekerler.

Ancak Dost Kitabevi Yayınları, 'Kültür Kitaplığı' dizisinin 'Tarih' bölümünde, CNRS'in yöneticilerinden Bizantolog Cécile Morrisson'un 'Haçlılar' adlı kitabını yayımlayarak, Türkçeye modern bakışlı tarafsız bir yapıt kazandırmış oldu. *Haçlı seferlerinin nedenlerini sıralarken yazar, "Onu [I. Haçlı Seferi'ni] başlatmak için, bir bakıma, bir katalizör gerekir; yakın neden ya da bahane, (...) Türkler tarafından ezildikleri sanılan Doğu Hıristiyanları'na yardım götürme düşüncesi."* Morrisson'un da samimiyetle belirttiği gibi, Haçlılar, parçalanmış Ortadoğu coğrafyasının o dönemdeki yükselen gücü Türkleri hedeflemişlerdir.

İşgal günlerinden bu yana Akşam gazetesi

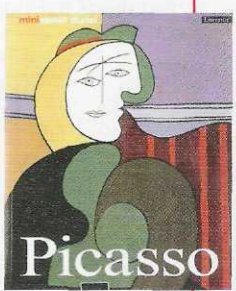
Basın tarihine ilişkin araştırmalar arasında, gazete monografilerinin sayısı fazla değildir. Yapı Kredi Yayınları arasında çıkan ve Nurhan Kavaklı imzasını taşıyan 'Akşam' gazetesi tarihi, bunlara bir yenisini ekledi. I. Dünya Savaşı günlerinde, 20 Eylül 1918'de yayın hayatına atılan Akşam, işgal İstanbul'u günlerinde, *Millî Mücadele'ye verdiği destekle* dikkati çeker. Daha sonraki yıllarda da Akşam, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin değerlerine sahip çıkışıyla, basın tarihimizde, gerçekten özel bir yere sahiptir. Araştırmacı Nurhan Kavaklı'nın *çalışması da, gazetenin tarihini, bütünlüklü bir* biçimde yansıtmaya çalışırken, dönemin siyasal ve toplumsal değişimlerini de ortaya koyuyor.

Sanat tarihi dizisi

Literatür Yayınları, 'Minisanat Dizisi' adı altında, Almanya'da hazırlanmış bir ressamlar dizisini Türkçe'ye uyarlayıp şık bir sunuşla İtalya'da bastırdı. Dizide, Da Vinci'den Dali'ye, çağlar boyu *resim sanatında iz* bırakmış ünlülerin ve yapıtlarının tanıtıldığı kitapcıklar yer alıyor. 'Klasik' biyografi sınırlarının çok ötesinde, kısa makaleler çerçevesinde, söz konusu sanatçının, yaşadığı dönem ve olaylar içine oturtularak anlatıldığı dizi, sanatçıların temel yapıtlarının çözümlemelerini de veriyor. Almanya'nın önde gelen yayıncılarından Könemann ile ortaklaşa hazırlanan bu dizi, bugüne kadar yayımlanan örneklerinin oldukça ötesinde, öncü sayılabilecek *özelliklere sahip. Sanat* tarihi alanında, özlü ve sıradan olmayan bir çalışma.

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Cumhuriyet Çocuğu
Nihal Yeğinobalı
Doğan Kitap, Eylül 2005

Şerif Mardin'e Armağan
Der.: Ahmet Öncü – Orhan Tekelioğlu
İletişim Yayınları

Haç ve Hilal
(Kavuşan Yürekler)
David Ball
Literatür Yayınları

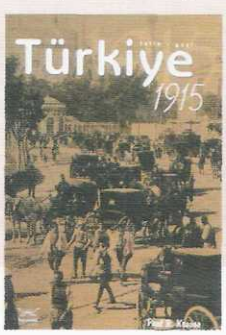
Euro-Türkler köprü mü, engel mi?

İstanbul Bilgi Üniversitesi öğretim üyelerinden ve aynı zamanda üniversitenin Göç Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi'nde görevli Doç.Dr. Ayhan Kaya ile Yrd.Doç.Dr. Ferhat Kentel'in 'Euro-Türkler' diye adlandırdıkları araştırma, "Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?" alt başlığını taşıyor. Almanya Türkleri ile Fransa Türkleri üzerine karşılaştırmalı bir çalışmayı kapsayan araştırma, Ağustos 2005'te, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları arasında çıktı. Araştırma, Almanya ve Fransa'da yaşayan Türklerin, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne entegrasyonu sürecinde itici bir güç oynayabilip oynayamayacaklarını inceliyor.

Yabancı gözüyle Türkiye 1915

Paul R. Krause, I. Dünya Savaşı boyunca Osmanlı ordusunda görev yapmış bir danışman. Savaş sonrasında, emeklilik yıllarında, kendisiyle aynı kaderi paylaşmış birçok Alman subayının yaptığı gibi, izlenimlerini kaleme almış. Heyamola Yayınları arasında 'Türkiye 1915' adıyla yayımlanan bu izlenimlerde, siyasî, coğrafî, malî tespitlerin yanı sıra, Türkler, Ermeniler, Rumlar, Kürtler, Çerkezler ve o dönem Türkiye'sinde yaşayan etnik gruplarla ilgili istatistikî ve tarihi bilgiler de ayrıntılı olarak yer alıyor.

Mustafa Kemal ve Papa

Güncel bir konu, bana gündemde olmayan bir kitabı anımsattı. Konu; Eylül ortalarına doğru konuşulmaya başlanan "Yeni papanın Türkiye'yi ziyareti" meselesi... Yeni papa XVI. Benedictus, Türkiye'ye gelen, Türkiye ile yakından ilgilenen ilk papa olmayacak...

Yukarıda sözünü ettiğim kitapda, İngiliz kadın gazeteci ve yazar Grace M. Ellison (Bir İngiliz Kadını Gözüyle Kuva-i Millîye Ankarası, Milliyet Yayınları, Ocak 1973), 1920'ler Türkiye'sini, Mustafa Kemal Paşa'yı ve yakın çevresini okuruna anlayışla, sempatik yorumlarla aktarır. 1922'nin son aylarında, 'Büyük Taarruz'dan sonra, Mustafa Kemal Paşa ile yüz be yüz görüşme fırsatını da yakalayan Ellison *(altta; Bayan Ellison Ankara'da, Türk ve İngiliz dostlarıyla birlikte)*, bu dönemde Papa XI. Pius ile de görüşür... Bölgedeki Hıristiyan halk için endişelendiğini vurgulayan XI. Pius'a, yazar şu yanıtı verir: "Papa'ya, 'Hiçbir şey olmayacaktır sayın Peder... Yeter ki Yunanlılar olayları başlatmasın, Trakya'dan acele ve dehşet içinde sürülürlerken, kendilerine, Küçük Asya'da yaptıkları katliamı hatırlatmadılar mı?' dedim. Ama Papa'nın yüzü yine de kaygılıydı. Sesinde büyük bir üzüntü vardı."

Ellison, Vatikan'da Papa ile yaptığı görüşmeyi daha sonra, Ankara'da Mustafa Kemal'e aktarır. Bu arada, İngiliz gazeteci, 'bir Hıristiyan kilisesi olan' Ayasofya'nın Hıristiyanların ruhanî lideri Papa'ya geri verilip verilmeyeceğini de sormaktan geri kalmaz!

Mustafa Kemal Paşa'nın yanıtı şöyledir: "Eğer Hıristiyan kilisesinin bir tek kolu olsaydı, Ayasofya şimdi, bizim Müslüman geleneklerimizin bir parçası olmasına rağmen, bu mümkün olabilirdi. Hıristiyan kilisesi o kadar çok bölündüğüne göre, bu imkânsızdır. O takdirde, Ruslar, Yunanlılar ve Anglikanlar bizim topraklarımızda Ayasofya için birbirleriyle dövüşmeye kışkırtılacaklardır. Ve sizin barış için öğütlediğiniz iyi davranış, sonsuz bir çatışmaya yol açacaktır. Ama yine de Hıristiyanlara, dünya gözünde lâyık olan onuru vermek için, elimizden ne gelirse yapmaya çalışacağız ve Ayasofya'yı bir cami olarak korumakla, Katolik kilisesinin gerçekten haysiyetini incitiyorsak, onu ya bir müzeye çevireceğiz ya da tamamen kapatacağız. Hiç kimse bizim, bilerek, planlı Hıristiyan kilisesini incittiğimizi söyleyememelidir."

Mustafa Kemal ile Ellison'ın konuşmaları burada noktalanmaz. Ayrıca Kurtuluş Savaşı sırasında, Mustafa Kemal ile Papa'nın mektuplaştıklarını da belirtmekte fayda var... Ama bunlar, bir başka yazı konusu...

İstanbul'un kapısı İznik

Bugün Bursa'ya bağlı İznik kasabası bir zamanlar farklı uygarlıkların etkisi altında kalmış ama İstanbul'a yakınlığı ile, hep önemini korumuş, "İstanbul'un kapısı" diye anılmıştı.

LÜTFÜ TINÇ

Hem Roma ve Bizans hem de Osmanlı döneminden kalma yapıtlarıyla, bir 'açıkhava müzesi' diye adlandırılan İznik'in başka özellikleri de var:

Anadolu'nun ilk Türk devleti, Anadolu Selçukluları, İznik ve civarının fethiyle 1078'de, İznik başkent olmak üzere, bu bölgede kuruldu.

IV. Haçlı Seferi döneminde, 1204'te Latinler, İstanbul'u işgal edip yağmaladıklarında, I. Theodoros Laskaris, 'İznik Bizans Devleti'ni kurdu ve 1261'de İstanbul'un geri alınışına kadar süregelen dönemde, Bizans'ın devlet ve kilise merkezi İznik oldu.

Tabii daha gerilere, I. Konstantinos'un Hıristiyanlığı kabul edip bu dini devlet himayesine aldığı yıllara gidersek, İznik'in Hıristiyanlık tarihi içindeki öneminin yaşandığı yılları da kucaklarız.

Tarih içinde daha yakın zamanlara, Osmanlı'nın kuruluş yıllarına dönersek, Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa'nın İznik'te ilk medreseyi yaptırdığını, daha sonraları da, Şeyh Kutbüddin İznikî ile Eşrefoğlu Rûmî gibi tarikat erbabının varlığıyla İznik'in Osmanlı'nın bir ilim ve kültür merkezi olduğunu görürüz.

İşte, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi de, İznik Belediyesi ile işbirliği içinde, 5-7 Eylül 2005 tarihleri arasında, İznik kentinin dinî, tarihî ve kültürel yönlerinin ele alındığı bir sempozyum düzenledi.

'Uluslararası İznik Sempozyumu'na 40'a yakın bilim insanı katıldı. Üç gün boyunca, 9 oturumda gerçekleştirilen sempozyuma 29 bildiri sunuldu.

İlk günün açılış konuşmalarında, İznik'in belediye başkanı Kadri Eryılmaz, Sakarya Üniversitesi'ne teşekkürlerini iletirken, Sakarya Üniversitesi'nin rektör yardımcısı Muzaffer Yılmaz da, bu tür işbirliklerinde üniversitelere düşen görevleri vurguladı.

Fener Rum Ortodoks Patriği Bartholomeos da sempoz-

Tarih boyunca pek çok uygarlığa sahne olmuş iznik'in surları Roma döneminden kalmadır (üstte). Uluslararası İznik Sempozyumu'nun açılış konferansını, Prof. Dr. İlber Ortaylı verdi (sağda). Fener Rum Patriği Bartholomeos da açılışta yer alan davetliler arasındaydı (en sağda).

yumun davetlileri arasındaydı ve yaptığı konuşmada, İznik'in Ortodoksluktaki önemini vurguladı. Kültür Bakanlığı Müsteşarı Mustafa İsen ise, kültür turizminin konularını kucaklayan sempozyumların da yapılması dileğini aktardı. Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı Şükrü Aydın da, "Çatışmanın bize bir şey kazandırmayacağını anlayarak, uzlaşma kültürünü geliştirmeliyiz" dedi ve insanların dinlerin öğretisini nasıl anladıklarının, nasıl yorumladıklarının çok önemli olduğunu vurguladı.

Sempozyumun açılış konferansını yapan Prof. Dr. İlber Ortaylı ise, İznik'in bir 'Hıristiyan Başkenti' olarak önemini vurgularken, Hıristiyan Kilisesi'nin 4. Yüzyıl'daki örgütlenme dönemini; ruhanî teşkilatın ve kilise hiyerarşisinin ortaya çıkışını anlattı. İşte İznik de, farklı doktrinlerin, tefsirden kaynaklanan dinî çatışmaların ortaya çıktığı dönemlerin Hıristiyanlığı içinde, önemli bir kavşaktı. Ama bu arada, Müslümanlığın ortaya çıkışından önce, Allah'ın vahdetine

Uluslararası İznik Sempozyumu'nun ilk oturumunu Prof. Dr. Işın Demirkent [ortada] yönetti: Bu oturumda, Prof. Dr. Mehmet Aydın ve Dr. Dimitris Michalopoulos bildirilerini sundular (solda).

işaret eden dünya da İznik'te buluşmuştu" 325 tarihindeki I. Konsil'de...

İlber Ortaylı'nın ardından, 1. Oturum'un başkanı Prof. Dr. Işın Demirkent, bu oturumun ilk bildirisini sunacak olan Prof. Dr. Mehmet Aydın'ı (Selçuk Üniversitesi) kürsüye çağırdı.

I. ve II. İznik konsillerinin Hıristiyanlık açısından önemlerini vurgulayan bildirisinde Aydın, imparator I. Konstantinos'un M.S. 325'te toplamaya karar verdiği konsilin yeri olarak, İznik'i seçtiğini anlattı: Bu seçim, bir uzlaşma kaygısından kaynaklanıyordu. İznik'te Hıristiyanlık içindeki farklı cereyanlara, özellikle de Arius'un öğretilerine karşı bir sempati zemini vardı. İmparator da 'Baba - Oğul - Kutsal Ruh' üçlemesinin barış ve sükunet ortamında tartışılmasını istediği için İznik'i seçmişti.

İkinci bildiri, Dr. Dimitris Michalopoulos'a (E. Veniselos ve Dönemi Tarih Araştırmaları Enstitüsü Müdürü) aitti. Michalopoulos, I. İznik Konsili'nin mahiyetini sorguluyordu: 'Bir Çatışmanın Sonu mu Yoksa Bir Mücadelenin Başlangıcı mı?'

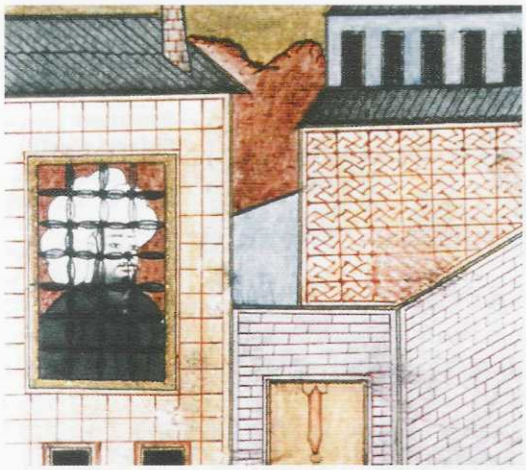
Hıristiyanlığın ilk dönem tartışmaları arasında, konu dönüp dolaşıp Hazreti İsa'nın aynı zamanda 'Tanrı' olduğu konusunda düğümleniyordu. Arius'un Tanrı'ya bakışı ve Hz. İsa'yı bir 'Elçi' (Resul) olarak görüşü, İsa'yı bir 'insan' olarak algılama fikri, resmî Hıristiyan görüşünde reddedilir sonunda. Ama bu bakış açıları, Michalopoulos'un anlatımına göre, farklı dönemlerin farklı tabakalarında, örneğin Helenleşmiş Yakındoğu toplumlarının üst tabakalarında yaşamıştır.

Zaten Michalopoulos, Avrupa'da 19. Yüzyıl'daki sol hareketler arasında benimsenen Arius doktrininin, bu yüzden 'birdenbire' ortaya çıkmış olmasını benimsemenin yanlışlığını da dile getiriyordu.

İlk günün Prof. Dr. Azmi Özcan başkanlığındaki 2. Oturum'unda da, Doç. Dr. Turhan Kaçar'ın, ilk Genel Konsil'in top-

Kendi adına kestirdiği sikkede, imparator I. Konstantinos (sol üstte). İznik surları üzerindeki Yenişehir Kapısı, kentin dört ana kapısından birisidir (en solda). İskenderiyeli din adamı Arius (solda).

İznik'in tam ortasında yer alan Ayasofya Kilisesi bir 4. Yüzyıl bazilikasıdır. Bugün kilisenin sadece beden duvarları ayaktadır (üstte). İznik'te sürgün hayatını geçiren Simavna kadısı Şeyh Bedreddin (sağ üstte; Tercüme-i Şakayik-ı Numâniyye'den).

lanma nedenlerini aktardığı bildirisinin okunmasının ardından, Yrd. Doç. Dr. Mustafa Daş, Laskaris Hanedanı döneminin İznik'ini, çevredeki Türk varlığını da aktararak anlattı.

Bu oturumun son bildirisi de, Dr. Casim Avcı'ya aitti. Avcı bildirisinde, M.Ö. IV. Yüzyıl'da kurulan İznik'in bin yıllık Bizans dönemini ana hatlarıyla ele aldı.

İlk günün Mehmet Aydın başkanlığındaki 3. Oturum'unda okunan bildiriler ise, İznik'teki I. Konsil çerçevesindeki konulara ilişkindi. Doç. Dr. Kadir Albayrak (Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi), İznik Konsili öncesi ve sonrasında, Hıristiyanlıkta ortaya çıkan sapkın (heretik) akımları; Dr. Mehmet Dalkılıç (İst. Üni.), İznik Konsili'nin günümüz Hıristiyanlık savunmalarındaki yerini; Dr. İsmail Taşpınar ise (Marmara Üni. İlahiyat Fak.), İznik konsillerinin İslâm kaynaklarındaki yerini ele aldılar.

Bu oturumun son bildirisi de Kanada'daki McGill Üniversitesi'nden Ass. Prof. Dr. Ian Henderson'a aitti: Henderson, I. İznik Konsili öncesinde, Hıristiyanlığın nasıl yayıldığını inceliyordu.

6 Eylül günü gerçekleştirilen 4. Oturum'da ise, Prof. Dr. Mehmet İpşirli'nin (Fatih Üniversitesi) başkanlığında, Doç. Dr. Levent Öztürk'ün (Sakarya Üni. İlahiyat Fak.) 'İlk Osmanlı Fetihlerinde Kiliselerle İlgili Uygulamalar' adlı bildirisi; Yrd. Doç. Dr. Şevket Yavuz'un (Onsekiz Mart Üni. İlahiyat Fak.) İznik'i 'Hellenik Hıristiyanlıktan Türk İslâm'ına geçiş sürecinde' bir örnek kent olarak ele alan bildirisi; son olarak da, Harvard Üniversitesi'nden doktora öğrencisi Nicolas Trepanier'nin 'İznik, Bahçeler ve Açlık Çeken Düşman' adlı bildirisi yer alıyordu.

Aynı gün 5. Oturum'da Prof. Dr. Mehmet Alpargu'nun (Sakarya Üni.) başkanlığında okunan bildiriler de şunlardı: Doç. Dr. Mustafa Demir'in (Sakarya Üni. Tarih Bl.) 'Selçuklu Döneminde İznik Şehri'; Okt. İ. Naci Zeyrek'in (Uludağ Üni. İznik

Roma döneminden kalma 15 bin kişilik amfiteatr (sağda).

Meslek Yüksekokulu) 'İznik Şehrinin Osmanlı Erken Dönemindeki İmarında Çandarlı Ailesi Faktörü' ve son olarak da, Doç. Dr. Ahmet Güneş'in (Gazi Üni. Fen Edebiyat Fak.) '16 ve 17. Yüzyıl'da İznik, Şehir, Mahalleleri ve Nüfusu'...

Sakarya Üniversitesi'nden Prof. Dr. Hakan Poyraz başkanlığındaki 6. Oturum'da okunan Yrd. Doç. Dr. Murteza Bedir (Sakarya Üni. İlahiyat Fak.), Prof. Dr. Mehmet Bayraktar (Ankara Üni.) ve Ömer Türker'in (İSAM) bildirileri de genelde, 14. Yüzyıl'da İznik'te gelişen Osmanlı düşünce tarzını ve Davud-i Kayseri'yi ele alıp inceliyorlardı.

Bu noktada, şu gerçekleri anımsamakta fayda var: İznik, Osman Bey'in ilk önemli hedefi olduğu gibi, İlber Ortaylı'nın açılış konferansında altını çizdiği üzere, 'Osmanlılığın teşkilatlandığı yerdir'. Bu çerçevede, bilimi resmî hayatla bağdaştırırken Osmanlı dünyası, hayatın hizmetinde İznik medreselerini kullandı...

Bu saptamadan sonra, Kültür Üniversitesi'nden Prof. Dr. İskender Pala'nın başkanlığını yaptığı 7. Oturum'a dönersek, İstanbul Üniversitesi'nin emekli öğretim üyelerinden Prof. Dr. Semavi Eyice'nin anılar ve düşünce notlarıyla bezenmiş etraflı bir İznik tarihi 'gezisine' katıldığımızı söyleyebiliriz.

Bu sunumu, Prof. Dr. Ara Altun'un, Yrd. Doç. Dr. V. Belgin Demirsar Arlı'nın ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet Memiş'in, İznik'in Osmanlı dönemi kültür mirasına, çiniciliğine ve hat sanatına ilişkin bildirileri izledi.

Roma döneminde Senato'nun göl kıyısındaki son kalıntıları (solda). İznik Müzesi'nde yer alan bir Roma lahidi (solda, ortada). 1338'de, Orhan Bey zamanında yapılan Nilüfer Hatun İmareti, 1960'tan beri İznik Müzesi olarak kullanılmaktadır (altta).

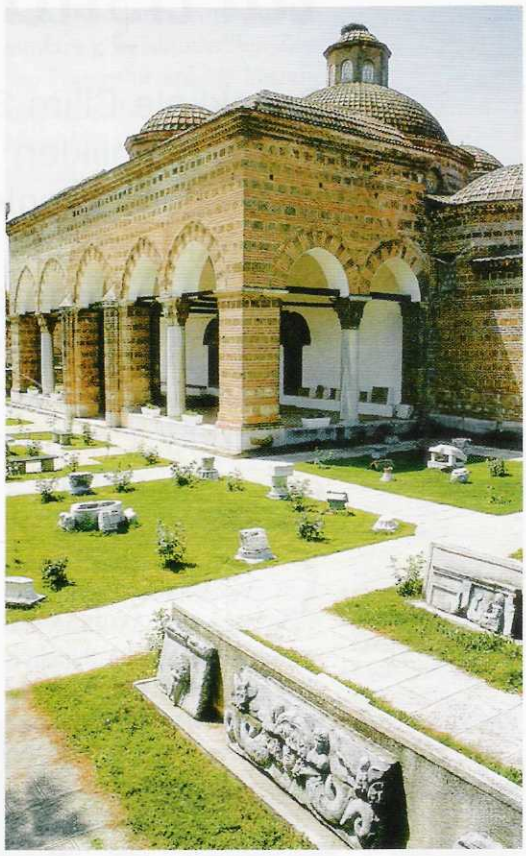
7 Eylül, sempozyumun son günü idi ve Uludağ Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mustafa Kara'nın başkanlığındaki 8. Oturum'da, Doç. Dr. Reşat Öngören (İstanbul Üni. İlahiyat Fak.) ile Dr. Ekrem Demirli, mutasavvıf Kutbüddinzâde Mehmed İznikî'yi tanıttılar.

Daha sonra da Dr. Ramazan Muslu (Sakarya Üni. İlahiyat Fak.) temelleri İznik'te atılan Eşrefiyye tarikatını ele alırken; Doç. Dr. Abdülhamit Birışık da (Uludağ Üni.), Musa İznikî'yi tanıttı.

Son günün son oturumunda ise, başkan Uludağ Üniversitesi'nden Prof. Dr. Süleyman Uludağ idi ve bu oturumda, Prof. Dr. Mustafa Baktır (Atatürk Üni. İlahiyat Fak.) Anadolu'da yazılan ilk Türkçe ilmihal kitaplarından İznikî'nin mukaddimesini anlatırken; Doç. Dr. Hacı Mehmet Günay da (Sakarya Üni. İlahiyat Fak.) İznikli Alaaddin Esved'i (Kara Hoca) tanıttı.

Oturumun son bildirisi de Doç. Dr. Recep Çiğdem'e (Harran Üni. İlahiyat Fak.) aitti ve İznik'te sürgün hayatı yaşayan Simavna kadısı Şeyh Bedreddin'i anlatıyordu.

Son gün, Prof. Dr. Suat Cebeci başkanlığında yapılan 'Genel Değerlendirme' oturumuyla da, sempozyum noktalandı. ■

Prof. Dr. Semavi Eyice (solda, ortada).

◆ Hazırlayan: Erkan Ildız
erkanildiz@hotmail.com

Çanakkale-Troas/M. Osman Korfmann Arkeoloji Buluşması

'Kent ve İnanç' tartışıldı...

Çanakkale Bilim Sanat ve Kültür Etkinlikleri Derneği tarafından düzenlenen 'Çanakkale-Troas / M. Osman Korfmann Arkeoloji Buluşması', 5-10 Eylül tarihleri arasında, Çanakkale'de gerçekleştirildi.

Çanakkale Bilim Sanat ve Kültür Etkinlikleri Derneği (ÇABİSAK) tarafından Çanakkale Belediyesi, Turizm ve Kültür Müdürlüğü, 18 Mart Üniversitesi ve sivil inisiyatifin katkılarıyla, 'Troya Dostları' olarak düzenlenen 'arkeoloji buluşması'nın dördüncüsü, 5-10 Eylül tarihleri arasında Çanakkale'de, Yalı Han'da gerçekleştirildi.

ÇABİSAK Başkanı Saim Yavuz [sağda] ve toplantının organizasyonuna destek veren Çanakkale Sivil İnsiyatif'ten Hasan Temelturhanlı (sağ üstte). Tübingen Üniversitesi'nden Dr. Rüstem Aslan (sağda).

Toplantının ilk günü Tübingen Üniversitesi'nden Dr. Rüstem Aslan, 11 Ağustos'ta vefat eden Troia Kazı Heyeti Başkanı Prof. Dr. Manfred Osman Korfmann'ın kazılarla ilgili son bildirisini okudu. Etkinliğe katılan Çanakkale Belediye Başkanı Ülgür Gökhan da, belediye olarak Prof. Dr. Korfmann'ın Almanya'daki evinde bulunan kütüphanesinin Çanakkale'de sergileneceği bir mekân yaratacaklarını, Troia Müzesi'nin kurulması için de mücadele edeceklerini söyledi.

Çanakkale 18 Mart Üniversitesi (ÇOMÜ) Rektörü Prof. Dr. Ramazan Aydın ise Prof. Dr. Korfmann'ın doğru bilginin araştırılmasında, doğru zamanda, doğru yerlerde anlatılmasında çok önemli katkılar sağladığını ifade ederek, "ÇOMÜ olarak insanlığın ortak mirası tarihin ve kültürün insanlara doğru belgelerle aktarılmasında önemli bir görev üstlenmiş bulunuyoruz" dedi. İl Kültür ve Turizm Müdürü İsmail Kansız da Çanakkale bölgesindeki antik kentlerde devam eden kazı çalışmalarıyla, tarihin yeniden gün yüzüne çıktığını ve bu tarihle, Türkiye'nin ve Çanakkale'nin önemli değerler kazandığını belirtti.

Daha önce 'Çanakkale-Troas Arkeoloji Buluşması' olarak adlandırılan etkinlik, bu yıldan itibaren Prof. Manf-

"Kazılar, uzun soluklu çalışmalardır"

'Çanakkale – Troas / M. Osman Korfmann Arkeoloji Buluşması'nda, 'Aleksandreia Troas Kazı Çalışmaları' konusunda bilgi veren Münster Westfalische Wilhelm Üniversitesi'nden kazı başkanı Prof. Dr. Elmar Schwertheim *(sağda)*, toplantılara adı verilen M. Osman Korfmann *(altta)* ile ilgili olarak şunları söyledi: "Korfmann, yakından tanıdığım bir meslektaşımdı. Aramızdan ayrılışından yaklaşık 5 hafta önce, hasta yatağında kendisiyle konuştuğumda, kendisi öldüğü takdirde dahi, Troia'da ve Aleksandreia Troas'ta çalışmalara ara verilmemesini, araştırmaların kesintisiz devam etmesini söylemişti. Biz de ara vermeksizin bu yıl da çalışmalarımızı sürdürüyoruz..."

Kazıların uzun soluklu çalışmalar olduğunu ve kısa zamanda çok büyük gelişmeler beklememek gerektiğini belirten Schwertheim, Çanakkale'ye 55 kilometre uzaklıktaki Dalyan Köyü'nde, M.Ö. 310'da, Büyük İskender'in generallerinden Antigonos tarafından kurulan 'Aleksandreia Troas'taki yeni bulgularla ilgili olarak şöyle konuştu: "Kültür Bakanlığı 4 yıl önce bana kazı için izin verdiğinde, burada güzel şeyler ortaya çıkacağı konusunda büyük ümitler besliyordum, hâlâ da besliyorum. Ancak, kısa zamanda büyük gelişmeler beklememek lazım. Kazılar uzun soluklu çalışmalardır. 100 yıl sonra, bizden sonrakilerin devam ettirdiği çalışmalarla tablo, belli bir bütünsellik içinde görülebilir. Bu yıl limanda çalışmalara başladık. Bu limanın Anadolu'nun batı kıyılarındaki en büyük liman olduğunu keşfettik. Ayrıca savunma duvarları ve kuleler kazıldı; ki, onlar da oldukça büyük boyutlardaydı. Çalışmalar seneye devam edecek."

red Osman Korfmann'ın adıyla birlikte anılacak... Bu yılki toplantının onur konuğu, İstanbul Üniversitesi Prehistorya Bölümü'nden emekli Prof. Dr. Ufuk Esin idi. Bu vesileyle kendisine bir de armağan sunuldu...

Toplantıyı düzenleyen kuruluşlardan ÇABİSAK Başkanı Saim Yavuz, etkinliğin tarihçesiyle ilgili olarak, bize şunları anlattı:

"Aslında, 1997'de başlayan bir buluşma bu. O yıl, Troia kazısı başkanı Manfred Korfmann, tek başına, kazı sonuçlarını anlattığı bir toplantı düzenledi. Bu sohbet her sene tekrarlandı ve 4 yıl sürdü. Yakınlığımız, dostluğumuz, Troya'ya olan ilgilimizle bu gelişti. 2001 yılından itibaren de toplantı, tüm Troas Bölgesi'ndeki kazıları kapsayan bir buluşmaya dönüştü... Biliyorsunuz, 'Troas' olarak adlandırılan bu bölgede, 5 tane kazı çalışması yürütülüyor. 'Troya için yaptığımız toplantı niçin diğer kazıları da kapsamasın?' dedik ve diğer kazı başkanlarıyla konuştuk. Onlar da kazı sonuçlarını ve belirlenen her temayı burada halkla paylaşmayı kabul ettiler. Dört yıldan beri Troia, Aleksandreia Troas, Assos, Apollon Smintheus ve Yenibademli Gökçeada'da yürütülen kazıların sonuçları ilk kez burada açıklanıyor. Ayrıca burada her yıl belirlenen bir tema kapsamında, kazı başkanları veya kazı ekiplerinden bilim insanları bildiriler sunuyor. Bu yılki toplantı teması 'Kent ve İnanç'... Bu yıl, Biga'da

Troya'nın havadan görünüşü (solda).

Troya alanındaki 'Troya VI'dan bir görüntü (sağda). Bu yıl yapılan toplantının yabancı konuğu Semadirek Adası'ndan arkeolog Dimitris Matsas idi (sağ ortada).

başlayan Parion kazısıyla birlikte toplantılarımızda bundan böyle 6 kazıdan bilgiler aktaracak. Bölgede yüzey araştırması yapan arkeologları ve yurtdışında Troas ile ilgili çalışmalar yapan kişi ve kuruluşları da toplantılarımıza davet ediyoruz. Bu seneki yabancı konuk, Semadirek Adası'ndan Selanik Müze Müdürü ve Kültür Bakanlığı'nda çeşitli kademelerde danışmanlık yapmış arkeolog Dimitris Matsas..."

Yavuz, söz konusu toplantıya, yakın bir zamanda kaybettiğimiz M. Osman Korfmann'ın adının verilmesiyle ilgili olarak da, "Ona borcumuzu ancak böyle ödeyebilirdik" diyor ve ekliyor: "Bu isim değişikliği, bütün kazı ekiplerinin ortak fikriydi. Üstelik, M. Osman Korfmann bu işi ilk organize eden kişi. Toplantıların temel taşını o koydu. Hem 4 yıl tek başına burada Troia'yı anlattı, hem de toplantının ulusal ve uluslararası düzeye taşınması için çok çalıştı..." Yavuz, toplantılarla ilgili olarak, şu ana kadar 3 kitap yayımlandığını, bu faaliyeti devam ettireceklerini de belirtiyor...

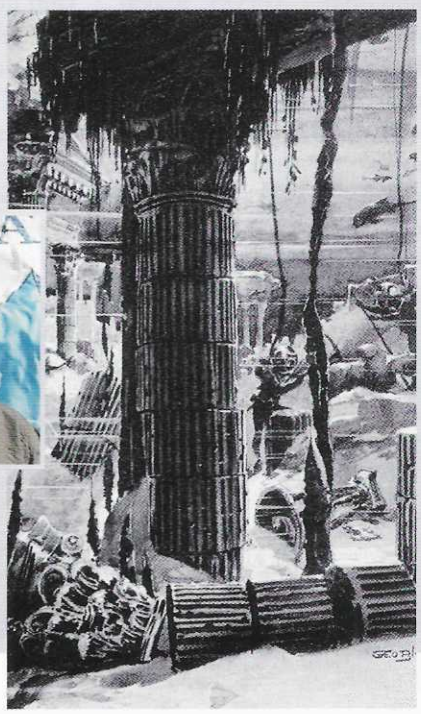

Bu yıl dördüncüsü gerçekleştirilen toplantılara katılan bilim insanları ise şöyle sıralanıyor: Tübingen Üniversitesi'nden Rüstem Aslan (Doğu-Batı Ekseninde Troia Mitolojisi ve İnanç), Prof. Dr. Cevat Başaran (Parion Kazıları), Prof. Dr. Coşkun Özgünel (Apollon Smintheion Kazı Çalışmaları), Yrd. Doç. Dr. Turan Takaoğlu (Çoşkuntepe Yüzey Araştırmaları), Prof. Dr. Elmar Schwertheim (Aleksandreia Troas Kazı Çalışmaları), Dr. Armin Schultz (Neandria Yüzey Araştırmaları), Doç. Dr. Halime Hüryılmaz (Gökçeada Yenibademli Höyük Kazısı), Yrd. Doç. Dr. Gürcan Polat (Antandros Kazı Çalışmaları), Prof. Dr. Ümit Serdaroğlu (Assos Kazı Çalışmaları) ve Prof. Dr. Thomas Schafer (Sigeion Yüzey Araştırmaları)....

'Atlantis' Akdeniz'de mi?

ABD'li araştırmacı Robert Sarmast *(altta)*, mitolojik kayıp kıta Atlantis'in efsanesini çözmeye çalışıyor. Sarmast, Atlantis'in Kıbrıs'la Suriye arasında Akdeniz'in derinlerinde olduğunu kanıtlamayı amaçlıyor. Atlantis'in gerçekten var olduğuna inanan Sarmast, tüm kanıtların Kıbrıs'ı işaret ettiğini ve antik Yunan filozofu Eflatun'un, 'Atlantis'in 11 bin 500 yıl önce şiddetli sellerle battığı ve Kıbrıs'ın da onun en yüksek yeri olduğu' yolundaki görüşlerini hatırlatıyor. Kıbrıs'ın 80 kilometre güneydoğusunda geçtiğimiz yıl insan yapımı kalıntılara rastladıklarını belirten Sarmast, sonarlarla düz bir açı şeklinde uzun bir duvar saptadıklarını söyledi. Sarmast, bu bulguların doğru olduğunun şimdiden iddia edilemeyeceğini de belirtti... Eflatun, gelişmiş bir uygarlığa sahip Atlantis'in bir ada olduğunu ve yaklaşık 11 bin 500 yıl önce yok olduğunu savunmuştu.

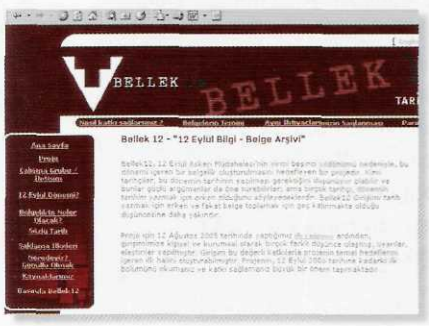
'Bellek'12 Projesi' hayata geçiriliyor

Tarih Vakfı, 'Bellek'12' adlı yeni projesiyle, 12 Eylül dönemini içeren bir belgelik oluşturulması için bir girişim başlattı. Girişim, 12 Eylül dönemini sadece siyasal değil, toplumsal, iktisadî ve kültürel sonuçları da olan önemli bir dönüm noktası olarak görüyor. Proje 12 Eylül dönemini, 15 Mayıs 1974'te çıkarılan genel af ile 6 Kasım 1983'te yapılan genel seçim arasındaki zaman dilimi olarak ele alıyor.

12 Eylül 1980 Askerî Darbesi'ni Türkiye için tarihsel bir dönüm noktası olarak kabul eden Tarih Vakfı, 'Bellek'12' girişimiyle, kesinlikle bu sürecin 'yargılanmasını' değil, Türkiye'deki bütün toplumsal kesimleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyen bu sürece ilişkin her türlü belgeyi toplamayı ve üretmeyi hedefliyor. En az 5 yıllık emek ve maddi kaynak gerektiren bu çalışma için, her türlü kurum ve kuruluşun yanı sıra, bireylerin de desteğine ihtiyaç duyuluyor. Bu desteklerin, bilgi ve belge sağlamaktan, maddî desteğe kadar geniş bir yelpazede olması bekleniyor.

'www.bellek12.org' adresinden yayına başlayan 'Bellek'12 girişimi, bilgi ve belge toplama kampanyası başlatacak, toplanacak malzemenin arşivcilik ilkelerine uygun olarak saklanmasını sağlayacak. Daha sonraki dönemlerde, '12 Eylül Belgeliği ve 12 Eylül Müzesi' oluşturma fikrini de projeye dahil eden vakıf, Türkiye'nin en kapsamlı yakın tarih arşivini oluşturmak üzere sivil bir kampanya yürütülmesini de hedefliyor.

Bellek'12'ye katkıda bulunmak isteyenler, *'bellek12@tarihvakfi.org.tr'* e-posta adresi yoluyla Tarih Vakfı ile temasa geçebiliyor.

Mevlana Müzesi'ne turist akını

Mevlana Müzesi'ni bu yılın ocak-ağustos döneminde ziyaret edenlerin sayısı geçtiğimiz yıla göre yüzde 6.5 oranında artarak 963 bine ulaştı. Konya İl Kültür ve Turizm Müdürü Abdüssettar Yarar, bu yıl ülkede turizm adına her şeyin olumlu geçtiğini, bunun da özellikle Akdeniz kıyılarına gelen turist sayısından görülebildiğini söyledi. Yarar, Türkiye'de en fazla ziyaret edilen müzelerin başında gelen Mevlana Müzesi'nin de bu yıl, geçtiğimiz yıl olduğu gibi turist akınına uğradığını vurguladı; özellikle yabancı turist sayısında önemli oranda artış gerçekleştiğini belirtti. 2004'ün ocak-ağustos döneminde Mevlana Müzesi'ni toplam 905 bin kişinin ziyaret ettiğini vurgulayan Yarar, bu yılın ocak-ağustos döneminde müzeye gelenlerin sayısının geçtiğimiz yıla göre yüzde 6.5'lik artışla 963 bini geçtiğini vurguladı.

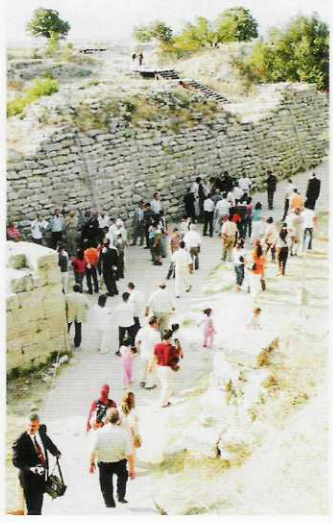

'Barışın Güvencesi Tarih'

Tarihi Kentler Birliği (TKB) Toplantısı, Çanakkale belediyesi ev sahipliğinde 2-4 Eylül tarihlerinde Çanakkale Kolin Otel'de yapıldı. 'Barışın Güvencesi Tarih' ana konsepti ile gerçekleştirilen Tarihi Kentler Birliği (TKB) Çanakkale Buluşması'nda 600'e yakın katılımcı yer aldı. TKB üyesi belediye başkanlarının ve valilerinin büyük ilgi gösterdiği 3 günlük toplantı çerçevesinde Troia Antik Kent gezisi, Çanakkale kent gezisi, Boğaz gezisi ve Gelibolu Barış Parkı gezisi de yapıldı...

Toplantı Çanakkale Belediye Başkanı Ülgür Gökhan, TKB Danışma Kurulu Başkanı Prof. Dr. Metin Sözen, TKB Başkanı ve Kayseri Büyükşehir Belediye Başkanı Mehmet Özhaseki, Çanakkale Valisi Süleyman Kamçı, Kültür ve Turizm Bakanı Atilla Koç ve Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Kemal Nehrozoğlu'nun açılış konuşmalarıyla başlarken; Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in mesajını Kemal Nehrozoğlu iletti. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer mesajında, "Kültürel mirasın ve eski kent dokularının korunması için yerel yönetimler dayanışmasını kurumsallaştıran Tarihi Kentler Birliği, sivil toplum kuruluşları, meslek okulları, diğer kişi ve kurumlarla işbirliği içinde önemli bir görev yerine getirmektedir" dedi.

Açılış konuşmalarından sonra, TKB Danışma Kurulu Üyesi Prof. Dr. Ruşen Keleş başkanlığında yapılan 'Barışın Güvencesi Tarih ve Çanakkale' konulu panele; Mimar İsmail Erten, Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi'nden Prof. Dr. Mete Tunçoku ve TÜRSAB Başkanı Başaran Ulusoy katıldı.

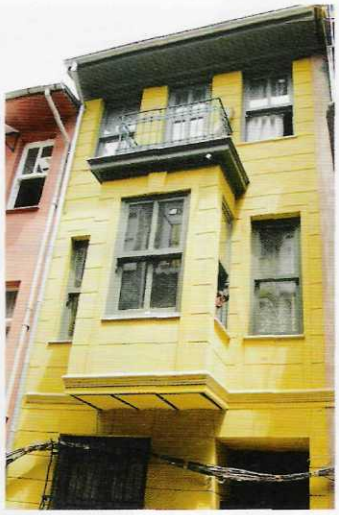
TKB Danışma Kurulu Üyesi Prof. Dr. Ruşen Keleş başkanlığında yapılan 'Barışın Güvencesi Tarih ve Çanakkale' konulu panelden bir görüntü (üstte). Tarihi Kentler Birliği'nin üç günlük toplantı programında, 'Troya Antik Kenti' gezisi de yer alıyordu (sağda).

'Hoca Ali Rıza' Dolmabahçe'de...

Yapı Kredi Kültür Merkezi ve TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı işbirliğiyle Dolmabahçe Sarayı Muayede Salonu'nda açılan ve 6 Kasım tarihine kadar izlenebilecek olan 'Hoca Ali Rıza Retrospektif Sergisi', sanatçının 250'yi aşkın eserini ilk kez bir araya getiriyor. Sergi, İstanbul peyzajlarıyla ünlü Hoca Ali Rıza'nın 75. ölüm yıldönümüne rastlıyor... Üstün gözlem gücü ve sanat tutkusuyla kişisel üslubunu oluşturmuş ilk Türk ressamlarındandı Hoca Ali Rıza Bey. Doğayı en büyük öğretici olarak kabul eden sanatçının gözlem yeri ise İstanbul'du. En çok da Üsküdar... Bu yüzden genelde 'İstanbul', özelde ise 'Üsküdar Ressamı' olarak tanınır. İstanbul'un kaybolan kültürel değerlerini belgesel bir yaklaşımla ölümsüzleştiren Hoca Ali Rıza'nın eserleriyle bir tarih yolculuğuna çıkabilir ve onu, ölümünün 75. yılında anabilirsiniz...

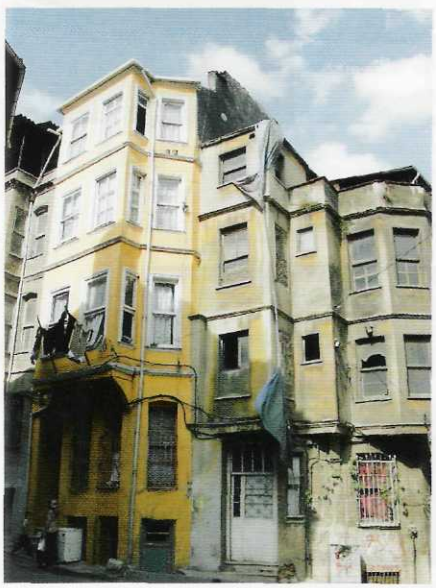

Balat yeniden doğuyor...

Avrupa Birliği'nin hibe ettiği yedi milyon euroluk maddi destekle gerçekleştirilen 'Kentsel Dönüşüm Projesi' çerçevesinde Fener Balat'ta 26 bina restore edildi. 2006 yılının ekim ayına kadar ise toplam 200 binanın restore edilmesi hedefleniyor...

'Kentsel Dönüşüm Projesi' içinde yer alan Fener Balat'ın diriliş öyküsü, bundan 8 yıl önce doğdu. Ancak yıllarca bürokrasi engeliyle mücadele edildi, restore edilecek binalar tek tek seçildi, bina sahipleri ikna edildi. Avrupa Birliği'nin maddi desteğiyle Fener Balat'ta değişim için düğmeye basıldı ve kısa bir süre içinde 26 binanın restorasyonu tamamlandı. Son rötuşlar yapıldıktan sonra Fener Balatlılar, projeye 7 milyon euro hibe yapan AB temsilcileriyle sonucu kutlamaya hazırlanıyor.

Restorasyona karşı çıkan Fener Balat sakinlerinin fikir değiştirdiklerini söyleyen Fatih Belediye Başkanı Mustafa Demir, "Daha önce uzak duranlar, sıradalar. Daha güzel bir eve kavuşmak istiyorlar" diyor. Demir, restorasyonla birlikte katı atık altyapı çalışmasının da başladığını belirtiyor.

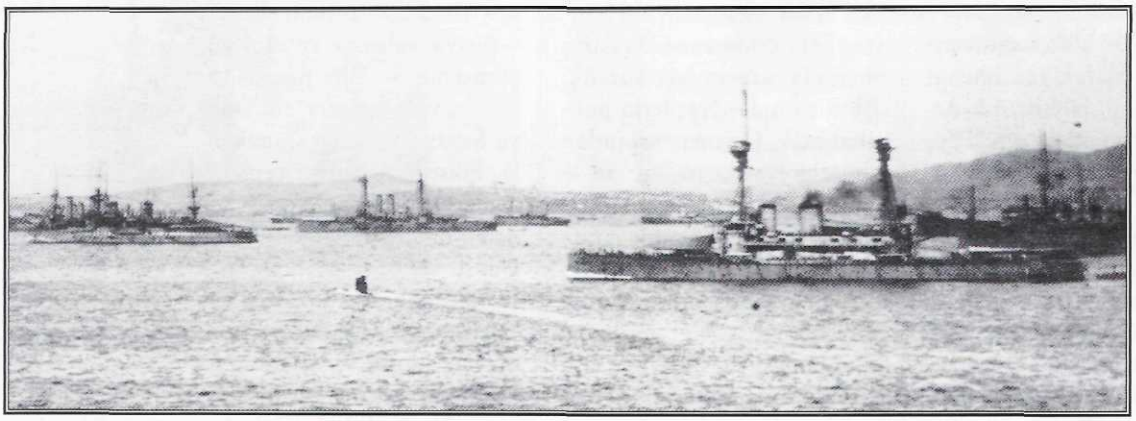
Çatalhöyükte'ki 'Tanrıça Ayı'

Çatalhöyük'te kazı çalışmalarına 12 yıl önce başlayan Prof. Dr. Ian Hodder *(en altta)*, 2005 yılı kazı çalışmalarını 'Heyecan Yaratan Buluntular' başlıklı raporunda özetledi. Hodder raporunda, "Yaklaşık yedi santimetre boyundaki ayı figürü heykelciğin çok güzel dizayn edilmiş bir mühür olduğunu tahmin ediyoruz" dedi. Mührün *(altta)* büyük olasılıkla elbise veya derinin üzerinde kullanılmış olduğunu belirten Hodder, 1960'lı yıllarda bölgede kazı yapan James Mellart'ın gün ışığına çıkardığı, gövdeleri sağlam kalmış ancak başları ve el kısımları olmayan benzer rölyeflerin sırrının ayı heykelciği ile çözüldüğünü vurguladı. Arkeolog Hodder, bu yıl ilk kez kutsallık atfedildiği için evlerin duvarlara asılan, daha önce parçalar halinde bulunan boynuzlu öküz başlarından (bucranium) birini, tek parça halinde ve çok iyi korunmuş olarak bulduklarını söyledi. Hodder, bu öküz başının bulunduğu alandaki kazı çalışmasının durdurulduğunu, bu orijinal parçanın bir başka yere taşınmadan burada sergilenmesinin daha uygun olacağını ifade etti.

Ekim 1918'de, Mondros Limanı'nda

İtilaf Devletleri donanması, Ege Denizi'ndeki Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda... Bahriye Nazırı Hüseyin Rauf (Orbay) Bey, Hariciye Müsteşarı Reşad Hikmet Bey ve Miralay Sadullah Bey, mütarekeyi, fotoğrafta görülen, Britanya Kraliyet Donanması'na ait 'Agamemnon' gemisinde imzaladılar.

Eylül 1918'e gelindiğinde, Almanya ve müttefiklerinin I. Dünya Savaşı'nı yenilgiyle tamamlayacakları kesin olarak anlaşılmıştı. Bu ülkeler ardı ardına barış isteğinde bulununca, Osmanlı'nın önünde de başka bir seçenek kalmadı. Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri'ni temsil eden İngiliz amiral Somerset Arthur Gough Calthorpe arasındaki ateşkes görüşmeleri, Ege Denizi'ndeki Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda, 27 Ekim 1918'de başladı. Görüşmelerin başında Calthorpe, önceden hazırlanmış bir metni Osmanlı delegelerine okudu; Osmanlı hükümetinin bu metni imzalamaktan başka bir çaresi bulunmadığını, yoksa İtilaf güçlerinin askerî harekâtı sürdürerek çok daha ağır barış koşulları dayatacağını öne sürdü. İzlenecek tutum konusunda İstanbul hükümetinden açık bir buyruk alamayan Osmanlı delegeleri, 30 Ekim 1918'de, yenik Osmanlı devletinin İtilaf Devletleri karşısındaki durumunu ortaya koyan Mondros Mütarekesi'ni imzalamak sorunda kaldılar.

Mütarekenin imzalanmasının ardından, İtilaf Devletleri'nin yüksek komiserleri İstanbul'a geldiler. 13 Kasım 1918'de ise, İtilaf kuvvetleri Boğazlar'daki bütün istihkâmları ele geçirdi.

merakediyorum@googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

BİLGİLENME K HERKESİN HAKKIDIR
merakediyorum@
googlegroups.com
http://groups.google.com/group/merakediyorum